

Uloga (ne)prisutnosti seks - pozitivnog roditeljstva u razvoju rizičnog seksualnog ponašanja u kasnoj adolescenciji

Kartelo, Ana Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:822730>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**ULOGA (NE)PRISUTNOSTI SEKS - POZITIVNOG RODITELJSTVA U
RAZVOJU RIZIČNOG SEKSUALNOG PONAŠANJA U KASNOJ
ADOLESCENCIJI**

Diplomski rad

Ana Maria Kartelo

Mentor: dr. sc. Petar Smontara

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijska polazišta rada	2
2.1. Adolescencija	2
2.1.1. <i>Razvojna obilježja rane adolescencije</i>	3
2.1.2. <i>Razvojna obilježja srednje adolescencije</i>	4
2.1.3. <i>Razvojna obilježja kasne adolescencije</i>	4
2.2. Seksualnost i spolni odgoj – definiranje pojmova	5
2.2.1. <i>Spol i rod</i>	5
2.2.2. <i>Spolno i reproduktivno zdravlje</i>	6
2.2.3. <i>Seksualnost</i>	8
2.2.4. <i>Spolni odgoj</i>	8
2.3. Rizična seksualna ponašanja	9
2.4. Seksualnost u adolescenciji	10
2.4.1. <i>Glavna obilježja seksualnosti u adolescenciji u kontekstu identiteta i socijalnog ponašanja</i>	10
2.4.2. <i>Vještine za promicanje razvoja seksualnosti adolescenata</i>	13
2.4.3. <i>Rizični čimbenici seksualnog ponašanja u adolescenciji</i>	16
2.4.3.1. <i>Individualni rizični čimbenici</i>	16
2.4.3.2. <i>Bliski okolinski rizični čimbenici</i>	17
2.5. Seksualna pozitivnost i seksualna negativnost	18
2.6. Seks – pozitivno roditeljstvo	21
2.6.1. <i>Spolni odgoj – kako s adolescentom razgovarati o seksualnosti</i>	21
2.6.2. <i>Što je seks – pozitivno roditeljstvo?</i>	22
2.6.3. <i>Uloga i važnost roditelja u spolnom odgoju</i>	24
2.6.4. <i>Smjernice za spolni odgoj</i>	24
2.6.5. <i>Teme koje uključuje seks – pozitivno roditeljstvo i njihova važnost</i>	26
2.6.6. <i>Važnost usklađivanja tema s razvojnom dobi</i>	28
2.6.7. <i>Komunikacija između roditelja i djeteta</i>	29
2.6.8. <i>Barijere u komunikaciji o seksualnosti između roditelja i djeteta</i>	30
2.7. Istraživanja koja su se bavila odnosom komunikacije roditelj - dijete i rizičnim seksualnim ponašanjima adolescenata	34
3. Empirijski dio rada	38
3.1. <i>Cilj i problemi istraživanja</i>	38
3.2. <i>Hipoteze istraživanja</i>	38
3.3. <i>Osnovne varijable</i>	39

3.4. Procedura provođenja istraživanja	39
3.5. Uzorak istraživanja.....	39
3.6. Postupci i instrumenti.....	40
3.7. Način obrade podataka.....	41
4. Analiza podataka.....	41
5. Rasprava.....	59
6. Zaključak.....	65
7. Literatura	72
8. Prilozi.....	90

Uloga (ne)prisutnosti seks - pozitivnog roditeljstva u razvoju rizičnog seksualnog ponašanja u kasnoj adolescenciji

Sažetak

Seks – pozitivno roditeljstvo je proces koji promiče pozitivan stav prema vlastitoj i tuđoj seksualnosti te koji svakome djetetu omogućuje razvoj znanja, vještina i vrijednosti na način primjeren njegovoj dobi i razvoju kako bi moglo donositi odluke u skladu sa svojom psihičkom, fizičkom i emocionalnom dobrobiti. Rizično seksualno ponašanje označava svako ponašanje unutar seksualnih aktivnosti koje povećava mogućnost negativnih ishoda koji mogu imati neželjene posljedice na fizičko i psihičko zdravlje te različite odnosne dimenzije. Cilj empirijskog dijela ovog rada istražiti je prisutnost rizičnih ponašanja i seks – pozitivnog roditeljstva te identificirati ulogu seks – pozitivnog roditeljstva u razvojnom kontekstu rizičnih seksualnih ponašanja u kasnoj adolescenciji. Istraživanje je provedeno metodom online anketiranja na uzorku od 225 studenata različitih fakulteta na hrvatskim sveučilištima. Rezultati istraživanja ukazuju da je rizično seksualno ponašanje prisutno kod većeg dijela adolescenata, točnije 82,2%, što je u skladu s rezultatima transkontinentalnih istraživanja. Seks – pozitivno roditeljstvo bilo je prisutno tijekom odrastanja manjeg dijela adolescenata, točnije njih 27,6%. Osim toga, rezultati ukazuju da su navedeni adolescenti, neovisno o spolu, češće komunicirali s majkom nego s ocem. Kod pojedinih ispitanika postoji negativna korelacija između seks - pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja, ali kada gledamo uzorak u cjelini, ne postoji statistički značajna povezanost.

Ključne riječi: seksualnost, rizična seksualna ponašanja, seksualna pozitivnost, seks – pozitivno roditeljstvo

The role of the (absence of) sex - positive parenting in the development of risky sexual behavior in late adolescence

Abstract

Sex - positive parenting is a process that promotes a positive attitude towards one's own and other people's sexuality and that enables each child to develop knowledge, skills and values in an appropriate way for his age and development so that he can make decisions in accordance with his psychological, physical and emotional well-being. Risky sexual behavior is any behavior within sexual activities that increases the possibility of negative outcomes that may have unwanted consequences on physical and psychological health and different relationship dimensions. The objective of the empirical part of this paper is to investigate the presence of risky behaviors and sex-positive parenting and to identify the role of sex-positive parenting in the developmental context of risky sexual behaviors in late adolescence. The research was conducted by online survey method amongst 225 students of Croatian faculties. The results of the research indicate that risky sexual behavior was present in the majority of adolescents, 82.2% to be exact, which is consistent with the results of transcontinental research. Sex - positive parenting was present throughout the growing up of a smaller part of adolescents, 27.6% to be exact. In addition, the results indicate that the aforementioned adolescents, regardless of gender, communicated more often with their mothers than with their fathers. In some adolescents, there is a negative correlation between sex - positive parenting and risky sexual behavior, but when we look at the sample as a whole, there is no statistically significant correlation.

Key words: sexuality, risky sexual behaviors, sex positivity, sex - positive parenting

1. Uvod

U ovome radu bavit ću se ulogom (ne)prisutnosti seks - pozitivnog roditeljstva u razvoju rizičnog seksualnog ponašanja u adolescenciji. Njezini sadržaji zadiru u tri područja pedagogije – obiteljsku, seksualnu i pedagogiju adolescencije. Seks - pozitivno roditeljstvo oblik je roditeljstva koje promiče pozitivan stav prema vlastitoj i tuđoj seksualnosti te pokušava ukloniti (stereotipna) obilježja seksualnosti kao temu u društvu (Kovačević, 2021), a tijekom razvoja djeteta usvaja potrebna znanja i vještine kako bi moglo donositi odluke u skladu sa svojom psihičkom, fizičkom i emocionalnom dobrobiti te biti oprezno i savjesno (Grover, 2014; Lagina, 2002). Rizično ponašanje, prema Jessor (1991), možemo definirati kao „ponašanje koje može ugroziti fizičko i psihosocijalno zdravlje i razvoj adolescenata“ (Vézina i sur., 2011, prema Đuranović, 2014, 123).

Diplomski rad sastoji se od teorijskog i empirijskog dijela. Teorijski dio započinje definiranjem adolescencije te njenom podjelom na ranu, srednju i kasnu adolescenciju. Zatim je prijelaz na poglavlje o seksualnosti u sklopu kojeg se definira spol i rod, spolno zdravlje, seksualnost te spolni odgoj. Nadalje, definira se rizično seksualno ponašanje. Na prethodna nadovezuje se iduće poglavlje – seksualnost u adolescenciji koje se bavi glavnim obilježjima seksualnosti u adolescenciji, vještinama promicanja razvoja seksualnosti adolescenata te čimbenicima pojave rizičnog seksualnog ponašanja u adolescenciji. Potom, slijede poglavlje o seksualnoj pozitivnosti i negativnosti te o seks - pozitivnom roditeljstvu koje se bavi pristupima razgovoru o seksualnosti, samom definicijom seks - pozitivnog roditeljstva, ulogom roditelja u spolnom odgoju, temama koje uključuje seks - pozitivno roditeljstvo, njihovom važnosti i dobnoj primjerenosti, komunikacijom između roditelja i djeteta te barijerama u toj komunikaciji. Teorijski dio završava poglavljem o istraživanjima koja su se bavila odnosom komunikacije roditelj – djeteta i rizičnim seksualnim ponašanjima adolescenata.

Empirijski dio rada započinje predstavljanjem problema i cilja istraživanja, hipotezama te osnovnim varijablama istraživanja. Zatim se opisuje procedura provođenja istraživanja, uzorak istraživanja, postupci i instrumenti koji su se koristili u istraživanju

te način obrade podataka. Naposljetku, detaljno se analiziraju podaci te ovaj dio završava raspravom. Diplomski rad završava zaključkom.

Osobna motivacija za ovu temu proizašla je iz interesa prema seksualnoj pedagogiji te želje da se jednoga dana profesionalno bavim ovim područjem. Nadalje, potaknulo me moje iskustvo, tj. odnos nedostatka spolnog odgoja tijekom vlastitog djetinjstva te mojih razmišljanja i doživljavanja seksualnosti. Potom, motivirala me i želja za uvidom u iskustvo spolnog odgoja u obitelji drugih adolescenata ili neprisutnost istog te njegove uloge u formiranju rizičnih seksualnih ponašanja.

Doprinos ovoga Rada je što pruža uvid u relevantnu i suvremenu literaturu na području holističkog pristupa ljudskoj seksualnosti i humanim odnosima među spolovima, neovisno o identitetima koji ih prate. Ovaj rad usmjeren je na podizanje svijesti o važnosti seks - pozitivnog roditeljstva kao procesa koji svakome djetetu omogućuje razvoj znanja, vještina i vrijednosti na njegovoj dobi i razvoju primjeren način te koji se bori protiv društvene konstrukcije seksualnosti kao sramotne, zabranjene i tabu teme. Također, može poslužiti kao temelj za promišljanje odgojno obrazovnih djelatnika tijekom razrade kurikuluma međupredmetnih tema koje uključuju i metodički oblikovane navedene sadržaje (poput primjerice modula o Spolnosti u Priručniku zdravstvenog odgoja u izdanju AZOO-a), ali i o suradnji s roditeljima u tome kontekstu.

2. Teorijska polazišta rada

2.1. Adolescencija

Pojam adolescencija dolazi od latinske riječi „adolescere“, što znači „rasti prema zrelosti“, a prvi čovjek koji je adolescenciju opisao kao posebnu razvojnu fazu te joj i dao taj naziv bio je Stanley Hall, otac adolescentske psihologije, 1904. godine (Dodig – Ćurković, 2017). On je rekao da je to vrijeme „oluje i nemira“ praćene konfliktima s roditeljima i autoritetima, promjenama raspoloženja i rizičnim ponašanjima (Elegbe, 2018; Arnett, 1999). Hollingshead tumači adolescenciju kao razdoblje u životu određenog pojedinca u kojem društvo prestaje na njega gledati kao na dijete, ali mu istovremeno ne daje potpun status, uloge i funkcije koje imaju odrasli (Ilišin, 1999, prema Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Adolescencija je vrijeme prelaska između djetinjstva i odraslosti koje karakterizira mnogo fizičkih, psihičkih, emocionalnih i društvenih promjena čije posljedice uvelike utječu na razvoj i kasniji život svake osobe (Dodig – Ćurković, 2017; Elegbe, 2018). Za adolescente je nužno da u ovom razdoblju steknu obrazovanje, vještine i socijalna iskustva koja će ih, kao ličnosti s formiranim identitetom, pripremiti za socijalnu i ekonomsku neovisnost (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Možemo reći da je to vrijeme prilika, ali i rizika (Elegbe, 2018). Adolescenti su skloni buntovništvu, ispitivanju granica, odbacivanju autoriteta, rizičnim ponašanjima (konzumacija alkohola, droga, rizična seksualna ponašanja) te sukobima s okolinom, ali i sa samim sobom (Dodig – Ćurković, 2017). Tijekom ovog razdoblja izabire se životni stil koji uključuje obrasce ponašanja, što uvelike utječe na zdravlje i dobrostanje u tom trenutku, ali i u budućnosti (Kuzman, 2009). Neke od glavnih zadataka s kojima se adolescenti moraju suočiti su: „nošenje s tjelesnim promjenama, svladavanje seksualnih i agresivnih impulsa, razvijanje autonomije od roditelja, uspostavljanje odnosa s vršnjacima i s odraslima izvan obitelji, razvoj kapaciteta za intimnost s drugim osobama, uspostava trajnog osjećaja vrijednosti, uspostava koherentnog osjećaja identiteta (spolnog, etničkog, profesionalnog), postizanje osjećaja sposobnosti na poslu ili školi, kao i realistično planiranje za kasniju ekonomsku samostalnost“ (Dodig – Ćurković, 2017, 223). Takve nagle promjene i zadatke s kojima se adolescenti moraju nositi zbunjuju ih te u njihov život, ali i u živote onih koji su dio

njihove životne okoline, donose zbrku i nemir (Dodig – Ćurković, 2017). Upravo zato važno je adolescentima pružiti podršku kako bi što lakše prošli sve razvojne faze adolescencije te uspješno i spremno započeli novu fazu života kao odrasle i zrele mlade osobe (Dodig – Ćurković, 2017). Početak adolescencije karakteriziraju biološke promjene kroz stjecanje seksualne zrelosti, a kraj je karakteriziran socijalnom zrelošću (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Adolescenciju, prema Dodig - Ćurković (2017), možemo podijeliti na tri faze – rana adolescencija (između 10. i 14. godine života), srednja adolescencija (između 15. i 18. godine života) i kasna adolescencija (između 19. i 25. godine života).

2.1.1. Razvojna obilježja rane adolescencije

Ranu adolescenciju karakteriziraju brojne fizičke, kognitivne, psihološke, emocionalne, socijalne i seksualne promjene. Često dolazi do jednog oblika egocentrizma jer adolescenti okreću svoju pažnju na sebe – što dovodi do toga da se onda često osjećaju nesigurno vezano za sebe i svoje fizičke promjene jer misle da svi gledaju upravo njih (Morgado Cusati, n.d.). U ovome razdoblju djeca počinju usvajati ponašanja i prilagođavati svoj izgled sociokulturnim normama primjerenima rodu kojim se identificiraju, a podršku roditelja sve više zamjenjuju društvom i podrškom vršnjaka iz razloga što se s njima mogu poistovjetiti jer prolaze kroz sličan proces (Morgado Cusati, n.d.). Kognitivne sposobnosti omogućuju razmišljanje na logičan i sistematičan način te shvaćanje apstraktnih koncepata i stvaranje pretpostavki, što pospješuje razumijevanje složenosti okoline i svijeta (Rudan, 2004).

Adolescenti počinju na sebe i svoje roditelje gledati drugačije te postaju sve više svjesni kakvi njihovi roditelji mogu ili ne moraju biti i uspoređuju svoje roditelje s drugim odraslima (Rudan, 2004). Roditelji, vršnjaci, pojedinci iz okoline, ali i oni sami postaju im manje idealni, što karakterizira napuštanje idealizacije i iluzije djetinjstva te okretanje složenim, na stvarnosti temeljenim gledištima (Rudan, 2004). Upravo to napuštanje idealizacije označava „narcistički“ pomak iz razloga što se dijete ne okreće roditeljskoj ljubavi, brizi i pohvalama kao izvoru osjećaja dobrostanja, nego se okreću sebi te nastoje sami doći do osjećaja uvažavanja i ljubavi koji će im pružiti taj osjećaj dobrostanja (Rudan, 2004). Taj proces važan je za razvoj autonomije i za potrebu za samodefiniranjem jer se moraju moći osloniti na svoje osjećaje, misli i reakcije (Rudan, 2004).

2.1.2. Razvojna obilježja srednje adolescencije

Za razliku od rane adolescencije, u kojoj je glavna potreba prilagodba na velike fizičke promjene, u srednjoj adolescenciji glavna potreba adolescentu je osjećaj da ima svoje mjesto i da pripada u skupinu vršnjaka, u školu i druga društvena okruženja. Dakle, postoji odstupanje od obiteljskog doma prema svijetu vršnjaka (Rudan, 2004). U ovome razdoblju adolescenti žive u sadašnjosti, ne razmišljajući o djetinjstvu ili odrasloj dobi, nego se fokusiraju na spoznaje o tome tko su te se usmjeravaju na individualizaciju i istraživanje sebe (Rudan, 2004). Prethodno spomenut narcistički pomak u ranoj adolescenciji, u ovoj fazi postaje još izraženiji jer adolescenti, s ciljem da sebe upoznaju što više, oduzimaju važnost roditeljima te se okreću sebi i onima najbližijima – prijateljima (Rudan, 2004). Taj proces se prema Katan (1951) naziva „otklanjanje objekta“ – napuštanje ranih odnosa s roditeljima kako bi se razvili novi odnosi u sadašnjosti i budućnosti, dakle stvaraju se novi odnosi s roditeljima, ali i s ljudima izvan obitelji (Rudan, 2004). Druženja koja su se u ranoj adolescenciji svodila na istospolna druženja, sad postaju druženja u miješanoj grupi te ovo je razdoblje kada se najčešće događaju prva zaljublivanja, odlasci na spojeve i veze (Rudan, 2004). Za razliku od pojedinaca u ranoj adolescenciji, pojedinci u srednjoj adolescenciji više su upoznati sa svojim tijelima i osjećajima, svjesniji su svojih seksualnih impulsa, bolje se snalaze u socijalnom životu, neovisiji su od obitelji te su više samosvjesni i sposobniji u navigiranju svoga života (Rudan, 2004). Percipiraju i interpretiraju situacije i ideje na zreliji način, mogu primjeniti logiku i razum u pojedinim situacijama na višoj razini nego prije, mogu imati „dublje“ razgovore o pojedinim tematikama te razmišljati više filozofično nego u ranijoj fazi života (Newport Academy, 2022). Ali bez obzira što zrelije razmišljaju, nerijetko donose odluke koje nisu baš zdrave za njih te se upuštaju u rizična ponašanja (Newport Academy, 2022).

2.1.3. Razvojna obilježja kasne adolescencije

U ranoj adolescenciji adolescenti shvaćaju da su veći, ali još ne razmišljaju o svijetu odraslih, u srednjoj adolescenciji adolescenti su fokusirani jedni na druge i

suprotstavljaju se svijetu odraslih, a u kasnoj adolescenciji adolescenti počinju gledati na sebe kao na odraslu osobu ili osobu na samom pragu odraslosti te počinju ozbiljnije razmišljati o tome tko su i što bi željeli biti (Rudan, 2004). Često nastoje preuzeti osobine odraslih koji im predstavljaju uzore (Rudan, 2004). U ovome razdoblju, mladi ljudi imaju bolju kontrolu impulsa i vještine donošenja odluka nego što su to imali u prošlom razdoblju, jača osjećaj identiteta, učvršćuju se vrijednosti i uvjerenja, samostalnost se povećava (pojedinci se čak odseljavaju od roditelja u nekim slučajevima), prethodno uspostavljeni odnosi s obitelji, prijateljima i drugima mijenjaju se ovisno kako se pojedinac mijenja te se misli okreću ka budućnosti, ovisno o njihovim uvjerenjima, željama i nadama (Health Park Pediatric, n.d.). Također, dolazi do razvoja osobnog sustava vrijednosti – razvijaju složenije razumijevanje moralnih vrijednosti, propitkuju i procjenjuju uvjerenja iz djetinjstva i rekonstruiraju ta uvjerenja u osobnu ideologiju (na primjer, vrijednosti koje imaju više osobnog značaja, religijska stajališta i sustavi uvjerenja – usmjeravaju odluke i ponašanja), na odluke i vrijednosti vršnjaci manje utječu, imaju sposobnost sagledati višestruka gledišta, cijeniti različitost ljudi i perspektiva, cijeniti da može postojati više pravih odgovora na neko pitanje te identificirati vrijednosti i uvjerenja koja odgovaraju njima usporedno sa poštivanjem vrijednosti i uvjerenja drugih (Teipel, n.d.).

2.2. Seksualnost i spolni odgoj – definiranje pojmova

2.2.1. Spol i rod

Prije nego definiramo pojam seksualnosti, važno je da najprije definiramo neke s njim bitno povezane pojmove. Spol označava biološka obilježja koja pojedinca određuju kao muško ili žensko te je postupanje prema djetetu od njegova rođenja određeno njegovim spolom (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003; Mrnjauš, 2014). Dakle, čovjek se rodi kao muško ili žensko, ali zatim uči kako biti djevojčica ili dječak, tj. primjerena ponašanja, stavove, uloge i aktivnosti, što sačinjava njegov rodni identitet i određuje rodne uloge (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Rodne uloge označavaju karakteristike, način ponašanja, očekivanja i obaveze koje se pridodaju određenom rodu. Rod nije biološki determiniran te označava društveno naučeno i determinirano ponašanje, tj. ponašanja, pretpostavke, objašnjenja i shvaćanja koja čine razliku između muškaraca i žena (Bijelić,

Cesar, Hodžić, 2003). Važno je naglasiti da nije jednako reći da netko ima, na primjer, „ženski spolni organ“ i reći da je „žena“ jer u pojedinim slučajevima spol ne odgovara rodnom identitetu. Svijest o rodnim ulogama označava znanje o vlastitom spolu, ali i znanje o osobinama rodnih uloga i očekivanjima drugih (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Organizacija rodnog sustava drugačija je za svako pojedino društvo i kulturu te se rodu pridaju različita značenja i mogućnosti ovisno o društvenom i kulturnom kontekstu. Rodno pripisivanje je nešto što činimo kada vidimo određenu osobu – odlučivanje je li ta osoba žena ili muškarac ili ne možemo odrediti, a to činimo na temelju znakova kao što su: izgled osobe, govor, ponašanje, kontekst u kojem se nalazimo itd., koji se razlikuju ovisno o kulturi (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Seksualna privlačnost povezana je sa rodnim pripisivanjem jer uvijek najprije pripišemo rod pojedinoj osobi, a tek onda zaključimo da nas ta osoba privlači (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003).

2.2.2. *Spolno i reproduktivno zdravlje*

„Spolno zdravlje predstavlja ne samo odsustvo rizičnog seksualnog ponašanja, seksualne patologije i seksualnog nasilja. Ono je važan dio fizičkog i mentalnog zdravlja. Svjetska zdravstvena organizacija i Međunarodno seksološko udruženje definiraju seksualno zdravlje kao kontinuitet pozitivnih fizičkih, psihičkih i sociokulturnih iskustava povezanih sa seksualnošću“ (WHO, 2010, prema Šamanović, 2012, 6). Odnosi se na pozitivan stav prema seksualnosti te mogućnost zadovoljavajućih i sigurnih iskustva lišenih prisile, diskriminacije, nasilja i negativnih osjećaja, a kako bi se ono postiglo, prijeko je potrebno poštivanje, zaštita i provođenje spolnih prava (Mrnjauš, 2014). Spolna prava odnose se na prava na najviši mogući standard spolnog zdravlja, pristup zdravstvenim službama za spolnost i reprodukciju, pristup informacijama, spolni odgoj, poštivanje tjelesnog integriteta, odluku o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, vođenje sigurnog i ugodnog seksualnog života itd. (Mrnjauš, 2014).

Spolno zdravlje objedinjuje pozitivna fizička, psihička i sociokulturna iskustva u kontekstu seksualnosti (WHO, 2010, prema Šamanović, 2012). Kako bi ono bilo holističko, treba sadržavati pozitivne stavove o seksualnosti (uključujući i prema sebi i svome tijelu), informiranost o seksualnim rizicima i načinima prevencije i smanjivanja istih te sposobnosti za formiranje odnosa s drugima koji je ispunjen međusobnim poštovanjem, samopoštovanjem, međusobnim prihvaćanjem individualnih razlika i

povjerenjem te unutar kojeg se gradi intimnost i razvija se komunikacija o seksualnim potrebama i željama (Bockting i sur., 2002; Šamanović, 2012).

Kada govorimo o seksualnom zdravlju, važno je spomenuti i pojam seksualnog dobrostanja. Harden (2014) je po uzoru na autore Buzwell i Rosenthal (1996), Deutsch, Hoffman i Wicox (2013), O'Sullivan, Meyer-Bahlburg i McKeague (2006) te Rostosky, Dekhtyar, Cupp i Anderman (2008) u svome radu objasnio pojam seksualnog dobrostanja. Ono uključuje seksualno samopouzdanje - percepcija vrijednosti kao seksualne osobe, ponos u vlastitim seksualnim ponašanjima i percepcija vlastite seksualne privlačnosti. Adolescenti koji imaju visoko seksualno samopouzdanje, osjećaju se privlačno i poželjno svome partneru, sretni su i ponosni kako izražavaju svoje seksualne želje i potrebe te se osjećaju kompetetno u seksualnim situacijama s partnerom. Nadalje, uključuje i seksualnu samoefikasnost - sposobnost komuniciranja seksualnih preferencija i želja s partnerom (uključujući želju da se ne ulazi u odnose) te sposobnost da se poduzmu primjerene mjere opreza protiv neželjene trudnoće, infekcija i bolesti. Zatim, uključuje iskustvo osjećaja uzbuđenosti i zadovoljstva, kao i shvaćanje da svatko ima pravo na te osjećaje. Naposljetku, uključuje slobodu od boli, anksioznosti i negativnih utjecaja u kontekstu seksualnosti. Dobrostanje možemo nazvati i seksualna subjektivnost (Martin, 1996, Tolman, 2002, svi prema Harden, 2014). Ona se može definirati kao mogućnost bivanja svjesnima vlastitih seksualnih osjećaja, uživanja u seksualnoj želji i zadovoljstvu, shvaćanju sebe subjektom seksualne aktivnosti (a ne objektom) te iskustva određene doze kontrole u seksualnim odnosima (Schalet, 2010, prema Harden, 2014). Također, uključuje sposobnost da kažemo ne neželjenim seksualnim aktivnostima, ali i da damo entuzijastični pristanak (Friedman i Valenti, 2008, prema Harden, 2014). U ovome kontekstu trebamo spomenuti i pojam seksualnog samopoimanja. Definira se kao nečije viđenje vlastitog seksualnog jastva i obuhvaća stavove ljudi prema sebi kao seksualnim bićima (Buzwell & Rosenthal, 1996, prema Evans i sur., 2019; Tolman i McClelland, 2011) Zdravo seksualno samopoimanje uključuje razumijevanje i seksualnih rizika i pozitivnih aspekata seksualnosti te možemo reći da je ključno za cjeloživotno fizičko i mentalno dobrostanje i dobrostanje u odnosu s drugima (Fortenberry, 2013; Heidari, Ghodusi i Rafiei, 2017; Hensel i Fortenberry, 2013; Horne & Zimmer-Gembeck, 2006, prema Evans i sur., 2019).

2.2.3. *Seksualnost*

Seksualnost uključuje seksualno ponašanje, spolne i rodne identitete i uloge, spolnu orijentaciju, zadovoljstvo, intimnost, reprodukciju, potrebu za prihvaćanjem, osjećaje, emocionalnu privrženost, ljubav, odgovornost, komunikaciju, znanja i vrijednosti, a može se doživjeti i izraziti kroz misli, maštu, želje, stavove, vrijednosti, odnose, uloge te nije ograničena na određenu dobnu skupinu (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003; Mrnjauš, 2014; Svjetska zdravstvena organizacija, 2010, prema Šamanović, 2012). Kuzman, Pavić Šimetin i Pejnović (2007) seksualnost definiraju kao kompleksnost tjelesnih karakteristika i kapaciteta za pojedina seksualna ponašanja, koja su određena psihosocijalnim vrijednostima, normama, stavovima i kontekstualnim faktorima. Iako je s jedne strane biološki utemeljena (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003), a s druge strane utemeljena na međusobnom djelovanju socijalnih i psiholoških faktora (emocije, stavovi, motivacija) (Šamanović, 2012), ne može se odvojiti ni od društva i kulture u kojima postoji (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003). Ona utjelovljuje fizički aspekt koji se manifestira kroz društveni aspekt iz razloga što dobiva značenje kroz kulturu i vrijednosti pojedinog društva, a može se reći i da je kulturalni fenomen jer društvo i kultura određuju stavove i seksualna ponašanja pojedinca koji žive unutar tog društva te postoje velike različitosti kada proučavamo zabranjena, tolerirana i poticana seksualna ponašanja u pojedinim društvima (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003).

2.2.4. *Spolni odgoj*

Spolni odgoj karakteriziraju savjetovanje te razgovor s pojedincima ili grupom s ciljem pomoći djeci i mladima da imaju pristup provjerenim informacijama te da razvijaju sposobnosti potrebne za očuvanje spolnog i reproduktivnog zdravlja (Stančić Soldatek, 2020). Kroz taj proces znanja, stavovi i vrijednosti prenose se i stječu te uključuju asimilaciju doprinosa iz različitih izvora koji su dani u različitim formama – verbalno ili neverbalno, direktno ili indirektno, namjerno ili slučajno (Gagnon i Simon 1973; Jackson i Scott 2010; Hirsch, Santelli i Shtarkshall, 2007). Također, ono pojedincu pruža mogućnost da istraži vlastite vrijednosti i stavove za izgrađivanje sposobnosti donošenja odluka, komuniciranja, a samim time i smanjivanja rizika za njihovo fizičko i mentalno

zdravlje (UNESCO, 2009). Sva djeca i mladi imaju pravo na pristup spolnom odgoju koji se temelji na međunarodno prihvaćenim ljudskim pravima te kroz koji će se težiti razvoju znanja, vještina, stavova i vrijednosti koji su prijeko potrebni da bi mogli doći u doticaj sa svojom seksualnosti te kako bi ju ostvarili i tjelesno i emocionalno na njima prihvatljiv i željen način (Mrnjauš, 2014). U svijetu se najčešće susrećemo sa dva programa spolnog odgoja – apstinencijski koji se odnosi na odgađanje spolnih odnosa do ulaska u brak (ili prema nekim drugim mjerilima) i cjeloviti koji se odnosi na upoznavanje mladih s znanstveno provjerenim informacijama koje su temelj za vještine odgovornog seksualnog ponašanja (Stančić Soldatek, 2020).

2.3. Rizična seksualna ponašanja

Seksualni rizik možemo definirati kao „vjerojatnost negativnoga ishoda određenoga seksualnog kontakta“ (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000, 869). Rizike možemo podijeliti na rizik neželjene trudnoće, rizik zaraze spolnim bolestima i infekcijama, rizik seksualne viktimizacije, što označava nasilje, prijetnje nasiljem ili ucjene (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000) te rizik narušavanja samopoimanja kao kolateralne posljedice. Jessor (1991) ističe kako je rizično seksualno ponašanje svako ponašanje koje negativno utječe na fizički i/ili psihosocijalni razvoj pojedinca u tom kontekstu (Vézina i sur., 2011, prema Đuranović, 2014). Pod rizična seksualna ponašanja možemo svrstati nekorištenje kontracepcije, seksualno iskustvo s više od četiri partnera, seksualno iskustvo s više partnera istovremeno ili u istom periodu, seksualno iskustvo pod utjecajem alkohola ili droge, plaćanje za seksualne usluge, analni seksualni odnos te upuštanje u seksualne odnose u ranijoj dobi (16 ili ranije) (Bračulj, 2015; Garland i sur., 2017; Silas, 2013, prema Jahanfar i Pashaei, 2022;). Nesvjesnost emocionalnih, mentalnih i psiholoških aspekata seksualnog zdravlja te neznanje o istima vrlo je problematična. Zbog nedostatka spolnog odgoja i nedostatnih znanja o spolnom i reproduktivnom zdravlju, mladi će vjerojatno doživljavati probleme na ovome području, neodvojivo povezano sa (spolnim) identitetom, kao normalne i izložiti se riziku da dožive fizičke i psihičke nuspojave (Barranco – Barosso, Mari – Ytarte i Moreno – Lopez, 2020). Istraživanje autorice Dabo i njenih suradnika (2008) pokazalo je kako je 29,6% šesnaestogodišnjaka imalo spolni odnos (26,6% djevojaka i 33,4% mladića), od kojih 69,2% koristi kondom, 10,5% hormonalna kontracepcijska sredstva, 0,5% druge oblike,

a 19,8% ne koristi nijedan oblik kontracepcije. Kondom je pri prvom spolnom odnosu koristilo 42,6% adolescenata (Dabo i sur., 2008). Spolni odnos pod utjecajem alkohola imalo je 62% adolescenata, a pod utjecajem droga 11,9% (Dabo i sur., 2008). Istraživanje autorice Bračulj (2015) pokazalo je da je 20,9% zagrebačkih srednjoškolaca imalo iskustvo spolnog odnosa pod utjecajem alkohola, a 5,2% pod utjecajem droga. Također, pokazalo je da je 29,9% ispitanika koristilo kondom pri zadnjem spolnom odnosu, a 59,6% to je činilo često tijekom svih prethodnih spolnih iskustava (Bračulj, 2015). S obzirom na spol, djevojke su pokazivale pozitivnije i odgovornije stavove od mladića (Bračulj, 2015). Nadalje, istraživanje autorica Petani i Vulin (2018) pokazalo je kako je muški dio ispitanika bio skloniji rizičnim seksualnom ponašanjima – 74% adolescenata nije imalo stalne spolne partnere, 93% barem je jednom imalo partnericu za jednu noć te 23% imalo je spolne odnose pod utjecajem alkohola ili droga. Istraživanja, također provedena u Hrvatskoj, pokazala su kako je 90% mladih imalo barem jedno iskustvo seksualno rizičnih ponašanja (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000), a 42% nije koristilo nijedan oblik kontracepcije pri prvom spolnom odnosu (Hodžić i Bijelić, 2003, prema Buovac i Vidaković, 2019). Važno je spomenuti i istraživanje autora Sinkovića, Štulhofera i Božića (2012) koje je pokazalo kako kontracepciju konzistentno koristi samo 32,3% mladih. Istraživanje autorica Buovac i Vidaković (2019) pokazalo je kako se muškarci ponašaju seksualno rizičnije od žena u kontekstu ranog seksualnog iskustva, nekorištenja kontracepcije, spolnih odnosa s nepoznatim osobama te više istodobnih seksualnih partnera.

2.4. Seksualnost u adolescenciji

2.4.1. Glavna obilježja seksualnosti u adolescenciji u kontekstu identiteta i socijalnog ponašanja

Kao što sam već navela, adolescente na putu prema odrastanju čekaju mnoge zadaće koje trebaju ispuniti, a neke od najvažnijih su: prihvaćanje tjelesnih promjena, nezavisnost od roditelja te osobna identifikacija i afirmacija (Šamanović, 2012). Ali, kao što naglašava Svjetska zdravstvena organizacija (2010), ipak je najizazovnije zadaća briga za seksualno i reproduktivno zdravlje (Šamanović, 2012). Srednja i kasna adolescencija razvojno je razdoblje u kojem veliki dio adolescenata postaje seksualno aktivan (Mrug i sur., 2011, prema Đuranović, 2014). Adolescentska seksualnost često

predstavlja moralnu zabrinutost koja proizlazi iz kulturološke podvojenosti u kontekstu ljudske seksualnosti, ali i zato što su adolescenti prepoznati kao pojedinci među kojima su seksualni rizici u najbržem porastu (Šamanović, 2012). Unutar okvira shvaćanja seksualnosti kao rizika, adolescentska seksualnost smatra se moralno pogrešnom, inherentno devijantnom i društveno problematičnom (Harden, 2014). Istraživanja, temeljena na takvom shvaćanju seksualnosti, prihvatila su medikalizirani, redukcionistički i implicitno moralizirajući pogled na adolescentsku seksualnost kao rizično ponašanje koje prijeti društvenoj dobrobiti i javnom zdravlju (Savin-Williams i Diamond, 2004, prema Harden, 2014). Sukladno tome, meta-narativ velikog dijela literature sastoji se od dva pitanja: "Koje loše stvari navode adolescente na spolne odnose?" i "Koje se loše stvari događaju kada adolescenti imaju spolne odnose?" (Harden, 2014). Od adolescenata očekuje se da se u mnogo situacija ponašaju kao odrasli, ali u kontekstu seksualnosti, na njih gleda se još uvijek kao na djecu – iz toga proizlazi da odrasli u adolescentovoj okolini pokušavaju upravljati njegovom seksualnošću na loše načine kroz oduzimanje prava na spolni odgoj (iz razloga što misle da će ih to dodatno potaknuti da se upuste u seksualna ponašanja), kroz ograničavanje informacija o kontracepciji (iz razloga što smatraju da je korisno samo plašenje trudnoćom i bolestima), kroz ograničavanje onoga što mogu vidjeti ili pročitati (iz razloga što misle da će ih tako ograditi i zaštititi od te tematike) te kroz zablude da seksualnost ne postoji u adolescenciji, nego je ona rezervirana za odraslu dob (Johnson, Kolodny i Masters, 2006).

Unatoč suprotnim mišljenjima, upuštanje u seksualno ponašanje u ovome razdoblju normativni je dio regularnog fizičkog i psihosocijalnog razvoja (McClelland i Tolman, 2011, prema Hope i sur., 2021). Tijekom prijelaza u odraslu dob, seksualni i emocionalni odnosi tvore jednu od najvažnijih dimenzija za postizanje samostalnosti i emocionalne dobrobiti (Barranco – Barosso, Mari – Ytarte i Moreno – Lopez, 2020). Adolescencija je vrijeme u kojem seksualnost djece i mladih ljudi sazrijeva te se kroz vrijeme formiraju rodne uloge i stavovi u kontekstu izražavanja seksualnosti (Šamanović, 2012).

Ovo razdoblje obilježeno je i potrebom za eksperimentiranjem koji u konačnici ima veliki utjecaj na formiranje identiteta osobe (Dacey i Kenny, 1994, prema Šamanović, 2012). Kroz spomenuto eksperimentiranje, adolescenti isprobavaju, promišljaju i evaluiraju različite uloge, identifikacije i sustave vrijednosti kako bi, od njima

prihvatljivih i poželjnih elemenata, stvorili vlastiti identitet (Šamanović, 2012). Romantični osjećaji i seksualno eksperimentiranje pomažu u konstruiranju vlastitih preferencija i granica u kontekstu emocionalne i fizičke intimnosti, koje se očituju kasnije u životu kroz romantične veze i seksualno ponašanje (De Graaf i Rademakers, 2006, Joyner i Campa, 2006, svi prema Van de Bongardt i sur., 2015). Eksperimentiranje najčešće kreće sa izlascima na spojeve, držanje za ruke i ljubljenje, zatim prelazi na dodirivanje (uključujući intimne dijelove), a naposljetku prerasta u seksualne aktivnosti (Lacković-Grgin, 2006, prema Huterer i Nagy, 2019). Eksperimentiranje možemo povezati sa rizičnim seksualnim ponašanjem iz razloga što postoji mogućnost da adolescenti kroz isprobavanje različitih seksualnih aktivnosti, otkrivanje pojedinih preferencija i stvaranja seksualnog „ja“, često mijenjaju partnere te se upuštaju u nesigurna i opasna ponašanja (Šamanović, 2012). Formiranje seksualnog identiteta u adolescenciji nije laki zadatak jer su djeca i mladi okruženi konfliktnim porukama vezanima za seksualnost – s jedne strane društvo ignorira adolescentsku seksualnost ili ju pokušava ograničiti, a s druge strane mediji je eksploatiraju i promoviraju (Šamanović, 2012). Većina mladih susreće se sa nekim oblikom pritiska u kontekstu njihove seksualnosti, radilo se to o pritisku obitelji, odgojno – obrazovne ustanove i/ili religijske zajednice da ne prakticiraju bilo kakve seksualne aktivnosti ili o pritisku prijatelja, dečka/djevojke i/ili medija da trebaju prakticirati seksualne aktivnosti (Šamanović, 2012). Kada govorimo o drugom obliku pritiska, na djevojke najčešće vrše mladići, tj. njihovi partneri, a ne mladiće njegovi prijatelji (Šamanović, 2012).

Adolescent na temelju vlastitog sustava vrijednosti odlučuje hoće li seksualnim odnosima prići kao načinu izražavanja privrženosti, emocija i intimnosti, kao nečemu što je striktno rezervirano za odnos u kojem postoji međusobna ljubav ili kao nečemu usputnom, bez obaveza i emocija, s ciljem zadovoljavanja potreba (Šamanović, 2012). U seksualnim aktivnostima adolescenti pronalaze zadovoljstvo pojedinih potreba koje imaju – potreba za pripadanjem, intimnošću, ljubavi, seksualnim zadovoljstvom, potvrđivanjem u društvu, prijelazom u svijet odraslih i slično (Šamanović, 2012). Na seksualnu aktivnost adolescenata ne utječu samo individualne promjene koje se im se događaju, nego postoji značajni utjecaj društvene okoline (Huterer i Nagy, 2019). Fingerson (2005) seksualnost adolescenata objašnjava kao društveni konstrukt te uvodi pojam „seksualna socijalizacija“, koja svoje početke ima u obitelji gdje su adolescenti

pod utjecajem roditeljskih vrijednosti i uvjerenja o seksualnosti, uče o seksualnom zdravlju i dobivaju saznanja o granicama i seksualnom ponašanju roditelja (Huterer i Nagy, 2019). Na utjecaj obitelji nadograđuju se i utjecaj škole, vršnjaka i medija (L'Engle i Jackosn, 2008, prema Huterer i Nagy, 2019) koji značajno doprinose procesima kroz koje adolescenti oblikuju svoje romantične odnose i seksualnost (Kotchick, Shaffer, Miller i Forehand, 2001, Smetana, Campione-Barr i Metzger, 2006, svi prema Van de Bongardt i sur., 2015). U mnogim državama svijeta, mladi prvi seksualni odnos imaju između 15. i 19. godine života, a prema istraživanjima, u Hrvatskoj proječna dob stupanja u takve odnose je 17. godina za oba spola, iako neka istraživanja pokazuju da mladići ipak stupaju u takve odnose godinu dana ranije od djevojaka (Gilliam, Warrden i Tapia, 2004, Juhović – Markus, Koder – Krištof i Jureša, 2003, Mamula, Štulhofer i Petrović, 2004, svi prema Kuzman, 2009). Djevojke u takve odnose prvi put stupaju najčešće unutar veza s motivacijom ostvarenja emocionalne bliskosti s partnerom, a mladići nerijetko u obliku odnosa na jednu noć s motivacijom uzbuđenja i zadovoljavanja potreba (Lacković-Grgin, 2006, prema Huterer i Nagy, 2019). Upravo ova razlika u percepciji stupanja u seksualne odnose te motivacije za iste između djevojaka i mladića posljedica je stereotipnih rodni uloga koje proizlaze iz društvene konstrukcije stvarnosti – od mladića se očekuje da stupa u seksualne odnose ranije od djevojaka, da ima više partnerica, da taj čin ne povezuje s emocijama i romantikom, a od djevojaka se očekuje da kasnije stupe u odnose, da budu u monogamnom odnosu i da vode računa o preveniranju mogućih negativnih posljedica (Asencio, 1999, Christianson i sur., 2003, McKernon, 1996, svi prema Huterer i Nagy, 2019).

2.4.2. Vještine za promicanje razvoja seksualnosti adolescenata

Autorica Arbeit (2014) predstavila je model temeljen na vještinama za promicanje razvoja seksualnosti adolescenata. Model započinje s fokusom na seksualno „ja“, koje uključuje svijest o vlastitim željama, pridržavanje niza osobnih etika i hvatanje u koštac s razvojem identiteta. Ovi aspekti seksualnog „ja“ mogu oblikovati seksualno djelovanje pojedinca, pritom formirajući njegove doprinose drugoj komponenti modela - seksualnom pregovaranju. Seksualno pregovaranje događa se unutar dijadičkih interakcija i uključuje komunikaciju o pristanku, pregovaranje o korištenju zaštite i upravljanje seksualnim užitkom. Ove dijadne odnosne interakcije mogu pridonijeti

intimnosti, koja zatim može oblikovati društvene procese koji čine treću komponentu modela - seksualno osnaživanje. Ono uključuje utvrđivanje granica, korištenje vještina suočavanja i analizu poruka koje pojedinac prima te ti procesi mogu utjecati na sposobnost pojedinca da se zauzme za osobne potrebe i potrebe drugih – postupci koji mogu utjecati na seksualno „ja“. Ovaj model pruža inicijalni okvir za identifikaciju procesa koji su uključeni i pokazatelji vještog razvoja seksualnosti u adolescenciji (Arbeit, 2014). Kao najvažnije vještine za promicanje razvoja seksualnosti adolescenata trebamo spomenuti: pristanak, seksualnu zaštitu, seksualni užitak, intimnost, seksualno osnaživanje, uspostavljanje granica, suočavanje, analiza i zastupanje (Arbeit, 2014). Komponente vještina pristanka mogu uključivati različite načine učenja o tuđim osjećajima i kako odgovoriti na njih, a istovremeno izražavati vlastite osjećaje. Ove komponente mogu uključivati: traženje pristanka, davanje pristanka (reći "da"), odbijanje pristanka (reći "ne"), dobivanje pristanka (čuti "da") i prihvatanje odbijanja pristanka (poštivanje "ne") (Arbeit, 2014). Vještine seksualne zaštite uključuju poduzimanje odgovarajućih koraka za smanjenje rizika neželjenih posljedica seksualnih aktivnosti (Albarracin i sur., 2001, Hacker, Brown, Cabral i Dodds, 2005, svi prema Arbeit, 2014). Najčešći primjeri takvih vještina su korištenje kontracepcije za sprječavanje neželjene trudnoće i/ili korištenje kondoma za sprječavanje neželjene trudnoće i smanjenje rizika od zaraze spolno prenosivom infekcijom ili bolesti te odluku da se, iz određenih razloga, ne upuštamo u određeno ponašanje s određenom osobom ili u određeno vrijeme (Kirby, 2007, prema Arbeit, 2014). U kontekstu seksualnog užitka, ključno je da su adolescenti svjesni da imaju potencijal iskusiti i fizički i emocionalni seksualni užitak (McClelland, 2010, prema Arbeit, 2014). Kao posljedicu te spoznaje, mogli bi koristiti pregovaračke vještine za traženje užitka kroz seksualnu aktivnost s partnerom. Kada govorimo o intimnosti, važno je naglasiti da pregovaranje o pristanku na seksualnu aktivnost, zaštita od spolno prenosivih bolesti i neželjene trudnoće te pružanje i primanje zadovoljstva uključuje koordiniranu primjenu vještina intimnosti kao što su: međusobno slušanje, dijeljenje relevantnih misli i osjećaja te doživljavanje određene razine uključenosti u ono što druga osoba izražava (Connolly & McIsaac, 2009, prema Arbeit, 2014). Seksualno osnaživanje uključuje vještine koje omogućuju adolescentima da dođu do spoznaje gdje se uklapaju, a gdje se ne uklapaju unutar seksualnog svijeta (uspostavljanje granica), da se nose s pozitivnim i negativnim posljedicama svojih seksualnih iskustava (suočavanje)

i da razumiju mnoge poruke koje će dobiti o seksualnosti (analiza). Uključivanje u seksualnu aktivnost, bivanje osobom koja se osjeća kao seksualno biće i/ili koju drugi doživljavaju kao seksualno biće, uključuje prilike za uspostavljanje, održavanje i prilagodbu vlastitih fizičkih, društvenih i emocionalnih seksualnih granica (Arbeit, 2014). Kroz vještine postavljanja granica, adolescenti utjelovljuju svoja prava da žele ili ne žele neke specifične stvari (Fine i McClelland, 2006, Smetana, 2006, svi prema Arbeit, 2014). Seksualne vještine suočavanja uključuju prihvaćanje vlastitog tijela, zadovoljavajuće i neeksploatatorsko upravljanje vlastitim seksualnim nagonima (Moore, 1999, prema Arbeit, 2014). Također, uključuju i sposobnost razumijevanja reakcija drugih ljudi na vlastitu seksualnost i seksualno izražavanje, koji često odražavaju specifične kulturne norme i pritiske prisutne u društvenom kontekstu (Bay-Cheng i sur., 2010, Crockett i sur., 2003, svi prema Arbeit, 2014). Seksualna analiza uključuje učenje, doručivanje i davanje značenja vlastitoj seksualnosti i seksualnim iskustvima unutar višeslojnog i mnogostranog društvenog konteksta (McCormick, 2010, prema Arbeit, 2014). Zastupanje je sredstvo putem kojeg adolescenti mogu preispitivati i promijeniti određene aspekte svijeta u kojem žive kako bi poboljšali seksualno zdravlje i dobrobit za sebe i druge (Tolman, Striepe i Harmon, 2003, prema Arbeit, 2014).

Uvjerenje da su adolescenti više izloženi seksualnim rizicima od ostalih temelji se na empirijski utvrđenim karakteristikama adolescente seksualnosti (Trad, 1994, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Najprije, potrebno je naglasiti prethodno spomenuto eksperimentiranje (Francoeur, 1984, Simon, 1996, svi prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Nadalje, treba spomenuti fragmentirano i manjkavo znanje o seksualnosti i rizicima koje dolazi iz upitnih i nedovoljno kvalitetnih izvora (Štulhofer, 1999, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Zatim, adolescenti imaju sliku sebe kao „neranjivih“ pojedinaca (Widdus, Megeus i Short, 1990, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). te iz toga proizlazi da ne shvaćaju ozbiljnost rizika i ne obraćaju pažnju na njih – što proizlazi iz manjka iskustva nekih dramatičnih i traumatičnih situacija (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Također, adolescentima nedostaju primjerene komunikacijske sposobnosti, među kojima su i one za dogovor s partnerom oko nekih intimnih odluka kao što su uporaba kontracepcije ili odgode seksualnih aktivnosti (Hovell i sur., 1994, Lear, 1997, Schaalma, Kok i Peters, 1993, svi prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Potrebno je naglasiti i prethodno spomenuti pritisak vršnjaka (Winslow, Franzini i

Hwang, 1992, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Ukoliko se adolescent ne konformira, time riskira moguću marginalizaciju od društva, što mu može predstavljati veliki gubitak s obzirom na važnost socijalnih izvanobiteljskih odnosa i razvoja osobnog identiteta (Trost, 1990, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Nadalje, adolescenti se okreću hedonizmu, tj. trenutnim kratkoročnim užicima kao načinu otpora svijetu odraslih i društveno konstruiranim pravilima i vrijednostima (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Naposljetku, adolescenti su podložniji vjerovanju u koncept romantične „prave“ ljubavi koja pobjeđuje sve te koncept spontanosti i bezuvjetnog povjerenja koji ide uz nju (Galligan i Terry, 1993, prema Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Sukladno tome, gledaju na seksualne odnose kroz „ružičaste naočale“ te pružaju otpor korištenju kontracepcije jer, prema njihovom mišljenju, uništava spontanost, povjerenje i povezanost s drugom osobom (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Kroz istraživanja pokazalo se da adolescenti nekada ne izbjegavaju rizike, nego ih oni sami iniciraju (Petani i Vulin, 2018). Danas su, nažalost, spolno prenosive bolesti, neželjene trudnoće i seksualna viktimizacija (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000), zbog svoje česte pojave i posljedica postali globalni problem te je iz tog razloga rad na njihovoj prevenciji preduvjet za brigu o seksualnom zdravlju (Petani i Vulin, 2018). Istraživanja su pokazala da mladima ne nedostaje samo znanje, nego i vještine komuniciranja i samozaštite, samopouzdanje i pozitivna slika o sebi te svjesnost o opasnostima rizičnih ponašanja (UNESCO, 2009). U ovom periodu adolescenti trebaju vježbati navigiranje svojih promjenjivih seksualnih osjećaja, donijeti odluku hoće li sudjelovati u pojedinim seksualnim aktivnostima, učiti kako se zaštititi od negativnih posljedica seksualnih aktivnosti te raditi na sposobnosti prepoznavanja ljubavi (Lightfoot, 1997, prema Šamanović, 2012).

2.4.3. Rizični čimbenici seksualnog ponašanja u adolescenciji

2.4.3.1. Individualni rizični čimbenici

Individualni čimbenici koji utječu na razvoj rizičnih seksualnih ponašanja su: sklonost prema raznim oblicima rizičnih ponašanja, nisko samopoštovanje, iskustvo seksualnog nasilja, poremećaj raspoloženja (Bancroft i sur., 2004, Boden i Horwood, 2006, Brady i Donenberg, 2006, Kraft, 1994, Sterk i sur., 2004, Zuckerman, 1994, svi prema Huterer i Nagy, 2019), konzumacija alkohola i droga (LaBric i sur., 2005, Staton

i sur., 1999, Weinhardt i Carey, 2000, svi prema Huterer i Nagy, 2019), traženje uzbuđenja, tj. želja za postizanjem seksualnog uzbuđenja putem novih seksualnih odnosa (Kalichman i sur., 1994, prema Huterer i Nagy, 2019) te ublažavanje usamljenosti i učvršćivanje samopoštovanja (Huterer i Nagy, 2019). Upravo to samopoštovanje ima veliki utjecaj na upuštanja u rizična seksualna ponašanja (Kalina i sur., 2011, prema Huterer i Nagy, 2019). Rezultati istraživanja kojeg su proveli Spencer i njegovi suradnici 2002. godine pokazuju različitosti u poveznici samopoštovanja i rizičnog seksualnog ponašanja kod djevojaka i mladića – kod mladića što je veće samopoštovanje, to je veća vjerojatnost njegova upuštanja u seksualne odnose, a kod djevojaka veća je vjerojatnost upuštanja u seksualne odnose, što je samopoštovanje manje (Kalina i sur., 2011, prema Huterer i Nagy, 2019). Takvi rezultati mogu se objasniti društveno konstruiranim rodnim ulogama i očekivanjima (Huterer i Nagy, 2019).

2.4.3.2. Bliski okolinski rizični čimbenici

Što se tiče obiteljskih čimbenika koji utječu na upuštanje u rizična seksualna ponašanja, možemo navesti: bračno stanje roditelja – adolescenti kojima su roditelji razvedeni ranije ulaze u seksualne odnose (roditelji su zaokupljeni svojim bračnim problemima pa se ne bave djetetom toliko i ne pružaju mu emocionalnu podršku, a možda su i zaokupljeni mogućim financijskim problemima) (Hovell i Hillman, 1994, prema Šamanović, 2012), niži socioekonomski status – ranije upuštanje u seksualne odnose (niža očekivanja od vlastite karijere) (Calhoun i Friel, 2001, prema Šamanović, 2012), adolescenti u obitelji više od četvero djece – ranije uključivanje u seksualne odnose (niži socioekonomski status i otežan roditeljski nadzor) (Voydanoff i Donnelly, 1990, prema Šamanović, 2012) te odbijanje razgovora o seksualnosti od strane roditelja zbog određenih barijera (Rice, 1999, prema Huterer i Nagy, 2019).

Kao najvažniji i najjači vršnjački čimbenik koji utječe na upuštanje u rizična seksualna ponašanja trebamo navesti pritisak vršnjaka iz razloga što se mladi vrlo često konformiraju društvu iz straha od marginalizacije i kako bi bili prihvaćeni, bez obzira bilo to pozitivno ili negativno ponašanje (Huterer i Nagy, 2019). Pritisak vršnjaka ima veći utjecaj na one pojedince koji nisu komunicirali s roditeljima o toj tematici jer u tim slučajevima roditelji nisu radili sa svojom djecom na shvaćanju negativnih posljedica vršnjačkog pritiska (Whitaker i Miller, 2000, prema Huterer i Nagy, 2019). Također,

potrebno je, kao jednog od čimbenika, spomenuti i dezinformacije koje dolaze od vršnjaka kao nepouzdanog izvora (Šamanović, 2012).

2.5. Seksualna pozitivnost i seksualna negativnost

Pojam seksualna pozitivnost prvi je upotrijebio austrijski psihoanalitičar Wilhelm Reich dvadesetih godina prošlog stoljeća kada je proučavao načine na koje društva gledaju na izražavanje seksualnosti te je tada primjetio da pojedina društva izražavanje seksualnosti vide kao nešto pozitivno, a druga vide kao nešto negativno što treba potisnuti i kontrolirati (Lišnić, 2020). Seksualna pozitivnost konstruirana je kao reakcija na seksualno negativan dominantan diskurs (Krafft – Ebing, 1965, prema Mosher, 2017). Doprinosi seksualnoj pozitivnosti dolazili su u valovima te se mogu povezati sa Magnusom Hirschfeldom (Magnus Hirschfeld Society, 2014, McLaren, 1999, svi prema Mosher, 2017), Wilhelmom Reichom (1945, 1951), Simone de Beauvoir (1949), Shere Hite (2006) i Carol Queen (Queen i Schimel, 1997), a svatko od njih bio je pod utjecajem feminističkih i humanističkih filozofija (Mosher, 2017). S obzirom da je seksualna pozitivnost bila pod utjecajem feminizma, prethodno spomenuti valovi često su se pojavljivali zajedno sa valovima feminizma (Mosher, 2017). Kroz 20. stoljeće, seksualna pozitivnost postala je društveni i filozofski pokret koji ima potencijal promijeniti kulturne norme (Lišnić, 2020) i prikazati seksualne odnose adolescenata i odraslih, u kojima postoji pristanak svih strana, kao pozitivne i normalne (Harden, 2014; Lišnić, 2020). Wilhelm Reich (1945, 1951) tvrdi kako seksualno pozitivni konstrukt promovira seksualno izražavanje kao zdravi, ugodni i krucijalni dio razvoja čovjeka (Mosher, 2017). Stavio je naglasak na važnost seksualnih želja, orijentacija, uloga, postupaka i izražavanja na naš svakodnevni život (Reich, 1945, prema Mosher, 2017). Ona uključuje više od same reprodukcije – zadovoljstvo, intimu, duhovni rast, emocionalno zdravlje i fizičko dobrostanje te izaziva i propitkuje hegemonijske strukture seksualnosti unutar heteroseksualnih normi kao što je npr. monogamija ili predodređene rodne uloge (Reich, 1951, prema Mosher, 2017). Bavi se razumijevanjem svih fizičkih, emocionalnih i psiholoških aspekata intimnosti, dakle s jedne strane uključuje razgovor o npr. kontracepciji, spolnim bolestima, pristanku, granicama itd., a s druge strane uključuje međusobno pružanje emocionalne i psihološke sigurnosti i pružanje podrške (Lišnić, 2020). Kako bi mogli u potpunosti promovirati seksualno zdravlje, potrebno je

uključiti i teme o seksualnim rizicima i teme o pozitivnim stranama (Fortenberry, 2016; Brotto i sur., 2014). Stavlja se naglasak na važnost i dobrih i loših strana jer samo cjelovita slika može osobi dati znanje potrebno za donošenje pametnih i pravih odluka (Center for Holistic Mental Health and Sexual Therapy, 2014).

Unatoč pozitivnim stranama prethodno navedenog balansa među temama, istraživanja pokazuju da znatno manje roditelja priča sa svojom djecom o seksualno pozitivnim temama (Evans i sur., 2019, prema Hope i sur., 2021; Akers i sur., 2017; Feldman i Rosenthal, 1999)., a mnogo više fokusira se na seksualne rizike (Stewart i sur., 2019, prema Hope i sur., 2021) - vrlo malo se zapravo zna o razlozima toga, ali same karakteristike roditelja i djeteta, uključujući spol jednoga i drugoga mogu utjecati na to hoće li roditelji komunicirati sa svojom djecom o jednim ili drugim temama – o rizicima i opasnostima ili pozitivnim i ugodnim stranama (Evans i sur., 2019).

Seksualna pozitivnost je ideja da ljudi trebaju imati priliku utjeloviti, istraživati i učiti o svojoj seksualnosti i rodu bez osude ili srama, uključuje poštovanje različitosti seksualnosti i roda te promovira komunikaciju i obrazovanje koje omogućuju svakom pojedincu informirane odluke vezane za njihovo tijelo (Kassel, 2020). Obuhvaća različitost seksualnih ponašanja, seksualnih identiteta i rodni identiteta koji se tradicionalno gledaju kao devijantni, ali ne samo spolni odnos koji je proglašen devijantnim na temelju godina ili bračnog statusa (npr. u adolescenciji) nego i orijentacija i iskustva koja nisu heteroseksualna (Harden, 2014). Pojam seksualno pozitivno ne implicira da je apstinenција od seksualne aktivnosti negativna ili da je spolni odnos nužno zdrav i pozitivan te upravo ta točka je važna i često krivo interpretirana - oni koji podržavaju seksualno pozitivnu poziciju, ne zalažu se za česte spolne odnose i raznolika seksualna iskustva te na apstinenciju gledaju kao na izbor svakog pojedinca (Harden, 2014; Prior, Wegner i Williams, 2013). Poanta seksualne pozitivnosti nije stvoriti društveni pritisak, nego ga ukloniti (Brečak, 2023). Također, ne pokušavaju banalizirati aspekt seksualnosti koji se tiče nošenja sa rizikom kojeg seksualni odnosi donose – prevencija negativnih posljedica je integralan dio seksualnog zdravlja te je važno istaknuti da ova perspektiva zdravu seksualnost shvaća kao više od samog izbjegavanja negativnih posljedica (Harden, 2014). Seksualno zdravlje definira se kao fizičko, emocionalno i mentalno dobrostanje koje uključuje slobodnu od bilokakavih seksualnih disfunkcija i bolesti (Fortenberry, 2013; Harden, 2014). Seksualna pozitivnost u skladu

je sa stajalištem Svjetske zdravstvene organizacije (2004) da je seksualnost oblikovana interakcijama bioloških, psiholoških, kulturnih, društvenih, ekonomskih, političkih, pravnih, etičkih, povijesnih te vjerskih i duhovnih čimbenika (Prior, Wegner i Williams, 2013). Svaka osoba jedinstvena je kada se uzme u obzir složena intersekcionalnost među dimenzijama ljudske raznolikosti, a budući da je seksualnost povezana s takvim dimenzijama, seksualnost je za svaku osobu također jedinstvena (Prior, Wegner i Williams, 2013). S obzirom da su ljudska seksualnost i njezino izražavanje toliko raznoliki, važno je da se o temi seksualnosti može razgovarati na otvoren način, s poštovanjem i bez osuđivanja (Prior, Wegner i Williams, 2013). Iz seksualno pozitivnog pristupa, razgovor o seksualnosti ne razlikuje se pretjerano od razgovora o bilo kojoj drugoj temi jer kada je seksualnost tabu tema ili kada se o njoj govori šapatom ili prigušenim tonom (znakovi seksualne negativnosti), to uvelike ograničava raspon ljudske raznolikosti i doprinosi marginalizaciji i isključivanju pojedinaca i skupina (Prior, Wegner i Williams, 2013).

Seksualna negativnost je uvjerenje, svjesno ili nesvjesno, da su spolni odnosi štetni, sramotni, odbojni ili grešni te mogu biti u redu samo ako su kontrolirani stogim normama (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023). Promovira apstitenciju i učenje o spolnim odnosima samo u kontekstu reprodukcije, shvaća seksualnost kroz strah, opresiju i stigmatu te tvrdi da je seksualnost neizbježno prljava, opasna, odbojna, neprirodna, rizična, da čini štetu i da je se ne može kontrolirati (Kassel, 2020). Upravo iz tog negativnog pristupa seksualnosti proizlazi spolni odgoj temeljen na apstinenciji koja govori samo o negativnim aspektima spolnih odnosa negirajući one pozitivne strane (Center for Holistic Mental Health and Sexual Therapy, 2014). Takvi negativni stavovi pratit će pojedince kroz njihovo odrastanje te ih neće spriječiti u uključivanju u spolne odnose, ali će negativno utjecati na njihovu sliku samih sebe i na njihovo samopouzdanje zbog krivnje i srama što čine nešto neprihvatljivo i krivo (Center for Holistic Mental Health and Sexual Therapy, 2014). Seksualno negativna paradigma seksualno izražavanje ograničava na obaveznu heteroseksualnost (Rich, 1980, prema Mosher, 2017), monogamiju i aktivnog muškarca u potrazi za pasivnom ženom (Barker, 2005, prema Mosher, 2017). Neheteronormativni spolni činovi opisuju se kao "devijantni" unutar diskursa o spolnom odnosu kao moralnom činu (Hite, 2006, McLaren, 1999, svi prema Mosher, 2017; Tepper, 2000). Fluidno seksualno izražavanje, iskustva seksualnih

manjina i/ili queer pojedinaca (Queen i Schimel, 1997, prema Mosher, 2017), nemonogamni odnosi (Barker, 2005 i Sheffa & Hammers, 2011, svi prema Mosher, 2017), ljudi koji nisu bijelci (Sarno i sur., 2015, prema Mosher, 2017), starije osobe (Muzacz & Akinsulure-Smith, 2013, prema Mosher, 2017) i aseksualne osobe (Bogaert, 2006 i DeLuzio-Chasin, 2011, svi prema Mosher, 2017) marginalizirane su i patologizirane pred licem heteronormativnosti (Mosher, 2017). Seksualna negativnost povezana je ne samo s predrasudama povezanim s različitim seksualnim praksama, već i sa seksizmom, rasizmom, homofobijom i diskriminacijom starijih u kontekstu seksualnosti (deseksualiziranje starijih osoba) (Glick man, 2000, prema Prior, Wegner i Williams, 2013).

2.6. Seks – pozitivno roditeljstvo

2.6.1. Spolni odgoj – kako s adolescentom razgovarati o seksualnosti

Kada govorimo o razgovoru roditelja sa svojom djecom o seksualnosti, postoje četiri pristupa. Prvi pristup nazivamo seksualno potiskujući – roditelji šalju snažnu poruku da su seksualni odnosi loši i opasni te promoviraju apstinenciju i tradicionalne stereotipne rodne uloge (Johnson, Kolodny i Masters, 2006). Drugi pristup nazivamo seksualno izbjegavajući – roditelji su više skloni mišljenju da je seksualnost zdrava, ali tu je i dalje prisutan sram i nepristupačnost, dakle izbjegavaju otvoren razgovor o spolnim odnosima, pretvaraju ga u predavanja ili mu pristupaju na način da objasne kako funkcionira s biološke strane, ali izostavljaju psihološku i emocionalnu stranu (Johnson, Kolodny i Masters, 2006). Treći pristup nazivamo seksualno opsesivni – roditelji seksualnost shvaćaju kao zdravu i dobru, imaju liberalne stavove, komuniciraju o svojem seksualnom životu te spolne odnose stavljaju na središnje mjesto u obiteljskom životu, što može biti posramljujuće ili preplavljujuće za dijete (Johnson, Kolodny i Masters, 2006). Četvrti pristup nazivamo seksualno ekspresivni – roditelji uključuju seksualnost u obiteljski život na uravnotežen način i prikazuju je kao zdravu i pozitivnu te pričaju otvoreno i činjenično o njoj na djeci primjeren način (Johnson, Kolodny i Masters, 2006).

2.6.2. Što je seks – pozitivno roditeljstvo?

Zadnji navedeni pristup, *seksualno ekspresivni*, najviše odgovara pristupu kojim ćemo se baviti u ovome radu - seks - pozitivnom roditeljstvu. Zbog samog naslova, može zvučati kao da promiče seksualnu aktivnost djece i mladih te da ih izlaže neprimjerenim sadržajima, ali to je daleko od istine (Kovačević, 2021). Ono promiče pozitivan stav prema vlastitoj i tuđoj seksualnosti te pokušava ukloniti karakterizaciju seksualnosti kao temu teme u društvu (Kovačević, 2021). Svi smo mi seksualna bića od trenutka kada smo rođeni, a seksualno zdravlje i dobrostanje ključni su za ispunjen život (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023). Roditelji jedan su od najranijih i najvažnijih utjecaja na seksualan razvoj i socijalizaciju adolescenata (Bijelić, Cesar, Hodžić, 2003; Perrino i sur., 2000, prema Lenciauskiene i Zaborskis, 2008). Oni, svjesno ili nesvjesno, imaju utjecaj na razvoj seksualnosti svoje djece jer način na koji oni reagiraju na njihovu seksualnost ima snažan utjecaj na razvoj djetetova zrelog seksualnog ponašanja, pa čak i veći utjecaj nego bilo koje informacije koje im prenesu (Johnson, Kolodny i Masters, 2006). Od trenutka kada se dijete rodi, počinje njegovo obrazovanje – najprije uglavnom pomoću neverbalnih poruka, a kasnije sve više verbalno (Federal Centre for Health Education, 2010). Roditelji su, kroz komunikaciju o seksualnosti kod kuće, idealni seksualni odgajatelji jer su u mogućnosti rano doprijeti do djece kako bi im pružili sekvencijalne i vremenski osjetljive informacije koje odgovaraju na pitanja i očekivane potrebe djeteta (Krauss & Miller, 2012, Mustanski & Hunter, 2012, svi prema Barroso i Flories, 2017). Danas djeca i mladi mogu sve što ih zanima pronaći na internetu i upravo zato je važno razvijanje seks - pozitivnog odnosa s djecom jer će tada roditelji biti jedan od prvih izvora kojem će se dijete javiti s nekim pitanjem, a ne internetu punom dezinformacija (Kovačević, 2021). Biti seks - pozitivan roditelj znači znati da će djeca postati autonomne odrasle osobe sa svojim rodnim identitetom, rodnim izražavanjem i seksualnošću te zbog toga vrlo ih je važno pripremiti i podržati dok uče kako ostati zdravi dok izrastaju u ono što jesu (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023). Razgovori trebaju početi rano i nastavljati se godinama uz objašnjenja primjerena dobi i mogućnosti za izgradnju vještina (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023) koje im pomažu da donesu odgovorne, na činjenicama utemeljene odluke i spriječavaju rizična seksualna ponašanja (Johnson, Kolodny i Masters, 2006). Osim zaštite seksualnog zdravlja i promicanja

odgovornog i savjesnog ponašanja, seks - pozitivno roditeljstvo promovira i rodnu i seksualnu ravnopravnost, izgradnju veza koje se temelje na međusobnom poštovanju te za cilj ima i suzbijanje rodno i seksualno uvjetovanog nasilja i diskriminacije (Šaponja, 2021).

Pravi trenutak za početak nije tek kada dijete krene postavljati pitanja, nego je potrebno ranije na spontan način iskoristiti situacije koje omogućuju da se s djetetom pokrene određena tema (Klein, 2001). Seks - pozitivno roditeljstvo podučava da je učenje o seksualnosti i sama seksualnost prirodan, normalan i zdrav dio djetinjstva, adolescencije i odrasle dobi (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023). Sukladno tome, kako bi takvo roditeljstvo bilo moguće, roditelji se trebaju obrazovati kako bi u svoje domove mogli unijeti važne razgovore o temama kao što su: anatomija i fiziologija, pubertet, spolni odnosi, reprodukcija, trudnoća, spolne bolesti, kontracepcija, pristanak, rodne norme, rodna i seksualna različitost, intimnost, zdravi odnosi, donošenje odluka, seksualno nasilje, kontracepcija, seksualna želja i zadovoljstvo, medijska pismenost i sl. (Action Canada for Sexual Health and Rights, 2023; Teaching Sexual Health, n.d.). Samih tema i primjerenosti istih s obzirom na dob djeteta dotaknut ću se kasnije.

Roditeljima nije uvijek lako razgovarati sa svojom djecom o ranije spomenutim temama, pogotovo u društvu u kojem su takve teme etiketirane kao tabu teme i u kojem velik broj ljudi ima usađeno u sebe da su takve teme sramotne i da se o tome ne treba pričati, ali s druge strane imaju i potrebu zaštititi svoje dijete od mogućih rizika i opasnosti te tim razgovorima prilaze na krivi način tako da djetetu seksualnost i sve vezano za nju predstave kao nešto opasno što dovodi do negativnih posljedica. Govoriti djeci laži i plašiti ih kako bi ih spriječili da čine neke stvari koje se roditeljima ne sviđaju i za koje misle da nisu zdrave jednostavno nije način da roditelji uistinu zaštite svoju djecu i podržavaju ih u njihovom razvoju (Grover, 2014). Stoga, potrebno je djetetu govoriti istinu, potpunu istinu – da su seksualni odnosi prirodni i zdravi, ali da su i opasni ako nismo oprezni te da nisu u krivu, da nisu grešni ili loši ako imaju seksualne osjećaje ili odnose (Grover, 2014). Potrebno im je dati znanja i vještine tako da razviju vlastite vrijednosti te, kada su spremni postati seksualno aktivni, donose pametne odluke, oprezni su i savjesni (Grover, 2014; Lagina, 2002). Svako dijete zaslužuje spolni odgoj koji je relevantan za njegov život i uključuje znanja, vještine i stavove koji su mu potrebni u

trenutnom stadiju razvoja njegova života, kao i tijekom njegova budućeg života (Lindberg i Kantor, 2019).

2.6.3. Uloga i važnost roditelja u spolnom odgoju

Roditelji imaju jedinstvenu priliku potaknuti razvoj pozitivnog seksualnog samopoimanja kroz promicanje znanja o seksualnom riziku, kao i samopouzdanja i ugodnosti oko seks - pozitivnih tema kod svojih adolescenata (Amin i sur., 2016; Lazarides i sur., 2015, prema Evans i sur., 2019). Roditelji imaju ključnu ulogu spolnog odgajatelja iz nekoliko razloga. Najprije, roditelji igraju važnu ulogu u seksualnoj socijalizaciji svojih adolescenata utječući na seksualne spoznaje adolescenata (Cederbaum i Hutchinson, 2011; Akers i sur., 2017). Zatim, roditelji mogu koristiti komunikaciju i nadgledanje kako bi oblikovali adolescentske seksualne norme, stavove i samoučinkovitost te, kroz te mehanizme, seksualnu inicijaciju i korištenje zaštite (Albanese, De Blasio i Sestito, 2016; Amin i sur., 2016; Dittus i sur., 2015; Holman i Koenig Kellas, 2018; Rogers, 2017). Nadalje, spolni odgoj od strane roditelja može se individualizirati - kako adolescenti sazrijevaju tijekom osnovne i srednje škole, roditelji mogu prilagoditi razgovore sa svojim adolescentima o seksualnom zdravlju u skladu s razvojnom fazom u kojoj se nalaze (Grossman, Jenkins i Richer, 2018). Također, seksualna komunikacija između roditelja i djeteta može poslužiti kao model za komunikaciju adolescenata s partnerima u vezi, što je povezano sa smanjenim seksualnim rizikom i povećanim seksualnim zadovoljstvom (Frederick i sur., 2017; Choukas - Bradley i sur., 2014). Naposljetku, adolescenti žele da roditelji s njima komuniciraju o seksualnosti (Pariera i Brody, 2017), a posebno preferiraju sveobuhvatnu komunikaciju u kojoj roditelji dijele svoju ili tuđu seksualnu povijest, iskustva i/ili lekcije (Holman i Koenig Kellas, 2018).

2.6.4. Smjernice za spolni odgoj

Johnson, Kolodny i Masters (2006) naveli su smjernice za roditelje o spolnom odgoju svoje djece:

- temi seksualnosti potrebno je prići kao bilo kojoj drugoj temi

- potrebno je izbjegavati držanje predavanja (seksualno obrazovanje treba biti dijalog)
- razgovor treba biti opširniji od samog navođenja bioloških činjenica (potrebno je uključiti i emocije, vrijednosti i donošenje odluka)
- ne treba brinuti o tome da će se reći previše (djeca najčešće zanemare ono što ne razumiju te im na jedno uho uđe, a ne drugo izađe)
- ako dijete koristi neprimjerene riječi, potrebno mu je objasniti što one znače te da se ne bi trebao tako izražavati jer npr. drugima se neće svidjeti ta riječ ili se mogu uvrijediti (smijanje neprimjerenim riječima ili šalama koje dijete koristi će ga samo potaknuti da ih još više koristi, kao što i ljutnja može potaknuti dijete da se tako izražava iz inata)
- potrebno je koristiti pravilne izraze za dijelove tijela, a ne koristiti pojedine „nadimke“ za spolne organe te u razgovoru o tome kako nastaju djeca ne koristiti biljke i životinje (Ginott i sur., 2005) ili priču o rodama (Kovačević, 2021)
- potrebno je dijete od predškolske dobi podučavati da može i treba odbiti nepoželjne i neugodne dodire te ukoliko se oni dogode, da to kaže odrasloj osobi kojoj vjeruje
- potrebno je s djetetom pričati o promjenama koje se događaju u pubertetu prije nego što uđe u pubertet jer se te promjene mogu početi događati i prije nego što roditeljima bude očito da je njihovo dijete ušlo u pubertet
- teme se ne bi trebale razdvajati na muške i ženske (npr. i s dječacima bi trebalo razgovarati o menstruaciji, a ne samo s djevojčicama, kao što bi i s djevojčicama trebalo razgovarati o erekciji, a ne samo s dječacima) te ne treba izbjegavati razgovor o raznolikosti seksualnih orijentacija i prostituciji (moguće je da se djeca susretnu s tim temama kroz medije te je normalno da ih zanima što je to)
- potrebno je otvoreno pričati o spolnim bolestima, ali ne na način da se dijete preplaši, nego na način da je svjesno opasnosti i upoznato na način kako se određena bolest prenosi u svrhu zaštite od iste

- potrebno je potruditi se da se dijete osjeća što ugodnije te ga ne posramljivati ili mu govoriti da je premlad da bi razumio (ako dijete postavlja pitanja, onda ima i potrebu razumijeti)
- ukoliko roditelj ne zna odgovoriti na pojedino pitanje, ne treba se toga sramiti, nego pokušati pronaći odgovor
- potrebno je provjeriti je li dijete razumijelo ono što mu je rečeno i je li to bilo ono što ga je zanimalo te je važno biti otvoren za nova pitanja koja proizlaze iz prethodnog razgovora

2.6.5. Teme koje uključuje seks – pozitivno roditeljstvo i njihova važnost

Kao što sam već navela, seks – pozitivno roditeljstvo uključuje komunikaciju o širokom spektru tema, a sada ću navesti neke od glavnih tema kojima se potrebno baviti te zašto su upravo one važne (Sex positive Families, n.d.). “Anatomija i fiziologija” - kada su djeca upoznata sa svojim tijelom, razvijaju svijest o tijelu koja ih čini sigurnijima i bolje pripremljenima za zastupanje svojih potreba i granica. Uključuje učenje točnih naziva za sve dijelove tijela, kako funkcioniraju i kako se najbolje brinuti za svoja tijela dok se razvijaju. Bez obzira na djetetov spol ili jedinstvenu anatomiju, otvoreni razgovori osiguravaju da će razviti uvažavanje svih tijela bez srama. ”Rod i spol” - od trenutka kad se djeca rode, primaju poruke o spolu i rodu od ljudi i svijeta oko sebe. Razumijevanje prostranstva roda pomaže mladima da se osjećaju slobodnima istraživati svoj identitet i izražavanje bez ograničenja ili srama, osposobljava ih da budu zagovornici rodne jednakosti i priprema ih da poštuju identitete drugih. “Poželjan/nepoželjan dodir” - izgradnja temelja sigurnosti od seksualnog zlostavljanja počinje rano u djetetovu životu kroz razgovor o poželjnom i nepoželjnom dodiru koji ga priprema da vjeruje svojim instinktima i da prepozna znakove pouzdanih osoba i situacija. “Pristanak” - to je životna vještina koju treba vježbati puno prije nego što ima bilo kakve veze sa seksualnim odnosom. Djeca najprije uče o pristanku kroz interakcije u vlastitom domu, promatrajući kako se granice komuniciraju, poštuju ili zanemaruju u svakodnevnim situacijama te kako djeca rastu, razgovori se produbljuju kako bi uključili i razumijevanje pristanka unutar seksualnih i intimnih iskustava. Kada djeca uče o pristanku i poštovanju tjelesne autonomije, bivaju sigurnija i sposobnija upravljati interakcijama s drugima na zdrav

način. “Pubertet” – to je dio adolescencije koji se može dogoditi u različito vrijeme i na različite načine za svako tijelo, stoga otvoreni razgovor s djecom o pubertetu pomaže im da shvate što mogu očekivati, kako bi promjenama pristupili s većim povjerenjem i osjećali se bolje podržani kroz svoja iskustva. “Menstruacija” - kada djeca, ne samo djevojčice, znaju kako funkcionira menstruacija, razvijaju razumijevanje tijela i reproduktivnog zdravlja bez srama te uče što mogu očekivati, bez straha od samoga procesa, što je posebno važno ako imaju menstruaciju. Također postaju sposobniji podržati i suosjećati s drugima koji imaju menstruaciju. “Reprodukcija” – jedno od najčešćih pitanja koje dijete postavi svojim roditeljima u ovome kontekstu je “Kako nastaju bebe?”, a kako roditelji odgovaraju na to pitanje može odlučiti kako će njihova komunikacija u tome kontekstu teći dalje. Razgovori ne trebaju biti neugodni i prilika su da se bez srama podrži temelj za razumijevanje tijela i seksualnog zdravlja. “Zadovoljstvo” - užitak je sastavni dio ljudskog iskustva te je potrebno poticati razumijevanje užitka kod sve djece, prije nego što počnu biti seksualno aktivni jer je važno da djeca i mladi uspostave povjerenje u svoja tijela kao sigurno mjesto za istraživanje i iskustvo unutaršnjeg zadovoljstva te da budu pripremljeni za sigurna, zadovoljavajuća iskustva tijekom njihovog života. “Pornografija” - djeca imaju pristup internetu i elektroničkim uređajima u većim količinama i s manje filtera nego ikad prije, stoga kada imaju pitanja u tom kontekstu, često se okreću internetu za odgovore, a na internetu nerijetko možemo naći različite dezinformacije i opasnosti te je upravo iz tog razloga važno da roditelji ukažu djetetu na to da oni mogu biti njihove osobe od povjerenja i izvori točnih informacija. “Medijska pismenost” - za sigurnost djece na internetu potrebno je više od postavljanja roditeljskog nadzora te cilj treba biti mentorirati, a ne samo nadzirati na način da roditelji potiču stalne razgovore i kućnu kulturu bez srama koja pomaže djetetu da razvije kritičku leću za medijske poruke, postane digitalni građanin i razvije vještine za donošenje sigurnijih, informiranih izbora dok se snalazi u onom što može naići u virtualnim prostorima. “Osjećaji” - kada djeca nauče identificirati, izraziti i vjerovati svojim osjećajima, kao i prepoznati emocionalne reakcije drugih, razvijaju vještine koje podržavaju svijest o tijelu, sigurnost i dobrostanje, a kako dijete raste, te vještine postaju ključni alati za poticanje zdravih odnosa i sigurnijih, obostrano zadovoljavajućih iskustava u odrasloj dobi. “Odnosi” - razgovor s djecom o tome što znači imati zdrave odnose s drugima važan je dio njihove pripreme za sigurnije,

uzajamno zadovoljavajuće i uzajamno poštivajuće veze s drugima jer kada djeca mogu prepoznati značajke zdravog odnosa, postoje manje šanse da će ostati u odnosu koji je “toksičan”. Ali više od samog razgovora, na djecu ima utjecaj način na koji se roditelji odnose jedan prema drugom jer im to iz prve ruke prikazuje kako funkcionira jedan međuljudski odnos (Federal Centre for Health Education, 2010). “Seksualne orijentacije” - roditelji ne mogu određivati seksualnu orijentaciju mlade osobe i koga će voljeti ili prema kome će osjećati privlačnost (ili da uopće treba prema nekome osjećati privlačnost). Obiteljsko odbacivanje može dovesti do rizičnijih ponašanja i utjecaja na mentalno zdravlje i sigurnost, stoga roditelji trebaju biti otvoreni i dostupni za razgovor sa svojim djetetom o seksualnim ili romantičnim osjećajima koje bi moglo doživjeti tako da ima priliku razvijati se kao najautentičniji pojedinac bez straha ili srama. “Teškoće” - razgovori o seksualnom zdravlju i edukacija važni su za svu djecu što uključuje i djecu s neuroraznoličnostima, razvojnim, fizičkim i/ili intelektualnim poteškoćama. Način na koji roditelji prezentiraju informacije treba varirati ovisno o jedinstvenim potrebama djeteta, ali njihova je seksualnost i dalje vitalni aspekt njihova razvoja. “Seksualno zdravlje roditelja” - učinkovito seks - pozitivno roditeljstvo je trajno putovanje, a ne određite te za roditelje to putovanje može uključivati učenje znanja o spolnom odgoju koja nikada nisu dobili, odučavanje od štetnih mitova i stereotipa, uklanjanje srama ili liječenje traume, a to su sve važni dijelovi roditeljskog puta iz razloga što mogu biti učinkovitiji mentori svojoj djeci kada njeguju i vlastito seksualno zdravlje.

2.6.6. Važnost usklađivanja tema s razvojnom dobi

Svako dijete ima seksualnost od samoga početka, ali ona se mnogo razlikuje od seksualnosti odraslih ljudi prema izražavanju, sadržaju i ciljevima (Federal Centre for Health Education, 2010). U svakoj dobnoj skupini i razvojnoj fazi, važno je s djetetom raditi na razvoju određenih tjelesnih, emocionalnih, kognitivnih i društvenih vještina primjerenih djetetovoj dobi (Federal Centre for Health Education, 2010). Federal Centre for Health Education (2010) u sklopu priručnika “Standardi spolnog odgoja u Europi” predstavio je matricu primjerenih informacija, vještina i stavova prema dobi djeteta koje su zatim podijelili prema općim temama: ljudsko tijelo i razvoj čovjeka, plodnost i reprodukcija, spolnost, emocije, odnosi i stilovi života, zdravlje i dobrobit, spolnost i prava te društvene i kulturalne odrednice spolnosti. Važno je naglasiti da informacije,

vještine i stavovi navedeni u određenom razdoblju nisu isključivo namjenjeni tome razdoblju, nego je potrebno da se pojavljuju i u idućim razdobljima s ciljem ponavljanja. Također, prema individualnom razvoju, dijete može pripadati drugoj dobnoj skupini nego što zapravo je prema njegovoj starosti te iz tog razloga granice dobnih skupina moraju biti fleksibilne (Federal Centre for Health Education, 2010).

2.6.7. Komunikacija između roditelja i djeteta

Rogers (2016) uvodi konceptualni model povezanosti seksualne komunikacije između roditelja i adolescenata sa njihovim seksualnim namjerama i ponašanjem. Ovaj model sastoji se od dvije glavne komponente – prva opisuje seksualnu komunikaciju roditelja i adolescenata kao utjecaj na seksualne spoznaje adolescenata, koje zatim utječu na njihove namjere i ponašanja, a druga opisuje karakteristike same komunikacije koje je čine više ili manje utjecajnom na spoznaje adolescenata. Kada govorimo o prvoj komponenti, tri temeljne spoznaje utječu na namjere i ponašanja – stavovi, percipirane norme i samoučinkovitost. Stavovi odnose se na pojedinčevu procjenu, pozitivnu ili negativnu, kako neko ponašanje, koje on čini, utječe na njega. Percipirane norme sastoje se od deskriptivnih normi (percipirana učestalost i normativnost ponašanja) i naredbenih normi (percipirano odobravanje ili neodobravanje ponašanja od strane drugih). Samoučinkovitost odnosi se na percipiranu sposobnost upuštanja ili suzdržavanja od ponašanja (Rogers, 2016). Kada govorimo o drugoj komponenti, značajke i uvjeti komunikacije (na primjer, njezin izvor, njezin primatelj, njezina poruka, njezin kontekst) određuju njezinu učinkovitost (Berlo 1960, prema Rogers, 2016). Roditelji se razlikuju po određenim obilježjima kao što su spol, seksualne vrijednosti, osobine ličnosti, stručnost u kontekstu seksualnih tema, stilovi roditeljstva itd., a isto tako adolescenti se razlikuju po određenim karakteristikama kao što su: spol, razvoj, osobine ličnosti, vršnjački i obiteljski kontekst itd. - takve razlike u karakteristikama proizvest će promjenjivost u tome koliko je seksualna komunikacija učinkovita (Rogers, 2016). Ranije fokus je bio na ukupni opseg komunikacije (dubinu, širinu i učestalost razgovora o seksualnosti), a sada se češće razmatra i njezin sadržaj (poruke koje se prenose) i njena kvaliteta (razina ugone i otvorenosti) (Lefkowitz 2002, prema Rogers, 2016). Sadržaj i kvaliteta značajno utječu na učinkovitost seksualne komunikacije u kontekstu izgradnje

spoznaja adolescenata, a time utječu i na njihove namjere i sama ponašanja (Rogers, 2016). Također, razina poštovanja, udobnosti, otvorenosti i bliskosti u razgovoru utječe na to koliko će adolescenti biti spremni primiti roditeljske poruke (Dishion i sur., 2015) te koliko će biti spremni dijeliti privatne informacije s njima (Doster i Strickland, 1969, Snoek i Rothblum, 1979, prema Afifi, Aldeis i Joseph, 2008).

Pozitivni utjecaji komunikacije uvjetovani su određenim faktorima: učestalost i specifičnost (Levin i sur., 1999; Sigelman i sur., 1993, prema Blake i sur., 2001), kvaliteta i priroda (Dittus, Gordon i Jaccard, 1998; Dutra, Miller i Forehand, 1999, Kotchick i sur., 1999, Miller i sur., 1998, Mueller i Powers, 1990, svi prema Blake i sur., 2001), znanje roditelja, uvjerenja i ugodnost u kontekstu te tematike (Sigelman i sur., 1994, prema Blake i sur., 2001) te sadržaj i vrijeme (na primjer, je li komunikacija postojala prije početka seksualne aktivnosti adolescenta) (Fisher, 1993, Jaccard i Dittus, 1993, Levy i sur., 1993, Nolin i Peterson, 1992, Miller i sur., 1998, Pistella i Bonati, 1998, svi prema Blake i sur., 2001). Ako su roditelji spremni prihvatiti mišljenja i ideje svoje djece, pokušavaju održati razgovor neformalnim ili ležernim te ostaju smireni tijekom razgovora, manja je vjerojatnost da će njihova djeca biti anksiozna tijekom razgovora, što čini da manje izbjegavaju te razgovore (Afifi, Aldeis i Joseph, 2008). Roditelji trebaju stvoriti atmosferu koja je pogodna za međusobnu interakciju u kojoj su otvoreni prema mišljenjima svoje djece, suzdržavaju se od kritiziranja te su sposobni navigirati svoje emocionalne reakcije na ideje svoje djece (Afifi, Aldeis i Joseph, 2008).

Istraživanja su pokazala da roditelji komuniciraju o seksualnosti češće sa kćerima, nego sa sinovima (Downie i Coates, 1999, Raffaelli i sur., 1998, svi prema Byers, Sears i Weaver, 2008; Moore i sur., 1986, Young i Core – Gebhart, 1993, svi prema Bogenschneider, Flood i Raffaelli, 1998) te da su majke te koje s adolescentima komuniciraju više nego očevi (Baldwin i Baranoski, 1990, Nolin i Petersen, 1992, Sigelman i sur., 1993, svi prema Bogenschneider, Flood i Raffaelli, 1998).

2.6.8. Barijere u komunikaciji o seksualnosti između roditelja i djeteta

Postoje mnoge barijere u komunikaciji između roditelja i djeteta zbog kojih roditelji ograničavaju ili zadržavaju informacije. Najprije, kao jednu od glavnih barijera, možemo navesti potrebnu da se zaštiti dječja nevinost (Elliott, 2010, prema Orcasita i

sur., 2016; Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Djetinjstvo se često smatra razdobljem čistoće (James i Prout 1997, prema Gibbins, Ingham, Stone, 2013) te iz tog razloga pojedini roditelji smatraju kako će saznanja o seksualnosti uništiti nevinost djeteta te da će ga “korumpirati” na način da će prerano prijeći u “svijet odraslih” i da će početi razmišljati i ponašati se na način koji je primjeren odrasloj dobi (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Koncept nevinosti u djetinjstvu društveno je konstruiran na način da odrasli definiraju kako bi se djeca trebala ponašati, odlučiti što znaju, kada bi to trebali znati i način na koji bi trebali učiti kako bi zaštitili i sačuvali svoje “neokaljano” stanje (Granger 2007, James i Prout 1997, Mitchell, Walsh i Larkin 2004, Robinson 2008, svi prema Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Sve što se smatra znanjem o seksualnosti smatra se neprikladnim i suvišnim za živote djece, osobito kada se radi o samom činu spolnog odnosa (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Također važno je napomenuti da je istraživanje ranije spomenutih autora, Gibbins, Ingham, Stone iz 2013. godine, pokazalo da roditelji smatraju kako je kćerima potrebna veća zaštita nego dječacima. Nadalje, važno je spomenuti mišljenje da postoji odgovarajuće vrijeme i prikladna dob djeteta kada treba početi pričati s njim o seksualnosti, što često bude kasnije nego što bi trebalo iz razloga što roditelji čekaju da dijete postavi neko pitanje jer smatraju da ako ne pita, nije spremno ili ne želi znati, a na taj način komunikacija postaje isključivo reaktivna, a ne proaktivna te je ograničena samo na ono što je dijete pitalo (Gibbins, Ingham, Stone, 2013; Klein, 2001). Upravo ovdje možemo vidjeti koliko se spolni odgoj shvaća drugačije nego odgoj i obrazovanje u kontekstu neke druge tematike jer ako se nešto tiče djeteta, dio je njegova života i treba biti upoznato s time, u drugim kontekstima nećemo čekati da dijete postavi pitanje nego ćemo ga vrlo vjerojatno ranije upoznati s tom tematikom (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Kao još jednu barijeru možemo navesti strah od kritika, osuda i sličnih reakcija drugih (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Za neke roditelje, razgovori s djecom o seksualnosti predstavljaju rizik kritika i osuda da su “loši roditelji” ako kažu previše informacija ili koriste pogrešnu terminologiju i time riskiraju kršenje granica pretpostavljenog “prikladnog seksualnog znanja” za djecu određene dobi (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Zatim, treba spomenuti i neugodu koju osjećaju roditelji kao prepreku otvorenoj i iskrenoj komunikaciji (Burgess, Dziegielewski i Green, 2005; Gibbins, Ingham, Stone, 2013; Klein, 2001; Seloilwe, Magowe, Dithole i Lawrence, 2015., prema Orcasita i sur., 2016; Dalberth i sur., 2010). Ukoliko roditelj osjeća neugodu, treba to reći svome djetetu i

podučiti ga da je neugoda normalna i da nekada treba komunicirati o nekim stvarima, koliko god neugodno bilo (Klein, 2001). S druge strane, postoji i neugoda koju osjeća dijete. Pojedini roditelji vjeruju da će se djeca osjećati neugodno razgovarajući o seksualnosti te izbjegavaju razgovore na temelju ove pretpostavke (Afifi i sur., 2008; Guilamo-Ramos, Jaccard, Dittus i Collins, 2008, Mazur i Ebesu Hubbard, 2004, svi prema Beckmeyer i Malacane, 2016). U studiji autora Goldfarb, Lieberman, Kwiatkowski i Santos (2015), u sklopu kojeg su studenti bili ispitivani o njihovim iskustvima komuniciranja o seksualnosti sa svojim roditeljima dok su bili tinejdžeri, pokazalo se da kada su roditelji izbjegavali razgovarati o seksualnosti, adolescenti su se osjećali zatvorenima od važnog i pouzdanog izvora informacija. Iz toga možemo zaključiti da ukoliko roditelji izbjegavaju razgovore sa svojom djecom, na taj način potencijalno stvaraju okruženje u kojem će njihova djeca oklijevati tražiti informacije te upravo ta neugoda, za koju su se bojali da će se pojaviti, bit će produkt ovog pristupa jer će djeca komunikaciju o toj tematici asociirati s nečim o čemu se ne priča, s nečim neugodnim (Beckmeyer i Malacane, 2016).

Zatim, kao barijeru cjelovitoj komunikaciji možemo istaknuti da pojedini roditelji pretpostavljaju (ili žele vjerovati) da njihovi adolescenti nisu uključeni u romantične veze i/ili još nisu seksualno aktivni pa iz tog razloga izbjegavaju komunikaciju o tim temama (Eisenberg, Sieving, Bearinger, Swain i Resnick, 2006, Swain, Ackerman i Ackerman, 2006, svi prema Afifi, Aldeis i Joseph, 2008) ili ju usmjeravaju na apstinenciju (Burgess, Dziegielewski i Green, 2005). Roditelji u takvim situacijama vjeruju da djeluju u najboljem interesu svoje djece odgađajući razgovore o seksualnosti dok ne odrastu ili pokažu znakove da će postati seksualno aktivni, ali izbjegavajući spomenute razgovore, roditelji propuštaju ključne prilike da prenesu svoja očekivanja od seksualnog ponašanja adolescenata i da im pomognu da donesu zdrave seksualne odluke (Beckmeyer i Malacane, 2016). Adolescenti vrlo često taj informacije o romantičnim vezama i seksualnim odnosima od svojih roditelja (Daddis i Randolph, 2010, prema Beckmeyer i Malacane, 2016), što dodatno otežava roditeljima saznanje kada je njihovo dijete počelo biti aktivno u tome kontekstu te samim time ne bi trebalo biti mjerilo kada bi roditelji trebali početi komunicirati o tome sa svojom djecom (Beckmeyer i Malacane, 2016). Kao još jednu barijeru trebamo navesti nedostatak vremena ili energije od strane roditelja te disfunkcije koje se događaju u pojedinim obiteljima (Dalberth i sur., 2010). Naposljetku,

barijeru može predstavljati i nedostatak uzora roditeljima jer njihovi roditelji s njima nisu komunicirali o toj tematici (Eastman i sur., 2005, Guilamo – Ramos i sur., 2006, Rosenthal, Feldman i Edwards, 1998, svi prema Dalberth i sur., 2010). Veliki dio barijera u komunikaciji proizlazi iz pogleda na dijete kao na aseksualno biće te iz shvaćanja da seksualnost počinje u pubertetu i da je povezana sa fizičkim i reproduktivnim razvojem (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Roditeljsko poučavanje o seksualnosti u ranoj dobi prepuno je izazova, osobito zato što ne postoje jasna pravila ili sporazumi unutar roditeljskih društvenih skupina o tome kako se nositi s problemima, ali bilo bi pogrešno pretpostaviti da, kao rezultat barijera s kojima se roditelji suočavaju, djeca ne znaju ništa o seksualnosti jer situacija je puno drugačija - od dana kada su rođeni izloženi su implicitnim i eksplicitnim seksualnim porukama od obitelji, vršnjaka, medija i ranog obrazovnog okruženja (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). U tome svemu, vrlo je važna uloga roditelja jer bez pojašnjenja roditelja, te će poruke djeci vjerojatno ostati nepovezane i proturječne (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Ako se otvoreni i iskreni pristup rano primjenjuje, trebao bi djelovati u korist buduće komunikacije i razvoja psihički i fizički zdravog seksualnog djelovanja (Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Ukoliko se s djetetom ne želi pričati o takvim temama ili se s njim priča o tim temama kao o nečem sramotnom, to djetetu šalje negativne poruke neprihvatljivosti, zabrane, mistifikacije i poruke da je seksualnost nešto što treba potisnuti i sakriti te je povezano sa manje učinkovitim korištenjem kontracepcije (Joyce, 2017; Gibbins, Ingham, Stone, 2013). Na taj način, oni roditelji koji žele svoje dijete zatvoriti prema bilo kakvom spolnom odgoju ili mu seksualnost prikazuju u negativnom svjetlu, doprinose lošim ishodima u brizi o seksualnom zdravlju i razvoju (Gibbins, Ingham, Stone, 2013).

Naravno postoje i barijere koje dolaze od strane djece. Djeca i mladi suzdržavaju se od razgovora o seksualnosti sa svojim roditeljima jer im je neugodno, boje se da ne okaljaju sliku koju roditelji imaju o njima i ne žele da ih se osuđuje ili gleda s prezirom te također koriste izbjegavanje razgovora kako bi razvili autonomiju dok još uvijek održavaju bliske odnose sa svojim roditeljima (Guerrero i Afifi, 1995a, Guerrero i Afifi, 1995b, svi prema Afifi, Aldeis i Joseph, 2008). Djeci i mladima barijeru predstavlja i strah da roditelji neće htjeti odgovoriti na pitanja, da neće htjeti čuti što oni imaju za reći te da nisu dovoljno otvoreni, empatični, da im neće pružiti podršku, da im ne mogu iskazati povjerenje i da neće poštivati njihovu privatnost (Jaccard, Dodge i Dittus, 2002,

prema Rajhvajn Bulat, 2011). Možemo navesti i mišljenje djece i mladih da njihovi roditelji nisu upućeni u tu tematiku i da nemaju opće kompetencije za razgovor o tome, zbog čega je moguće da izbjegavaju razgovor s njima. Prema autorima Afifi, Aldeis i Joseph (2008) i Guilamo – Ramos i sur. (2006) ako adolescenti smatraju svoje roditelje upućenima u tematiku, manja je vjerojatnost da će izbjegavati razgovore s njima i manje su zabrinuti zbog razgovora te ako imaju barem umjerenu količinu opće stručnosti, osjećat će da im mogu vjerovati i bit će otvoreniji za razgovore (Beckmeyer i Macalane, 2016). Kako pokazuju istraživači (Afifi i sur., 2007, Afifi i Guerrero, 2000, Petronio, 2002, svi prema Afifi, Aldeis i Joseph, 2008), ljudi se često suzdržavaju od razgovora o osjetljivim temama kako bi zaštitili druge ljude i svoje odnose s njima (Afifi, Aldeis i Joseph, 2008).

2.7. Istraživanja koja su se bavila odnosom komunikacije roditelj - dijete i rizičnim seksualnim ponašanjima adolescenata

Metaanaliza autora Widman i sur. (2015) utvrdila je da je odnos između komunikacije o seksualnosti između roditelja i djeteta i pozitivnih seksualnih ishoda za dijete značajan i pozitivan (Brody i Pariera, 2017). Nažalost, istraživanja pokazuju da se često ne otključa potpuni potencijal tog odnosa iz razloga što je navedena komunikacija rijetka, ne pokriva dovoljno tema te se odvija prekasno (Beazley i Brock, 1995., Beckett i sur., 2010., Centar za zdravlje latinoameričkih adolescenata i obitelji, 2011., Elliott, 2010, svi prema Brody i Pariera, 2017; Barroso i Flores, 2017). Rano izlaganje kvalitetnom spolnom odgoju ima implikacije za poboljšanje mentalne i fizičke dobrobiti, kao i sposobnost pojedinca da razvije odgovarajuće kompetencije i vještine, da razumije i kritički preispita određene socijalno konstruirane pretpostavke, da izbjegne seksualno iskorištavanje i zlostavljanje i da postigne zdrav seksualni razvoj (Cook i Fathalla 1996, Kirby 2002, Kirby i Lepore 2007, Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta 2003, UNPD 1994, svi prema Gibbins, Ingham i Stone, 2013). Koliko i na koji način su roditelji uključeni u živote svog djeteta su kritični faktori u prevenciji rizičnih ponašanja - djeca čiji roditelji pričaju s njima o temama u kontekstu seksualnosti (uporaba kontracepcije, spolno prenosive infekcije i bolesti, trudnoća i sl.) te im pružaju spolni odgoj, vjerojatnije je da će odgoditi seksualnu aktivnost, a kad postanu aktivni, imat će manje partnera i veća je vjerojatnost da će koristiti kondome od djece koja s roditeljima nisu imali takav oblik komunikacije, a samim time i manji rizik neželjenih posljedica (Adolph i sur., 1995,

Baumeister, Flores i VanOss Marín B, 1995, Casper, 1990, Fox i Inazu, 1980a, Fox i Inazu, 1980b, Jessor i Jessor, 1975, Pick i Palos, 1995, Rodgers, 1999, Sigelman i sur., 1993, Wilson i sur, 1994, svi prema Blake i sur., 2001; Beamon i sur., 2017; Casper, 1990, Luster i Small, 1994, svi prema Bogenschneider, Flood i Raffaelli, 1998; Choukas - Bradley, 2016; de Looze i sur., 2015, Hutchinson i sur., 2003, Hutchinson i Montgomery, 2007, Jaccard, Dodge i Dittus, 2002, prema Byers, Hughes i Sears, 2018; Holtzman i Rubinson, 1995; Pariera, 2016; Pick i Palos, 1995, prema Burgess, Dziegielewski i Green, 2005;). Istraživanja naglašavaju i važnost što ranije komunikacije o seksualnosti. Ukoliko postoji rana komunikacija, veća je vjerojatnost da će dijete odgoditi svoj prvi spolni odnos, a vjerojatnost da će se upustiti u rizična ponašanja je manja (Fox i Inazu, 1980, Leland i Barth, 1993, svi prema Afifi, Aldeis i Joseph, 2008). Također, kako bi komunikacija bila učinkovitija, potrebno je s djetetom razgovarati prije početka njegove seksualne aktivnosti (Clawson i Reese-Weber, 2003, Miller i sur., 1998, svi prema Grossman, Jenkins i Richer, 2018; Dittus i sur., 2004, prema Byers, Hughes i Sears, 2018; Hutchinson, 2002, prema Rajhvajn Bulat, 2011). Osim važnosti da komunikacija počinje rano, vrlo je važno i da bude česta. Istraživanja pokazuju kako će u tome slučaju mlada osoba biti starija pri prvom seksualnom odnosu (O'Sullivan i Meyer-Bahlburh, 2001, prema Anagurthi i Somers, 2014) te će biti odgovornija u ponašanju prema svojoj seksualnoj dobrobiti i zdravlju (Holman i Koenig Kellas, 2015; Lemieux, Frappier i McDuff, 2010., prema Anagurthi i Somers, 2014; Dishion i sur., 2015). Kada djeca imaju podršku roditelja i osjećaju se povezano s njima, manja je vjerojatnost da će prerano stupiti u odnose (Advocates for Youth, 2010, prema Elegbe, 2018; Kirby, 2007, prema Rajhvajn Bulat, 2011). S druge strane, ukoliko djeca osjećaju nedostatak povezanosti i bliskosti s roditeljima te nedostatak ljubavi, topline i brige, postoji veća mogućnost ranijeg stupanja u spolne odnose (L'Engle, Jackson i Brown, 2006, L'Engle i Jackson, 2008, Luster i Small, 1994, Rosenthal i sur., 2001, svi prema Rajhvajn Bulat, 2011), a posljedice mogu biti i emocionalni stres, niže samopouzdanje, korištenje droga i alkohola te rizična seksualna ponašanja (Advocates for Youth, 2010, prema Elegbe 2018). Također, emocionalna udaljenost djece od roditelja pozitivno je povezana sa simptomima depresije koji za posljedicu, između ostalog, imaju i permissivnije stavove prema seksualnosti i veći broj partnera (Whitbeck, Conger i Kao, 1993, prema Rajhvajn Bulat, 2011). Pozitivan učinak komunikacije najveći je kada se bavi osobnim brigama mladih i

kad je u obliku rasprave (Guilamo-Ramos, Jaccard i Dittus, 2006. prema Anagurthi i Somers, 2014). Negativne kritike i upozorenja često su ignorirani, a komunikacija koja pobuđuje negativne emocionalne reakcije ometa sposobnost razumijevanja roditeljskih vrijednosti (Knafo i Schwartz, 2003, prema Anagurthi i Somers, 2014). Prikazivanje seksualnosti kao nečeg pozitivnog povezano je s češćom uporabom kontracepcije (Johnson i sur., 1994, Stone i Ingham 2002, Wellings i sur., 2001, prema Elley, 2010). Sukladno tome, važna je i vrsta roditeljske komunikacije (Anagurthi i Somers, 2014). Komunikacija između roditelja i adolescenata može potaknuti komunikaciju s njihovim partnerima u tome kontekstu, ali samo ako roditelji komuniciraju na kvalitetan i otvoren način te pokazuju da te teme nisu nešto zbog čega bi nekome trebalo biti neugodno (Levin i sur., 1999). Važno je istaknuti i istraživanje čiji rezultati su pokazali da adolescenti, koji su imali iskustvo spolnog odgoja usmjerenog na apstinenciju, imaju jednaku vjerojatnost upuštanja u rizična seksualna ponašanja kao i adolescenti koji su imali iskustvo cjelovitog spolnog odgoja iz razloga što nisu poučeni učinkovitim korištenju kontracepcije jer je pretpostavljeno da im neće trebati (Alford, 2007, Collins i sur., 2002, Gonsalves, 2016, svi prema Joyce, 2017).

Postoje i istraživanja koja pokazuju upravo suprotno. Somers i Paulson (2000) otkrili su da iako je češća komunikacija roditelja povezana s većim seksualnim znanjem adolescenata, također povezana je i s većim upuštanjem u seksualna ponašanja (Demi i sur., 2005). Istraživanje Davis i Friel (2001) pokazalo je da kada majke komuniciraju s adolescentima, oni ranije stupaju u odnose, a ta je povezanost bila značajna i kada su se u obzir uzeli bliskost, količinu vremena provedenog s djetetom, majčine stavovi o seksualnom ponašanju te adolescentove sociodemografske karakteristike (Rajhvajn Bulat, 2011). Postoji mogućnost da su takvi rezultati posljedica toga da su majke komunicirale s djetetom nakon što je već bilo seksualno aktivno (Davis i Friel, 2001, prema Rajhvajn, 2011). Nadalje, postoji longitudinalno istraživanje koje je pokazalo da je komunikacija roditelja i seksualno neiskusnog adolescenta o seksualnosti prediktor za ranije stupanje u odnose (Bersamin i sur., 2008, prema Rajhvajn Bulat, 2011). Kao objašnjenje zašto su ova istraživanja kontradiktorna prethodno navedenim istraživanjima, možemo navesti činjenicu da se često usredotočuje na učestalost komunikacije, a ne o tome kako komuniciraju i o samome procesu (Afifi, Aldeis i Joseph, 2008).

Također, postoje istraživanja koja ne pokazuju odnos između komunikacije roditelj – dijete i rizičnog seksualnog ponašanja adolescenata (Forehand i sur., 2007, Anderson i sur., 1999, Miller, 1993, svi prema Choukas-Bradley i sur, 2019; Jaccard, Dittus i Gordon, 1996, prema Dilorio i sur., 2000; Rajhvajn Bulat, 2011; Sneed, 2008, prema Rajhvajn Bulat, 2011). Autorica Rajhvajn Bulat (2011) navela je kako je mogući razlog nepovezanost prethodno spomenutih varijabli činjenica da su roditelji s komunikacijom krenuli prekasno, nakon što je njihovo dijete već postalo seksualno aktivno te nakon što je već znanje i stavove o seksualnosti steklo kroz medije, vršnjake, školu ili neke druge izvore. Istraživanja o komunikaciji roditelj – dijete o seksualnosti pokazala su kako navedena komunikacija dolazi prekasno jer se dijete već obratilo prijateljima, medijima ili je već postalo spolno aktivno (Somers i Paulson, 2000, Somers i Vollmer, 2006, svi prema Rajhvajn Bulat, 2011). Istraživanje autora Angera, Brookins-Fisher i Inungu (2008) bilo je jedno od istraživanja koje je pokazalo da između odnosa i komunikacije između roditelja i djeteta te seksualnih ponašanja nema značajne povezanosti. Kao razloge nedostatka značajne povezanosti, autori su naveli da roditelji ili nisu uključeni u komunikaciju o seksualnosti ili odgađaju početak razvojno primjerene komunikacije koja je trebala početi u ranim godinama djetetova života kako bi mogla značajno utjecati na rizična seksualna ponašanja (Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008).

Što se tiče razlika između majka i očeva, majke su najčešće primarni spolni odgajatelji djece kod kuće (Dilorio, Kelley, Hockenberry-Eaton, 1999, Dilorio i sur., 2000, Hutchinson & Cooney, 1998, Hutchinson, 2002, Hutchinson i sur., 2003, Hutchinson i Montgomery, 2007, svi prema Cederbaum i Hutchinson, 2011; Dittus, Gordon i Jaccard, 1998). Kroz pojedina istraživanja, adolescenti prijavljuju veću količinu seksualne komunikacije s majkama nego s očevima - događa se češće, okruženje je opuštenije i udobnije te obuhvaća širi spektar tema (Dilorio i sur., 2000; Dilorio i sur., 1999, Feldman i Rosenthal, 2000, Guzman i sur., 2003, Hutchinson i Cooney, 1998, Hutchinson, 2002, Hutchinson i Montgomery, 2007, Lefkowitz i sur., 2003, svi prema Cederbaum i Hutchinson, 2011; Harris, 2016; Alfaro i sur., 2013; Dalberth i sur., 2010). Također, djevojke su izjavile da je njihova komunikacija s očevima bila manje korisna u usporedbi s komunikacijom s majkama (Kamke, Stewart i Widman, 2019).

3. Empirijski dio rada

3.1. Cilj i problemi istraživanja

Prema vrsti ovo je empirijsko kvantitativno istraživanje. Cilj ovog istraživanja je istražiti prisutnost rizičnih ponašanja i seks – pozitivnog roditeljstva te identificirati ulogu seks – pozitivnog roditeljstva u razvojnom kontekstu rizičnih spolnih ponašanja u kasnoj adolescenciji.

Problemi ovog istraživanja su:

1. istražiti prisutnost rizičnog seksualnog ponašanja u adolescenciji.
2. istražiti prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva kroz odrastanje adolescenta
3. istražiti jesu li adolescenti češće komunicirali o seksualnosti s majkom, ocem ili ni s majkom ni s ocem
4. istražiti postoji li razlika u tome jesu li adolescenti češće komunicirali o seksualnosti s majkom, ocem ili ni s majkom ni s ocem prema spolu
5. istražiti odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja
6. istražiti razlikuje li se značajno odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja prema spolu, dobi i području studiranja

3.2. Hipoteze istraživanja

Hipoteze ovoga istraživanja su:

H1: Pojava rizičnog seksualnog ponašanja pristupa je kod većeg dijela adolescenata.

H2: Seks – pozitivno roditeljstvo bilo je prisutno kroz odrastanje manjeg dijela adolescenata.

H3: Adolescenti su o seksualnosti češće komunicirali s majkom nego s ocem.

H4: Djevojke su o seksualnosti češće komunicirale s majkom, a mladići ni s jednim od roditelja.

H5: Seks – pozitivno roditeljstvo u negativnoj je korelaciji s aktualno manifestiranim rizičnim spolnim ponašanjima.

H6: Odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja značajno se razlikuje prema pojedinim obilježjima, razrađenih u podhipotezama

H6.1. Odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja značajno se razlikuje prema spolu.

H6.2. Odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja značajno se razlikuje prema dobi.

H6.3. Odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja značajno se razlikuje prema području studiranja.

3.3. Osnovne varijable

Osnovne varijable u ovome istraživanju čine četiri nezavisne i jedna zavisna varijabla. Nezavisne varijable su seks – pozitivno roditeljstvo, spol, dob i područje studiranja, a zavisna varijabla je rizično seksualno ponašanje.

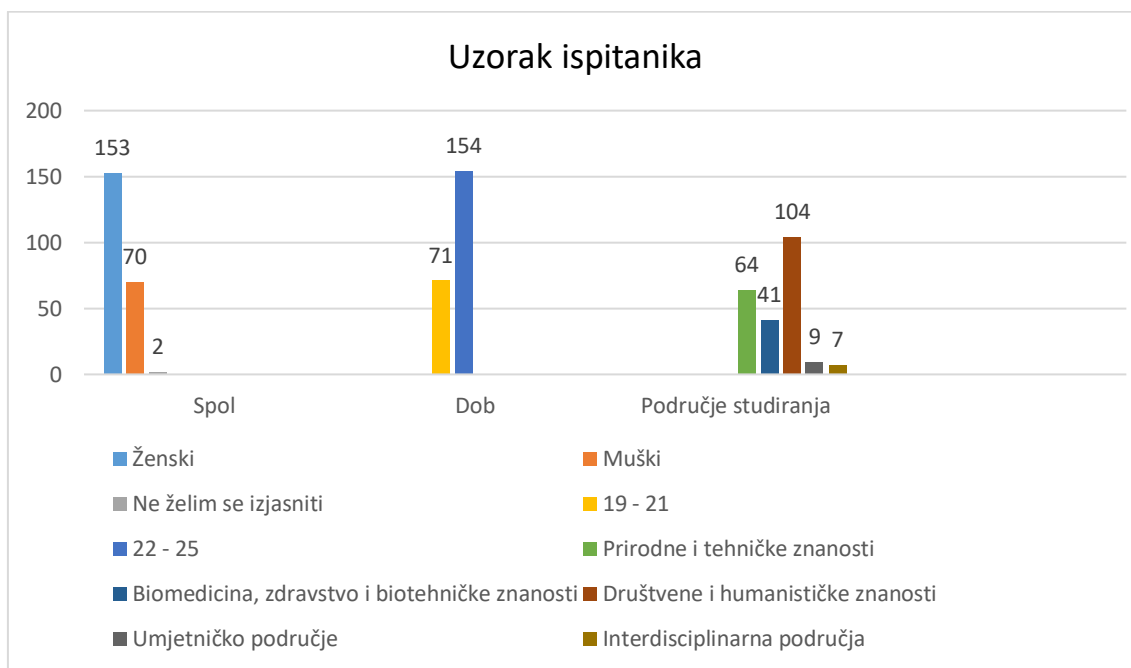
3.4. Procedura provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno online upitnikom (Prilog 1), izrađenog u Google Formsu, koji je nastao za potrebe ovog istraživanja. Upitnik je prosljeđen ispitanicima putem studentskih Facebook grupa (npr. grupe za studente određenih studentskih domova, grupe za studentske poslove, grupe za sve studente u RH i sl.) radi lakšeg prikupljanja većeg broja ispitanika.

3.5. Uzorak istraživanja

Uzorak je neprobabilistički uzorak. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno i anonimno te su u njemu pozvane sudjelovati punoljetne osobe. Istraživanjem je obuhvaćeno 225 osoba. U uzorku je ukupno 153 ženskih (68%) i 70 muških (31,1%) ispitanika, a dvoje ljudi nije se izjasnilo u vezi spola (0,9%). Od toga, dob ispitanika bila je u rasponu od 19 do 21 za njih 71 (31,6%), a u rasponu od 22 do 25 godina njih 154 (68,4%). Što se studija kojeg pohađaju tiče, 28,4% ispitanika studira u području prirodnih i tehničkih znanosti, 18,2% studira u području biomedicine, zdravstva i biotehničkih znanosti, 46,2% studira

u području društvenih i humanističkih znanosti, njih 4% u nekom od umjetničkih područja, a 3,1% ispitanika studira u interdisciplinarnim područjima znanosti.



Slika 1 Uzorak ispitanika prema spolu, dobi i području studiranja

3.6. Postupci i instrumenti

U ovom istraživanju korišten je online anketni upitnik (Prilog 1) koji je konstruiran za potrebe ovog istraživanja te je izrađen na temelju proučene literature korištene u ovome radu i istraživanja na koje se ovaj rad referira, a zatim je prilagođen potrebama ovoga istraživanja.

Anketni upitnik sastoji se od četiri dijela. U prvom dijelu upitnika, koji je sudionicima vidljiv prije samog ispunjavanja upitnika, navedena je svrha i cilj istraživanja. Nadalje, napomenuto je da su u istraživanje pozvane punoljetne osobe u dobi od 19 do 25 godina. Zatim, navedeno je da je upitnik anonimn i da će se koristiti isključivo u svrhu izrade diplomskog rada – čime se poštovala anonimnost i privatnost sudionika. Naposljetku, navedeno je da je istraživanje dobrovoljno, da sudionici mogu u bilo kojem trenutku odustati te da će im za ispunjavanje upitnika trebati okvirno 10 minuta.

Drugi dio upitnika sastoji se od pitanja o osobnim podacima – spol, dob i područje studiranja.

Treći dio upitnika sadrži pitanja o rizičnim seksualnim ponašanjima te se sastoji od 15 čestica na koje sudionici mogu odgovoriti sa „Odnosi se na mene“ ili „Ne odnosi se na mene“.

Prvo pitanje u četvrtom dijelu ispituje teme o kojima su adolescenti razgovarali sa svojim roditeljima/skrbnicima u kontekstu seksualnosti te se sastoji od 17 mogućih tema. Sudioninici na ovo pitanje odgovaraju pomoću skale koja se sastoji od četiri stupnja: 1 (nikad), 2 (rijetko), 3 (ponekad) i 4 (često). Drugo pitanje u četvrtom dijelu ispituje jesu li sudionici o navedenim temama više razgovarali s majkom ili ocem. Treće pitanje u četvrtom dijelu odnosi se na seks – pozitivno roditeljstvo te sadrži 20 čestica koje ispituju prisutnost navedenog roditeljstva na koje sudionici mogu odgovoriti sa „Odnosi se na mene“ ili „Ne odnosi se na mene“. Četvrto pitanje je pitanje otvorenog tipa koje ispituje stavove i mišljenja ispitanika o tome kako je komunikacija i odnos s njihovim roditeljima/skrbnicima utjecala na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Odgovor na ovo pitanje nije obavezan.

3.7. Način obrade podataka

Analiza dobivenih podataka provedena je u računalnom programu IBM SPSS Statistics for Windows, verzija 23.0. (IBM Corp., 2015).

4. Analiza podataka

Prvi problem bio je istražiti prisutnost rizičnih seksualnih ponašanja. U Tablici 1 prikazani su podaci o pozitivnim i negativnim odgovorima na pitanja o rizičnim seksualnim ponašanjima.

Tablica 1 Postotak odgovora „Odnosi se na mene“ i „Ne odnosi se na mene“ za svako pitanje o rizičnim seksualnim ponašanjima

Tvrdnje	„Odnosi se na mene“ (u postotcima)	„Ne odnosi se na mene“ (u postotcima)
Imao/la sam prvi spolni odnos sa 16 godina ili ranije.	21,3	78,7
Tijekom spolnih odnosa, partner/ica i ja ne koristimo uvijek kondome.	54,7	45,3
Tijekom spolnih odnosa, ne koristim niti jedan oblik kontracepcije.	23,1	76,9
U zadnjih godinu dana, imao/la sam četiri ili više seksualnih partnera.	12,4	87,6
Imao/la sam partnere za jednu noć.	31,6	68,4
Imao/la sam spolne odnose s nekime iako nisam bio/la siguran/a da to želim.	26,2	73,8
Imao/la sam spolne odnose s nekime jer je ta osoba vršila pritisak na mene.	15,6	84,4
Imao/la sam spolne odnose s nekime kako bih zadržao/la tu osobu u svome životu.	16,4	83,6
Imao/la sam spolne odnose zbog pritiska društva.	8,4	91,6
Imao/la sam spolne odnose pod utjecajem alkohola.	57,8	42,2
Imao/la sam spolne odnose pod utjecajem droga.	17,8	82,2
Imao/la sam više seksualnih partner/ica u isto vrijeme.	8,9	91,1
Imao/la sam više seksualnih partner/ica u istom vremenskom razdoblju.	17,8	82,2
Prešutio/la sam seksualnom partner/ici da imam spolnu infekciju ili bolest.	5,3	94,7
Platio/la sam za spolni odnos s osobom koja se bavi prostitucijom.	1,8	98,2

Kao što možemo vidjeti u Tablici 1, niti jedno rizično ponašanje nije u ovom uzorku bilo izrazito zastupljeno. Samo dva odgovora – nekonzistentno korištenje kondoma i spolni odnosi pod utjecajem alkohola odnose se na nešto više od pola uzorka, a svi drugi odgovori odnose se na manje od pola uzorka. Rizična ponašanja u koja su se adolescenti najviše upuštali bila su spolni odnos pod utjecajem alkohola, nekonzistentno korištenje kondoma i spolni odnosi s partnerom na jednu noć – iskustvo spolnog odnosa pod utjecajem alkohola imalo je 57,8% adolesenata, 54,7% adolescenata bilo je nekonzistetno u uporabi kondoma te je iskustvo partnera na jednu noć imalo 31,6% adolescenata. Rizična ponašanja u koja su se adolescenti najmanje upuštali bila su spolni odnos sa više partnera u isto vrijeme, spolni odnosi zbog pritiska društva, prešućivanje partneru/ici

spolnu bolest ili infekciju i plaćanje spolnog odnosa osobi koja se bavi prostitucijom – iskustvo spolnog odnosa sa više partnera u isto vrijeme imalo je 8,9% adolescenata, iskustvo spolnog odnosa zbog konformizma imalo je 8,4% adolescenata, spolnu bolest ili infekciju 5,3% adolescenata prešutilo je partneru/ici te 1,8% ispitanika platilo je za spolni odnos.

Iskustvo barem jednog seksualno rizičnog ponašanja imalo je 82,2% ispitanika, odnosno 17,8% ispitanika nije imalo iskustvo niti jednog rizičnog ponašanja. Time se potvrđuje prva hipoteza da je pojava rizičnog seksualnog ponašanja pristuna kod većeg dijela adolescenata.

Drugi problem bio je istražiti prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva kroz odrastanje adolescenata. U Tablici 2 prikazani su podaci o tome koliko često su adolescenti razgovarali o pojedinim temama sa svojim roditeljima/skrbnicima.

Tablica 2 Postotak adolescenata koji su nikad/rijetko/ponekad/često razgovarali sa svojim roditeljima/skrbnicima o pojedinim temama

Teme	Nikad (u postotcima)	Rijetko (u postotcima)	Ponekad (u postotcima)	Često (u postotcima)
Anatomija i fiziologija spolnih organa	53,8	30,2	12,9	3,1
Pubertet	12	32	36,4	19,6
Zaljubljenost	13,8	33,3	34,7	18,2
Masturbacija	82,2	14,7	2,7	0,4
Spolni odnos	41,8	36,4	16,9	4,9
Reprodukcija i kontracepcija	36,9	33,3	23,1	6,7
Vlastita i tuđa privatnost	32,4	31,6	27,6	8,4
Spolne bolesti i infekcije	53,8	31,6	10,2	4,4
Seksualno nasilje	64	23,6	9,3	3,1
Pornografija	76	18,2	4,4	1,3
Komuniciranje pristanka i granica u kontekstu seksualnih radnji	76,9	12,4	7,6	3,1
Donošenje odluka i posljedice u kontekstu seksualnosti	56,4	21,8	15,6	6,2
Vlastiti i tuđi rodni i seksualni identitet	63,6	20	12	4,4
Kvalitetni i zdravi emocionalni odnosi s drugima	32,9	23,1	28,4	15,6
Fizičko i mentalno dobrostanje u kontekstu seksualnosti	64,4	20,9	8,4	6,2
Seksualne želje i zadovoljstvo	83,5	9,8	4	2,7
Pritisak vršnjaka u kontekstu seksualnosti	73,8	16,9	5,8	3,6

Kao što možemo vidjeti u Tablici 2 ispitanici su u prosjeku najviše razgovarali o pubertetu i zaljubljenosti, a najmanje o seksualnim željama i zadovoljstvu te masturbaciji. Specifično, 36,4% ispitanika izvještava kako o pubertetu priča ponekad, dok o toj temi često razgovara 19,6%. O zaljubljenosti ponekad razgovara 34,7% ispitanika, a često 18,2%. Čak 15,6% ispitanika često razgovara o kvalitetnim i zdravim emocionalnim odnosima s drugima, dok se o spolnom odnosu, reprodukciji i kontracepciji te vlastitoj i tuđoj privatnosti također raspravlja, ali rjeđe u odnosu na navedene teme. S druge strane, čak 83,5% ispitanika nikada nije razgovaralo o seksualnim željama i zadovoljstvu, a 82,2% nikada nije razgovaralo o masturbaciji. Nadalje, o anatomiji i fiziologiji spolnih organa nikad nije pričalo 53,8% ispitanika, o spolnim bolestima i infekcijama 53,8% ispitanika, a o seksualnom nasilju nikada nije razgovaralo čak 64% ispitanika. Uz to, 76% ispitanika s roditeljima nikad nije razgovaralo o pornografiji, 76,9% ispitanika nikad nije razgovaralo o komuniciranju pristanka i granica u kontekstu seksualnih radnji s partnerom, a 56,4% ih nikad nije razgovaralo o donošenju odluka i posljedicama u kontekstu seksualnosti. Konačno, 63,6% ispitanika nikad nije razgovaralo o vlastitom i tuđem rodnom i seksualnom identitetu, njih 64,4% nikada nije razgovaralo o fizičkom i mentalnom dobrostanju u kontekstu seksualnosti, a čak 73,8% ispitanika nikada nije razgovaralo o pritisku vršnjaka u kontekstu seksualnosti.

U Tablici 3 prikazani su podaci o pozitivnim i negativnim odgovorima na tvrdnje vezane za seks – pozitivno roditeljstvo.

Tablica 3 Postotak odgovora „Odnosi se na mene“ i „Ne odnosi se na mene“ za svako pitanje o seks – pozitivnom roditeljstvu

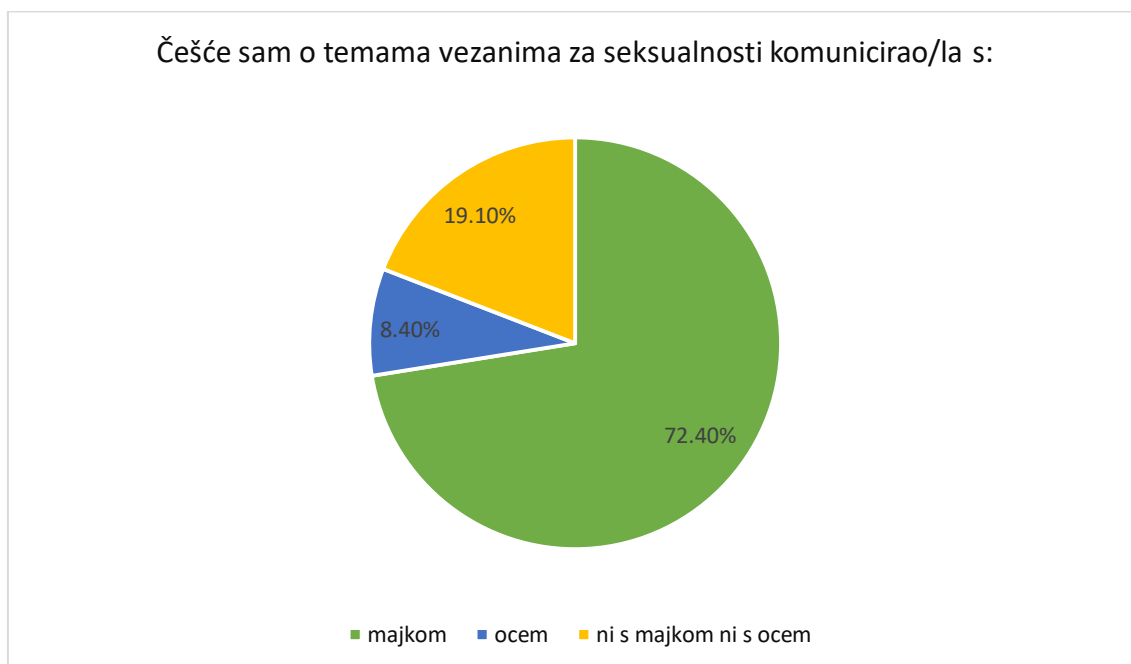
Tvrdnje	„Odnosi se na mene“ (u postotcima)	„Ne odnosi se na mene“ (u postotcima)
Prvi razgovor dogodio se prije nego što sam postao/la seksualno aktivan/a	44,9	55,1
Razgovarao/la sam barem nekoliko puta s roditeljima/skrbnicima o tematici seksualnosti.	45,8	54,2
Roditelji/skrbnici su otvoreno pričali sa mnom o seksualnosti.	29,8	70,2
Razgovori s mojim roditeljima/skrbnicima nisu mi djelovale kao lekcije.	46,7	53,3
Razgovori o seksualnosti bili su kao i svaki drugi razgovor.	36	64

Ukoliko sam imao problem ili dilemu, mogao/la sam se obratiti roditeljima/skrbnicima.	48,9	51,1
Roditelji/skrbnici započinjali su razgovor samostalno, a ne samo kada bi ih nešto pitao/la.	39,1	60,9
Nisam imao/la sam osjećaj da svoju seksualnost moram skrivati od roditelja/skrbnika.	44	56
Roditelji/skrbnici nisu mi pričali izmišljene priče o dolasku beba na svijet (npr. rode, vile, kupusičke).	52	48
Roditelji/skrbnici koristili su anatomske točne termine za dijelove tijela.	33,3	66,7
Tijekom odrastanja, roditelji/skrbnici nikada mi nisu rekli da sam premlad/a za te teme.	40	60
Roditelji/skrbnici bili su mi izvor kvalitetnih informacija.	32,9	67,1
Kada bi se pojavila scena ljubljena ili seksualnih odnosa na tv-u, roditelji/skrbnici nisu pokušali to što brže sakriti od mene (pokrili mi oči ili promijenili program).	52,4	47,6
Roditelji/skrbnici jednako su pričali o pozitivnim i negativnim stranama seksualnih odnosa.	28	72
Roditelji/skrbnici nisu na mene forsirali svoja uvjerenja.	64,4	35,6
Roditelji/skrbnici prihvaćali su moj rodni i seksualni identitet.	79,1	20,9
U razgovorima koristili su neka svoja iskustva.	28	72
U razgovorima slušali su me i uvažavali moje mišljenje.	62,2	37,8
Roditelji/skrbnici poštivali su moju privatnost.	75,1	24,9
Roditelji/skrbnici preda mnom iskazivali su međusobnu ljubav (npr. zagrljaji, poljupci).	57,3	42,7

U prosjeku, ispitanici su od ukupno 20 pitanja vezanih uz seks – pozitivno roditeljstvo odgovarali potvrdno na njih 9. Specifičnije, 23,1% ispitanika potvrdno je odgovorilo na samo 4 pitanja, stoga se može smatrati da kod njih nije bilo prisutno seks - pozitivno roditeljstvo, 23,1% ispitanika potvrdno je odgovorilo na 5 do 8 pitanja, a 26,2% ispitanika na 9 do 13 pitanja – kod ovih je skupina seks - pozitivno roditeljstvo bilo nešto prisutnije, odnosno prisutno u umjerenj mjeri. Konačno, 27,6% ispitanika potvrdno je odgovorilo na 14 (i više) pitanja, odnosno možemo reći kako je u ovoj skupini seks - pozitivno roditeljstvo zaista bilo prisutno. Kao što možemo vidjeti u Tablici 3, 79,1% ispitanika izvijestilo kako su njihovi roditelji/skrbnici prihvaćali njihov rodni i seksualni identitet te

da su kod 75,1% ispitanika roditelji/skrbnici poštivali njihovu privatnost. Nadalje, čak 64,4% ispitanika navodi kako roditelji/skrbnici nisu forsirali svoja uvjerenja na njih, dok 62,2% ispitanika navodi kako su ih u razgovorima roditelji slušali i uvažavali njihovo mišljenje. S druge strane, čak 72% ispitanika izvijestilo je kako njihovi roditelji nisu jednako pričali o pozitivnim i negativnim stranama seksualnih odnosa, a isti postotak navodi kako u razgovorima nikad nisu koristili svoja iskustva. Isto tako, 70,2% ispitanika navodi kako roditelji s njima nisu otvoreno razgovarali o seksualnosti. S obzirom da su rezultati prikazali kako je kod samo 27,6% ispitanika bilo prisutno roditeljstvo koje opisuje mnogo karakteristika seks – pozitivnog roditeljstva, potvrđuje se druga hipoteza da je seks – pozitivno roditeljstvo bilo prisutno kroz odrastanje manjeg dijela adolescenata.

Treći i četvrti problem bili su istražiti komuniciraju li adolescenti o seksualnosti češće s majkom, ocem ili ni s majkom ni s ocem te postoji li razlika prema spolu.



Slika 2 Podjela ispitanika prema tome s kime su češće pričali o temama vezanima za seksualnost

Kao što možemo vidjeti na Slici 2, postoji razlika u tome s kime ispitanici pričaju o tim temama – najčešće je majka osoba s kojom se razgovara, a zanimljivo je to da je najmanji broj ispitanika o tim temama pričao s ocem – češći je slučaj da se o tim temama ne priča uopće, nego da se o tim temama priča s očevima. Može se uočiti obrazac – ili se razgovara s majkama ili se ne razgovara ni s majkom ni s ocem, a razgovori s očevima su

izuzetak. Kada govorimo o postotcima, 72,4% ispitanika izjasnilo se da je odabrana osoba bila majka, njih 8,4% da je to bio otac, a čak 19,1% ispitanika nije ni s majkom ni s ocem pričalo o tim temama. Time se potvrđuje treća hipoteza da su adolescenti češće komunicirali s majkom nego s ocem.

Da bismo utvrdili spolne razlike među ispitanicima, ali i s kime komuniciraju ovisno o spolu, proveden je hi-kvadrat test. Dobivena je statistički značajna razlika u tome s kime ispitanici komuniciraju prema spolu ($\chi^2=19,551$; $df=4$; $p<0.01$). Muškarci i žene u istraživanju razlikuju se prema tome s kime su vodili razgovore o navedenim temama. Žene češće razgovaraju s majkom ili nisu razgovarale ni s majkom ni s ocem, dok je tek 5 ispitanica izvijestilo o razgovoru s ocem. Iako su i muškarci češće razgovarali s majkom, oni u većoj mjeri razgovaraju s očevima te generalno manje razgovaraju o tim temama s roditeljima. S obzirom na rezultate, četvrta hipoteza koja govori da su djevojke češće komunicirale s majkom, a mladići ni s majkom ni s ocem djelomično se potvrđuje.

Peti i šesti problem bili su istražiti odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja te istražiti razlikuje li se taj odnos značajno prema spolu, dobi i području studiranja. Prije obrade podataka provjerena je normalnost distribucije podataka na korištenim varijablama te su izračunati deskriptivni pokazatelji za iste.

Tablica 4 Deskriptivni podaci i pouzdanosti varijabli i upitnika korištenih u istraživanju

	<i>M</i>	<i>SD</i>	min-max	SKW	KTS	α
rizična ponašanja	3,19	2,83	0 – 14	0,955	0,464	0,783
teme razgovora	1,74	0,60	1 – 4	1,216	1,530	0,937
seks–pozitivno roditeljstvo	9,40	5,67	0 – 20	0,193	-1,039	0,903

Iz Tablice 4 moguće je vidjeti da su podaci distribuirani prema normalnoj krivulji – prema Byrneu (2010) ako je indeks simetričnosti (SKW) u rasponu od -2 do +2, a indeks spljoštenosti (KTS) u rasponu od -7 do +7, podaci se mogu smatrati normalno distribuiranima. Nadalje, vidljivo je kako upitnici korišteni u istraživanju imaju zadovoljavajuću pouzdanost – Cronbach alpha koeficijent, koji govori o poželjno pouzdanosti skala, jest iznad 0,70 (Shultz i Whitney, 2005).

Kako bi se provjerila povezanost korištenih varijabli, ali i utvrdili odnosi među njima, najprije je izračunat Pearsonov koeficijent korelacije. Dobiveni podaci nalaze se u Tablici 5.

Tablica 5 Pearsonovi koeficijenti korelacije između spola, dobi, područja studiranja, rizičnih seksualnih ponašanja, komunikacije/odnosa s roditeljima i tema o kojima se najčešće razgovara

	1	2	3	4	5	6
1. spol	1					
2. dob	-0,01	1				
3. studij	-0,05	0,04	1			
4.rizična ponašanja	0,16*	-0,04	,24**	1		
5. seks-poz. rod.	0,02	-0,05	-0,03	-0,12	1	
6. teme razgovora	0,02	-0,03	0,03	-0,07	,71**	1

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Iz Tablice 5 vidljivo je kako su rizična seksualna ponašanja statistički značajno povezana sa spolom ($r=0,16$; $p < 0,05$). Muškarci su izvijestili o češćim rizičnim ponašanjima ($M=3,63$; $SD=3,28$) u odnosu na žene ($M=2,93$; $SD=2,52$). Zanimljivo je da je prosjek osoba koje se nisu izjasnile o spolu (njih dvoje) iznosio $M=8$; $SD=2,83$, što je znatno više u odnosu na muškarce i žene. No, s obzirom na razlike u broju ispitanika u svakoj skupini, rezultati se nisu detaljnije analizirali u svrhu utvrđivanja statistički značajnih razlika među grupama.

Dobivena je i statistički značajna povezanost rizičnih seksualnih ponašanja i područja studiranja ($r=0,24$; $p < 0,05$). Kako bi se provjerilo koje su grupe sklonije rizičnim seksualnim ponašanjima, najprije je provedena jednosmjerna ANOVA. Dobivena je statistički značajna razlika u frekventnosti seksualnih ponašanja među grupama ($F=8,355$; $df=4$; $p < 0,01$). S ciljem utvrđivanja smjera ove razlike, izračunat je Games-Howell post-hoc test, budući da postoji više od 3 grupa za usporedbu te da grupe različitih područja studiranja nisu izjednačene po broju ispitanika. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 6.

Tablica 6 Games-Howell post-hoc test rizičnog seksualnog ponašanja s obzirom na područje studiranja

(I) studij	(J) studij	razlika u M (I-J)	p
prirodno i tehničko	biomedicina i zdravstvo	0,48	0,860
	društveno i humanističko	-0,30	0,953
	umjetničko	-2,90	0,386
	interdisciplinarno	-4,84*	0,004
biomedicina i zdravstvo	prirodno i tehničko	-0,48	0,860
	društveno i humanističko	-0,78	0,411
	umjetničko	-3,39	0,263
	interdisciplinarno	-5,32*	0,002
društveno i humanističko	prirodno i tehničko	0,30	0,953
	biomedicina i zdravstvo	0,78	0,411
	umjetničko	-2,60	0,474
	interdisciplinarno	-4,54*	0,007
umjetničko	prirodno i tehničko	2,90	0,386
	biomedicina i zdravstvo	3,39	0,263
	društveno i humanističko	2,60	0,474
	interdisciplinarno	-1,94	0,789
interdisciplinarno	prirodno i tehničko	4,84*	0,004
	biomedicina i zdravstvo	5,32*	0,002
	Društveno i humanističko	4,54*	0,007
	umjetničko	1,94	0,789

Games-Howell post-hoc test pokazao je kako se ispitanici koji studiraju unutar interdisciplinarnih područja statistički značajno razlikuju u sklonosti rizičnim ponašanjima u odnosu na ostale skupine ispitanika. Naime, prema frekventnosti seksualno rizičnih ponašanja, može se reći kako osobe čiji je studij u području biomedicine i zdravstva iskazuju najmanje seksualno rizičnih ponašanja, zatim slijede

osobe iz prirodnih i tehničkih područja, nakon toga osobe iz društvenih i humanističkih područja, zatim umjetnička područja i konačno, osobe interdisciplinarnog područja. Ispitanici interdisciplinarnih područja studiranja statistički se značajno razlikuju u sklonosti/frekventnosti rizičnog ponašanja u odnosu na ostale četiri skupine – u prosjeku, ovi su ispitanici davali za 5,32 boda više na skali rizičnog seksualnog ponašanja u odnosu na biomedicinska i zdravstvena područja; zatim 4,84 bodova više u odnosu na prirodna i tehnička područja ($p < 0,01$); i prosječno 4,54 bodova manje u odnosu na društvena i humanistička područja ($p < 0,01$). Prirodna i tehnička područja, biomedicina i zdravstvo, društvena i humanistička područja te umjetnička područja nisu se značajno razlikovali u frekventnosti rizičnog seksualnog ponašanja ($p > 0,05$). Međutim, na umu treba imati različit broj ispitanika u svakoj od studijskih grupa – budući da ispitanici nisu izjednačeni po broju, ovi se podaci trebaju gledati s oprezom, odnosno ne valja ih generalizirati. Ipak, s obzirom na to da je ukupan raspon odgovora na skali rizičnog seksualnog ponašanja bio od 0 do 15, razlika od 4,5 i više bodova na skali zaista se može smatrati dovoljno osjetljivom razlikom kad je u pitanju specifičan uzorak koji je sudjelovao u ovom istraživanju.

Također, seks – pozitivno roditeljstvo statistički je značajno povezano s temama o kojima se komuniciralo ($r = 0,71$; $p < 0,05$). Što se tiče seks – pozitivnog roditeljstva i tema o kojima se razgovaralo, ova je veza očekivana – što se više komuniciralo i što je taj odnos bio otvoreniji i kvalitetniji, to se više različitih tema dotaknulo u razgovorima.

Dob, seks – pozitivno roditeljstvo i teme razgovora nisu statistički značajno povezani s rizičnim seksualnim ponašanjima. Iako veza postoji i ide u smjeru toga da se povećanjem dobi smanjuje sklonost rizičnim seksualnim ponašanjima, kao i da prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva i širi spektar tema o kojima se razgovara rezultiraju manjim količinama rizičnog seksualnog ponašanja, ta povezanost nije statistički značajna. O potencijalnim razlozima bit će raspravljeno u kasnijem dijelu rada. Sukladno navedenim rezultatima koji pokazuju da odnos seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja ide u smjeru negativne korelacije, ali ne postoji statistički značajna povezanost, odbacuje se peta hipoteza da je seks – pozitivno roditeljstvo u negativnoj korelaciji s manifestiranim rizičnim seksualnim ponašanjem. Samim time odbacuje se i šesta hipoteza da se odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog

ponašanja značajno razlikuje prema pojedinim obilježjima – spolu, dobi i području studiranja.

Konačno, s ciljem ispitivanja odnosa dobi, spola, područja studiranja, seks – pozitivnog roditeljstva, tema razgovora i rizičnih ponašanja, provedena je multipla regresijska analiza. Dobiveni rezultati nalaze se u Tablici 7.

Tablica 7 Regresijska analiza odnosa između rizičnih seksualnih ponašanja i prediktora dobi, spola, područja studija, komunikacije/odnosa s roditeljima i tema razgovora s roditeljima

	R^2	ΔR^2	F	df	β	t
ukupni model	0,105	0,105	5,153	5	-	-
Seks-poz. rod.					-0,056	-1,231
teme razgovora					-0,019	-0,043
spol					1,014	2,743**
dob					-0,311	-0,8
studij					0,69	3,924***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Kao što smo i očekivali, multipla regresijska analiza potvrđuje da su spol ($\beta=1,014$; $p < 0,01$) i područje studiranja ($\beta=0,69$; $p < 0,01$) značajni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja. Generalno gledano, model koji u obzir uzima navedene varijable objašnjava ukupno 10,5% varijance rizičnog seksualnog ponašanja. Kao što je ranije spomenuto, muškarci se češće upuštaju u rizična seksualna ponašanja u odnosu na žene. Isto tako, osobe koje studiraju u umjetničkim i interdisciplinarnim područjima iskazuju više razine rizičnog seksualnog ponašanja u odnosu na ostala područja. Dob, seks – pozitivno roditeljstvo i teme o kojima se razgovaralo nisu se pokazali kao značajni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja.

Osim korištenih upitnika, ispitanici su po završetku istraživanja odgovarali na pitanje: „Odgovor na ovo pitanje nije obavezan. Razmislite o odgovorima koje ste dali u ovome upitniku te o komunikaciji o seksualnosti s Vašim roditeljima/skrbnicima kroz Vaše odrastanje. Smatrate li da je upravo ta komunikacija i odnos s Vašim roditeljima/skrbnicima utjecala na Vaše buduće odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti? Na koji način?“ U nastavku slijedi analiza danih odgovora. Posljednje

pitanje u upitniku ispitivalo je stavove i mišljenja ispitanika o tome kako je komunikacija i odnos s njihovim roditeljima/skrbnicima utjecala na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Važno je naglasiti kako su ovo stavovi i mišljenja ispitanika, tj. njihova percepcija stvarnosti te ne mora značiti da je to uistinu bilo tako. Od prikupljenih 84 odgovora, njih 74 možemo iskoristiti za analizu ovog dijela upitnika. Odgovore možemo podijeliti u četiri skupine – ispitanici koji imaju mišljenje da komunikacija i odnos s roditeljima nisu utjecali na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti, ispitanici koji misle da su nedostatak komunikacije i nekvalitetan odnos s roditeljima utjecali negativno na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti, ispitanici koji misle da su komunikacija i odnos s roditeljima utjecali pozitivno na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti te ispitanici koji misle da su komunikacija i odnos s roditeljima utjecali na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti, ali se nisu izjasnili smatraju li da je to bio pozitivan ili negativan utjecaj. U 25 odgovora možemo pronaći mišljenje da ne postoji prethodno spomenut odnos, tj. da komunikacija ili, kako možemo iščitati iz odgovora, nedostatak iste nije utjecao na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Ono što je zajedničko tim odgovorima je upravo to nepostojanje komunikacije o toj tematici ili postojanje minimalne komunikacije u obliku rijetkih, površnih, neinformativnih razgovora koji su, prema mišljenjima pojedinaca, inicirani od strane roditelja kada je već bilo kasno za to. Također, u većini odgovora u ovoj skupini možemo pronaći obrazovanje o toj tematici kroz druge izvore – medije (najčešće interneta i to sa provjerenih, stručnih stranica, ali i časopisa za tinejdžere), vršnjake i školu. U pojedinim odgovorima ispitanici su naveli da komunikacija s roditeljima nije bila prisutna, ali oni smatraju da je njihovo ponašanje u kontekstu seksualnosti i spolnih odnosa odgovorno, da su svjesni rizika i posljedica te da nemaju problema s vlastitom seksualnošću. Također, pojedini ispitanici, unatoč tome što je seksualnost bila u njihovoj kući tabu tema, žele i mogu otvoreno pričati o tome. Važno je naglasiti da su neki ispitanici ukazali na činjenicu da smatraju da ta komunikacija nije ni bila baš potrebna, a kao neke od razloga tog mišljenja možemo navesti: mogu se samostalno educirati, donose odluke bez obzira na stajalište roditelja, misle da roditelji nisu dovoljno educirani ili jednostavno ne žele komunicirati s roditeljima o tome.

U nastavku ćemo citirati nekoliko promišljanja iz ove skupine:

„Ne jer je komunikacija o seksualnim odnosima s roditeljima bila minimalna. Vecinu sam naučila u školi i kroz razgovor s vršnjacima, a i puno putem interneta guglajući pitanja koja su me zanimala, a bilo me je sram pitati.“

„Ne smatram da je moja komunikacija s roditeljima utjecala na moje buduće odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti zato što s roditeljima gotovo nikad nisam razgovarala o tim temama, a opet smatram da je moje seksualno ponašanje odgovorno i da sam svjesna svih rizika i posljedica te da sam dovoljno upućena.“

„Smatram da (ne)komunikacija nije imala nekog značajnog utjecaja na moje ponašanje i odluke zato što smatram da sam se dovoljno i kvalitetno informirala putem interneta i tinejdžerskih časopisa (Ok!, Teen). Doslovno spas za nas koje ne komuniciramo o tim temama s roditeljima.“

„Mislim da odnos s roditeljima po pitanju seksualnosti nije utjecao na moje odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Taj odnos skoro nije ni postojao, o tome se nije baš pričalo. A za sebe smatram da nemam problema sa vlastitom seksualnošću i seksualnim ponašanjima, sad dal je to do sreće ili mog zdravog razuma, ne znam“

„Ne bih rekla, uvijek su seks smatrali taboo temom i o tom se nikad nije razgovaralo, dok sam ja dosta otvorena za razgovor o seksu jer mislim da treba, pogitovo sa potencijalnim partnerima“

„Mislim da nije previše utjecala. Tijekom razgovora s prijateljima i biologije u osnovnoj školi bilo mi je jasno koje su posljedice seksualnog ponašanja i zato sam uvijek koristila kontracepciju. Ono što nisam znala sam googlala ako me zanimalo. Mama je htjela imati razgovor o seksu sa mnom, ali je to učinila u trenutku kad sam ja već sve o tome znala (po mojem mišljenju je predugo čekala). U djetinjstvu je seks bio tabu tema pa stvarno mislim da od roditelja nisam dobila mnogo informacija o seksualnom ponašanju, kontracepciji i ostalom“

„Ne, više sam naučila kroz vlastito istraživanje preko interneta i društvenih mreža nego iz razgovora s njima tako da sam svoja razmišljanja i odluke donijela isključivo sama na osnovu svoje vlastite prosudbe“

„Mislim da nije. Sve odluke općenito donosim prema onom što sama želim i mislim, tako i ovdje, bez obzira na njihova stajališta.“

Nadalje, u 23 odgovora možemo pronaći mišljenje da su nedostatak komunikacije i nekvalitetan odnos s roditeljima u kontekstu seksualnosti utjecali negativno na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Ukoliko je seksualnost bila tebu tema, nije postojala komunikacija o njoj i bilo je neugodno razgovarati o njoj, to je na ispitanike utjecalo na način da su samostalno morali tražiti informacije, shvaćaju seksualnost kao nešto sramotno i tajno, imaju potrebu skrivati svoju seksualnost i informacije vezane za taj dio života te im je problem pričati o toj tematici s roditeljima, partnerom ili drugim ljudima, a pojedinci su imali osjećaj straha, osjećaj da su previše konzervativni te teško iskomuniciraju svoje želje i granice, a teže ih i prepoznaju (u jednom odgovoru osoba popušta željama partnera za koje nije sigurna pa dolazi do rizičnih ponašanja). U dva odgovora možemo vidjeti kako osobe, kao posljedicu nekomunikacije i nekvalitetnog odnosa u kontekstu seksualnosti, smatraju da imaju krivu percepciju spolnih odnosa kao nečeg sramotnog i tajnog te osjećaju neugodu za vrijeme i nakon spolnih odnosa. Također, važno je, kao još jednu posljedicu, navesti upuštanje u odnose bez emocija. Nadalje, jedna osoba smatra kako je nepostojanje podrške i komunikacije koja je bila potrebna rezultiralo nizom problema koji su doveli do rizičnih ponašanja. Razgovori o seksualnosti prema kojima se odnosilo kao prema nečemu drugačijem i nečemu što nije „normalno“, prema jednoj osobi, rezultirali su problemima u komunikaciji s partnerom. Nezainteresiranost roditelja je, prema jednoj osobi, rezultiralo neodgovornim spolnim ponašanjem i željom za isprobavanjem novih partnera. Plašenje bolestima i trudnoćom je, prema jednom ispitaniku, rezultiralo inatom koji je potaknuo želju za što većim iskustvom iako je bio svjestan rizika i opasnosti. Nedostatak komunikacije je, prema jednom ispitaniku, rezultirao informiranjem kroz loša iskustva i rizičan način života. Strogi roditelji koji su izbjegavali konkretne odgovore su, prema jednom ispitaniku, utjecali na upuštanje u rizična ponašanja jer nije mogao komunicirati s njima ni o čemu u tom kontekstu. Nedostatak otvorenog odnosa i ignoriranje seksualnosti je, prema jednom ispitaniku, utjecalo na način da nije znao kako ispravno postupiti i kako će neki postupci utjecati na njega i osobu s kojom je te je prethodno navedeno naučio kroz rizična ponašanja za koja misli da su mogla biti izbjegnuta da je postojala komunikacija s roditeljima. Zatim, važno je spomenuti i stav jednog ispitanika kako je narušen i nekvalitetan odnos između roditelja reflektirao krivu sliku o intimnim odnosima. U dva odgovora možemo iščitati neprihvatanje seksualne orijentacije, u jednom odgovoru se

posebno očituje kroz ukazivanje na opasnosti i izravno govorenje da se to njima (roditeljima) ne sviđa te u oba odgovora ispitanici navode kako fizičke potrebe zadovoljavaju kroz spolne odnose te ne grade trajniji odnos - u jednom slučaju zbog straha od roditelja, a u drugom slučaju jer ispitanik želi sakriti svoju seksualnost.

U nastavku ćemo citirati nekoliko promišljanja iz ove skupine:

„Mojim roditeljima nikada nije bilo pravo vrijeme da sa mnom pričaju o seksualnosti - prvo sam bila "premala", a onda dovoljno velika da vjerojatno već sve znam. To je rezultiralo time da sam uvijek imala osjećaj da svoju seksualnost moram skrivati. Ne mislim da seksualnost treba skrivati, ali imam osjećaj da moram jer je to nešto sramotno, pogotovo kod kuće. Što se tiče mojih seksualnih odnosa s drugima, mislim da je nedostatak komunikacije s mojim roditeljima utjecao na način da mi je jako teško i neugodno iskomunicirati svoje želje i granice te vrlo često popustim željama svojeg partnera za koje nisam sigurna, što dovodi do pojedinih rizičnih ponašanja (npr. nekorištenje zaštite).“

„Premalo smo razgovarali. Seks jos uvijek doživljavam kao nesto cega se treba sramiti. Imam osjecaj da je to tabu tema i da nisam potpuno opustena pricati o tome, a ponekad se sramim i krenuti sa seksualnim odnosom ako ga zelim i biti u seksualnom odnosu“

„Da, sve sam morala otkriti samostalno, roditelji su bili nezainteresirani/bilo im je neugodno pričati o tome. Iz tog vjerojatno proizlazi moja želja za isprobavanjem novih partnera i nekad neodgovorno spolno ponašanje. Sa djecom treba biti iskren i otvoren, učiti ih od najranije dobi o spolnosti, spolnim bolestima, emocijama u sklopu seksualnosti itd“

„Moji roditelji su dosta konzervativni i kroz minimalno razgovora koje sam imao s njima, samo su me upozoravali koliko je to sve opasno i koliko se moram pazit..trudnoća, bolesti itd. Mislim da sam u inat njima i dobio želju iskusiti što više toga u tom kontekstu iako sam bio svjestan rizika i opasnosti. “

„Utjecalo je. Najviše jer sam dobila dojam da se u odgoju seksualnost smatrala kao nesto lose, nesto sto se skriva. Osjecati se pozeljno, zaljubljeno nije bilo optimalno. I kao dijete i adolescent se osjecas cudno, nezadovoljno u svom tijelu pa kada otides

od roditelja, tipa na faks, više te ne mogu toliko kontrolirati. Pa se onda u potrazi za tim dobrim osjećajem u svojoj koži, za osjećajem da te netko zeli, daješ krivim ljudima, udovoljavas im jer imaš privid kontrole nad onime što radiš, a zapravo na jedan neispravan način pokušavas upoznat seksualnu stranu sebe. Kasnije kreneš spoznavati da je ta strana vrijedna i da je zato ne treba samo sakrivati i ne spominjati kako su te učili već ju prihvatiti, raditi na njoj, postaviti sebe i svoje granice te se radovati činjenici da će u ljubavi ta strana cvjetati i da je seks s osobom koju voliš predivna stvar u kojoj ćeš naučiti postaviti tude granice i postavljati svoje“

„Nisam imao otvoren odnos sa roditeljima nikad. Uvijek se to stavljalo pod tepih i zanemarivalo. Nisam dobio nikakvu sliku kako ispravno postupiti kada se nades u takvoj situaciji s nekom osobom i kako neki postupci mogu utjecati na tebe i na tu osobu, dok to nisam iskusio na vlastitoj koži, naravno nitko me nije upozorio niti uputio da ispravno reagiram i onda sam samim time imao par puta rizično ponašanje na koje sam možda mogao bolje reagirati da sam imao bolju komunikaciju od strane roditelja.“

„Moji roditelji nikad nisu prihvaćali moje seksualno opredjeljenje, znali su da sam gej, ali nikad baš nisu pričali sa mnom o tome. Jedino neki usputni komentari o tome kako nisu baš oduševljeni time i kako moram paziti jer je to "opasnije". Mislim da zbog toga skrivam svoju seksualnost i seksualne odnose shvaćam kao nešto usputno što nije dio mene nego se u to upuštam da zadovoljim potrebe.“

„Imao sam puno rizičnog ponašanja na temu seksualnosti što je dovelo do niza problema. Nisam imao podršku ni komunikaciju oba roditelja koja mi je bila potrebna i zato sam se upustao u rizična ponašanja kod spolnih odnosa. Nisam dobio nikakvo usmjerenje od roditelja na vrijeme i kad su primjetili da se vidam s drugom osobom, pokušali su komunicirati samnom i govoriti mi da pazim kako se ponašam i šta radim ali ja ih normalno ignoriram jer nisu bili tu kad sam ih trebao.“

„Utjecala je na način da sam se godinama sramila svojeg tijela i seksualnosti, osjećala sam se krivo, imala veliku anksioznost radi novih promjena tijela kroz pubertet.. skrivala od članova obitelji (osim mame) da imam menstruaciju.. nikada nismo imali razgovore o tome pa sam sve morala učiti sama i nisam se osjećala kao da mogu išta u vezi toga podijeliti s njima.“

Zatim 23 odgovora upućuju na stavove i mišljenje ispitanika da su komunikacija i kvalitetan odnos s roditeljima u kontekstu seksualnosti utjecali pozitivno na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti. Ispitanici su najviše istaknuli da je na njih pozitivno utjecala otvorena komunikacija, povjerenje koje su im roditelji pružili, savjetovanje, mogućnost povjeravanja, odobrenje kad bi ispitanik inicirao razgovor, empatičan pristup, potpuna podrška u odlukama te mogućnost pitanja za savjet i mišljenje – što je spriječilo mnoge nepromišljene postupke, prema mišljenjima ispitanika. Prethodno spomenut pozitivan utjecaj je, prema mišljenju ispitanika, rezultirao jednom ili više od navedenih posljedica, ovisno o svakome ispitaniku – ispitanici su odgovorni, otvoreni, liberalni, ne srame se svoga tijela i postupaka, otvoreno komuniciraju o svemu, informiraju se iz provjerenih izvora i ne vjeruju svemu što čuju od vršnjaka i prijatelja, odgovoriji su u kontekstu kontracepcije, oprezni su u kontekstu neželjenih posljedica, svjesni su svega što se može dogoditi, donose ispravne odluke, odgovorno razmišljaju o svom i tuđem tijelu i osjećajima, imaju zdrav razvoj seksualnosti, ne osjećaju se loše u vezi svog intimnog života, imaju pomoć pri odrastanju i shvaćanju pojma seksualnosti i upoznavanju tog tijela sebe te imaju zdraviju sliku o spolnim odnosima od vršnjaka koji imaju neke posljedice u svom životu. U pojedinim odgovorima možemo iščitati da su roditelji bili dobar uzor i pružili dobar primjer kroz njihovu međusobnu komunikaciju, odnos i zauzimanje za sebe, na dobrom/lošem primjeru pokazali što je prihvatljivo, a što ne te razgovarali o svojim iskustvima i svojem putu. Jedan ispitanik naveo je kako mu se sviđa odnos njegovih roditelja i način kako pričaju jedno o drugome te zbog toga teži monogamiji i pronalasku prave osobe. Važno je spomenuti i odgovor jednog ispitanika u kojem navodi kako su roditelji postavili neke vrijednosti tijekom odgoja iz kojih je izgradio stavove i postupke u kontekstu seksualnosti. Također, dvoje ispitanika ukazalo je na važnost da seksualnost kao tema bude kao svaka druga tema te da se o njoj spontano razgovara. Prema jednom ispitaniku, razgovor o seksualnosti kao o bilo kojoj drugoj temi te razgovor i o pozitivnim i negativnim stranama spolnih odnosa doprinjelo je poštovanju vlastite seksualnosti te slušanju vlastitog tijela što je rezultiralo izbjegavanjem rizičnih ponašanja, a prema drugom ispitaniku, spontani „normalni“ razgovori doprinjeli su tome da zna što želi, a što ne, manje je podložan utjecaju drugih te može procijeniti prednosti i nedostatke u određenim situacijama i postupiti kako je bolje za njegovu dobrobit.

U nastavku ćemo citirati nekoliko promišljanja iz ove skupine:

„Da se odgovorno ponasam, da budem otvorena i liberalna, da se ne sramim svoga tijela i svojih postupaka, da otvoreno razgovaram o svemu.“

„Otvorena komunikacija je definitivno pozitivno utjecala na moja stajališta jer me onda i potaknula da sama istražim neke činjenice (na stručnim stranicama na internetu) te tako onogućila da ne povjerujem svemu što čujem u društvu.“

„Da. Smatram da su moji roditelji zaslužni što odgovorno razmišljam o svom i tuđem tijelu i osjećajima. Oni su mi bili dobar primjer i davali pravovremene i pravovaljane savijete te uvijek bili otvoreni za razgovor o navedenoj temi.“

„U mojoj kući je uvijek bila otvorena komunikacija o tim temama i nekad mi je bilo neugodno jer ono društvo ti nametne ideje da se o tome ne treba razgovarati jer je sramotno, ali moji roditelji, tj više moja majka je uvijek o tim temama pričala kao o bilo kojoj drugoj temi pa mi je nekak stavila taj mindset u glavu da to ne bi trebale biti neugodne teme. Uvijek smo razgovarali o svemu, i o pozitivnim stranama i o negativnim stranama i zbog toga poštujem svoju seksualnost i uvijek slušam i svoje tijelo i svoj mozak u takvim situacijama, a zbog toga mislim da izbjegavam nekakva rizična ponašanja koja bi mogla imati nekakve negativne posljedice.“

„Smatram da mi je komunikacija i otvoreni razgovor s roditeljima, točnije majkom uveliko pomogao pri odrastanju i shvaćanju pojma seksualnosti, kao i pri samom ulasku u svijet vlastite seksualnosti. Dosta su mi pomogli vlastiti primjeri majke, ali i starije sestre o njihovim iskustvima, postupcima i njihovim razlozima te osjećajima. Na taj način sam se osjećala sigurno da ih u svakom trenutku mogu pitati za savjet i mišljenje prije nego što donesem odluku i postupim na određeni način. Tako su, po mom mišljenju, spriječeni moji mnogi nepromišljeni postupci jer sam imala priliku unaprijed se informirati. Osim toga, imala sam potpunu podršku u svojim svojim odlukama po pitanju seksualnosti.“

„Nisam imao s mamom nikad onakve razgovore kao u filmovima di roditelji posjednu dijete i sad imaš toliko i toliko godina i sad moraš znati te i te informacije, nego je to više bilo ovako kroz neke casual razgovore, kao da pričamo o bilo čemu

drugome, nije bio nikakav big deal. Mislim da je to na mene utjecalo na način da uvijek mogu sve otvoreno iskomunicirati..ono što želim i ono što ne želim i onda mislim da sam manje podložan utjecaju drugih. I mislim da mogu izvagat prednosti i nedostatke nekih situacija i onda postupit prema onome što možda nije zabavnija opcija, ali je na duže staze bolja za mene.“

„Jako mi se sviđa brak mojih roditelja, njihov odnos i kako pričaju jedno o drugome i to me potaknulo da težim monogamiji i pronalasku svoje osobe.“

„Da. Stekla sam zdraviju sliku o seksu nego neki moji vršnjaci koji su se "obrazovali" pornografijom i danas imaju posljedice u svom životu.“

Naposljeku, troje ispitanika izjasnilo se da smatraju kako su komunikacija i odnos s roditeljima utjecali na njihove odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti, ali se nisu izjasnili smatraju li da je to bio pozitivan ili negativan utjecaj.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja je istražiti prisutnost rizičnih ponašanja i seks – pozitivnog roditeljstva te identificirati ulogu seks – pozitivnog roditeljstva u razvojnom kontekstu rizičnih spolnih ponašanja u kasnoj adolescenciji.

Prvi problem bio je istražiti prisutnost rizičnih seksualnih ponašanja. Ovo istraživanje pokazalo je kako je rizično ponašanje u koje su se adolescenti najviše upuštali bio spolni odnos pod utjecajem alkohola (57,8%). Ovaj postotak približava se podacima u istraživanju Dabo i njenih suradnika (2008) koje je pokazalo kako je spolni odnos pod utjecajem alkohola imalo je 62% adolescenata. Nešto manji postotak pokazalo je istraživanje autora Espada i njegovih suradnika (2013) koje je pokazalo kako je spolni odnos pod utjecajem alkohola imalo 40% ispitanika. Znatno manje postotke pokazala su istraživanja autorice Bračulj (2015) koje je pokazalo kako je spolni odnos pod utjecajem alkohola imalo 20,9% ispitanika te istraživanje autorica Petani i Vulin (2018) u kojem je taj postotak bio 23% ispitanika (ali u tom postotku su i oni koji su imali spolni odnos pod utjecajem droga pa ne možemo sa sigurnošću znati koji je točno postotak). Zatim slijedi

nekonzistentno korištenje kondoma (54,7%). Istraživanje koje je pokazalo veći postotak nekonzistentnog korištenja kondoma, 67,7%, bilo je istraživanje autora Sinkovića, Štulhofera i Božića (2012). Manji postotak imala su istraživanja autorice Bračulj (2015) – 40,4%, autorice Dabo i njenih suradnika (2008) – 30,8%, autorica Petani i Vulin (2018) – 25%. te Baele, Dusseldorp i Maes (2001) – 25% većinu vremena ne koristi kondom, a 17% nikad nije koristilo. Naposljetku, spolni odnosi s partnerom na jednu noć (31,6%). Ovaj rezultat znatno se razlikuje od rezultata u istraživanju autorica Petani i Vulin (2018) koje je pokazalo kako je partnera na jednu noć imalo 73,7% ispitanika. Rizična ponašanja u koja su se adolescenti najmanje upuštali bila su spolni odnos sa više partnera u isto vrijeme (8,9%), spolni odnosi zbog pritiska društva (8,4%), prešućivanje partneru/ici spolnu bolest ili infekciju (5,3%) i plaćanje spolnog odnosa osobi koja se bavi prostitucijom (1,8%).

Iskustvo barem jednog seksualno rizičnog ponašanja imalo je 82,2% ispitanika, odnosno 17,8% ispitanika nije imalo iskustvo niti jednog rizičnog ponašanja. Ovaj podatak možemo povezati sa istraživanjem Štulhofera, Jureša i Mamule (2000) koje je pokazalo da je 90% mladih imalo barem jedno iskustvo seksualno rizičnih ponašanja.

Drugi problem bio je istražiti prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva kroz odrastanje adolescenata. Najprije se ispitala frekvencija razgovora o pojedinim temama s roditeljima/skrbnicima. Ovo istraživanje pokazalo je kako se pubertet i zaljubljenost mogu izdvojiti kao teme o kojima se najčešće razgovaralo, a nešto rjeđe o kvalitetnim i zdravim emocionalnim odnosima s drugima, spolnom odnosu, reprodukciji i kontracepciji te vlastitoj i tuđoj privatnosti. S druge strane, najmanje se raspravlja o seksualnim željama i zadovoljstvu te masturbaciji. Važno je naglasiti i da većina ispitanika s roditeljima nikada ne razgovara o anatomiji i fiziologiji spolnih organa, pornografiji, komuniciranju pristanka i granica u kontekstu seksualnih radnji s partnerom, kao ni o donošenju odluka i posljedicama u kontekstu seksualnosti. Velik broj ispitanika nikada nije razgovaralo s roditeljima o fizičkom i mentalnom dobrostanju, kao ni o pritisku vršnjaka u kontekstu seksualnosti. Ove podatke možemo usporediti sa istraživanjima autora Miller i suradnika (1998) koje je pokazalo kako su roditelji i djeca najčešće komunicirali o HIV-u i spolno prenosivim bolestima, a najrijeđe o masturbaciji te tjelesnom i spolnom razvoju. Istraživanje autorice Isaacs (2012) pokazalo je kako se najmanje komuniciralo o masturbaciji. Što se tiče razgovora između majki i

adolescentica, najčešće se komuniciralo o kondomima, reprodukciji, pritisku da osoba stupi u spolne odnose, kada postati spolno aktivno i odabiru spolnih partnera (Miller i sur., 1998). Adolescenti koji su o toj tematici komunicirali s ocem, najčešće su razgovarali o spolnim bolestima, kondomima, pritisku da osoba stupi u spolne odnose, odabiru spolnih partnera, kada postati spolno aktivno, reprodukciji i kontracepciji (Miller i sur., 1998). Miller i suradnici (1998) istaknuli su kako veliki dio njihovoga uzorka nije nikada razgovaralo s roditeljima o mnogim ispitanim seksualnim temama.

Nakon ispitane frekvencije razgovora o pojedinim temama, ispitana je prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva kroz odrastanje adolescenata. Pokazalo se kako je kod gotovo 30% ispitanika seks - pozitivno roditeljstvo zaista bilo prisutno, a najčešće karakteristike seks - pozitivnog roditeljstva bile su prihvaćanje rodnog i seksualnog identiteta te poštivanje privatnosti svoje djece, a uz to roditelji nisu forsirali svoja uvjerenja na djecu te su u razgovorima slušali i uvažavali mišljenje svoje djece. Najviše „propusta“ roditelji su učinili kad se u obzir uzme naglašavanje i pozitivnih i negativnih strana seksualnih odnosa, korištenja svojih iskustava i otvorenog razgovora o seksualnosti

Treći i četvrti problem bili su istražiti komuniciraju li adolescenti o seksualnosti češće s majkom, ocem ili ni s majkom ni s ocem te postoji li razlika prema spolu. Istraživanje je pokazalo kako je najviše adolescenata komuniciralo s majkom, zatim ni s majkom ni s ocem, a komunikacija s ocem bila je najrijeđa situacija. Kao što je već spomenuto u teorijskom dijelu ovoga rada, majke su najčešće primarni spolni odgajatelji djece kod kuće (Dilorio, Kelley, Hockenberry-Eaton, 1999, Dilorio i sur., 2000, Hutchinson & Cooney, 1998, Hutchinson, 2002, Hutchinson i sur., 2003, Hutchinson i Montgomery, 2007, svi prema Cederbaum i Hutchinson, 2011; Dittus, Gordon i Jaccard, 1998). U istraživanju Nolin i Petersen (1992) otkriveno je da majka s adolescentima razgovara o seksualnosti češće nego otac (Miller i sur., 1998). Majke su sklone inicirati razgovore o seksualnosti sa svojom djecom jer majke bolje komuniciraju i sa sinovima i s kćerima u usporedbi s očevima (Kirkman, Rosenthal i Feldman, 2002, prema Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008). Manja je vjerojatnost da će očevi započeti razgovore o seksualnosti sa svojom djecom (King i Lorusso, 1997, prema Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008). Istraživanje autora Angera, Brookins-Fisher i Inungu (2008) pokazalo je kako je od 192 sudionika, njih 147 (77%) reklo da je njihova majka s njima u određenoj

mjeri razgovarala o seksualnosti, a njih 71 (37%) reklo je da je otac sudjelovao u takvim razgovorima.

Detaljnijim analizama pokazalo se kako postoje statistički značajne spolne razlike - žene češće razgovaraju s majkom ili nisu razgovarale ni s majkom ni s ocem, dok je tek pet ispitanica izvijestilo o razgovoru s ocem. Iako su i muškarci češće razgovarali s majkom, oni u većoj mjeri razgovaraju s očevima te generalno manje razgovaraju o tim temama s roditeljima. Istraživanje Nolin i Petersen (1992) pokazalo je kako majke češće komuniciraju sa svojim kćerima nego sa sinovima o seksualnosti, očevi rijetko komuniciraju sa svojim kćerima o tim temama te majke i očevi razgovaraju o seksualnosti sa svojim sinovima približno jednako (Miller, 1998). Iz toga možemo zaključiti kako je navedeno istraživanje pokazalo da je vjerojatnije da će majke komunicirati sa svojim kćerima o seksualnosti nego sa svojim sinovima, a očevi će vjerojatnije o seksualnosti komunicirati sa svojim sinovima nego sa svojim kćerima (Miller, 1998). Iako očevi manje razgovaraju o navedenoj tematici sa svojom djecom, ipak više znanja i informacija dijele sa sinovima nego s kćerima (Kirkman i sur, 2002, prema Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008). Istraživanje Hutchinson i Cederbaum (2011) pokazalo je kako adolescentice u kasnoj adolescenciji imaju vrlo ograničenu komunikaciju o seksualnosti sa svojim očevima te bi većina njih željelo da su više komunicirali s njima. Prema Santa Maria i suradnicima (2014) adolescentice kao prepreku komunikaciji s ocem ističu očevu percepciju da su one još male i da ne bi trebale biti seksualno aktivne, a s druge strane, majke i sinovi se ne suočavaju s takvom preprekom te mnoge majke navode da se osjećaju ugodno u razgovorima o seksualnosti sa svojim sinovima (Evans i sur., 2019).

Peti i šesti problem bili su istražiti odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja te istražiti razlikuje li se taj odnos značajno prema spolu, dobi i području studiranja. S ciljem ispitivanja odnosa (ne)prisutnosti seks - pozitivnog roditeljstva i rizičnih seksualnih ponašanja u kontekstu dobi, spola i područja studiranja, provedeno je nekoliko statističkih analiza. Pearsonovim korelacijama dobiveno je kako je prisutnost seks - pozitivnog roditeljstva u negativnoj korelaciji s rizičnim seksualnim ponašanjima, ali slabo i statistički neznačajno. Ipak, ta je povezanost negativna, što znači da što je prisutnije seks - pozitivno roditeljstvo, to je manje rizičnih ponašanja prisutno. Kao što je navedeno u teorijskom dijelu ovoga rada, postoje istraživanja koja ne pokazuju statistički značajnu povezanost između komunikacije roditelj – dijete i rizičnog

seksualnog ponašanja adolescenata (Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008; Forehand i sur., 2007, Anderson i sur., 1999, Miller, 1993, svi prema Choukas-Bradley i sur, 2019; Jaccard, Dittus i Gordon, 1996, prema Dilorio i sur., 2000; Rajhvajn Bulat, 2011; Sneed, 2008, prema Rajhvajn Bulat, 2011). Kao moguće razloge nedostatka značajne povezanosti u navedenim istraživanjima, ali i u ovome istraživanju možemo navesti mogućnost da roditelji ili nisu uključeni u komunikaciju o seksualnosti ili odgađaju početak razvojno primjerene komunikacije koja je trebala početi u ranim godinama djetetova života kako bi mogla značajno utjecati na rizična seksualna ponašanja (Angera, Brookins-Fisher i Inungu, 2008). Ukoliko roditelji odgađaju komunikaciju, dođe vrijeme kada je prekasno, kada je njihovo dijete već seksualno aktivno te je željene informacije dobilo kroz druge nepouzdanе izvore – medije i vršnjake (Rajhvajn Bulat, 2011). Budući da je u istraživanju ispitivan relativno mali uzorak, pri čemu ispitanici nisu bili potpuno izjednačeni prema spolu, dobi i području studiranja te je korišten do sad nevalidiran upitnik, moguće je da efekt seks - pozitivnog roditeljstva iz tog razloga nije dovoljno vidljiv. Isto tako, iako je ispitana *prisutnost* takve vrste roditeljstva, nisu ispitane sve *specifičnosti* istog, odnosno – neki roditelji možda su visoko dostupni za razgovore i smatraju da provode seks - pozitivan stil roditeljstva, međutim tijekom razgovora koriste anatomske netočne termine za dijelove tijela, prelaze određene granice privatnosti, ne uvažavaju u potpunosti djetetovo mišljenje i slično. Ispitivanjem specifičnosti, odnosno načina na koji roditelji održavaju razgovore s djecom potencijalno bi se dobio bolji uvid, a onda i statistički značajniji rezultati po tom pitanju. Također, možemo navesti i mogućnost da su drugi utjecaji koji su utjecali na seksualna ponašanja adolescenata (mediji, vršnjaci, škola, druge odrasle osobe i sl.) „prigušili“ utjecaj roditelja ukoliko su ti drugi utjecaji bili važniji djetetu ili dijete nije željelo komunicirati s roditeljima o toj tematici tako da roditelji nisu ni mogli doprijeti do njih.

Važno je napomenuti da su rezultati pokazali kako je seks – pozitivno roditeljstvo statistički značajno povezano s temama o kojima se komuniciralo - što se više komuniciralo i što je taj odnos bio otvoreniji i kvalitetniji, to se više različitih tema dotaknulo u razgovorima. Istraživanje Miller i suradnika (1998) pokazao je slične rezultate, tj. otvorena komunikacija o seksualnosti rezultira širim spektrom tema o kojima se komuniciralo.

Iz odgovora o vlastitom iskustvu, možemo vidjeti da je bilo više onih ispitanika koji su odgovorili da je komunikacija s roditeljima, tj. nedostatak iste i kvalitetan, tj. nekvalitetan odnos utjecao pozitivno, tj. negativno na njihove stavove i ponašanja u kontekstu seksualnosti, nego onih ispitanika koji su odgovorili da nije bilo takvog utjecaja. U odgovorima ispitanika koji su tvrdili da nije bilo utjecaja, možemo vidjeti da komunikacija o seksualnosti nije bila prisutna ili je bila minimalna u obliku rijetkih i površnih razgovora te su se ti ispitanici informirali kroz druge izvore (medije, vršnjake i školu). Ove podatke možemo povezati sa prethodno spomenutim tvrdnjama da je razlog nepovezanosti komunikacije roditelj – dijete i seksualnog ponašanja djeteta to što roditelji ili nisu uključeni u komunikaciju ili je odgađaju dok ne bude prekasno te su se njihova djeca već informirala kroz druge, nerijetko nepouzdanе, izvore. U pojedinim odgovorima možemo vidjeti da unatoč nedostatku komunikacije, ispitanici misle da je njihovo seksualno ponašanje odgovorno, da su svjesni rizika i posljedica te da mogu otvoreno komunicirati o seksualnosti. Iz odgovora ispitanika koji su tvrdili da je postojao prethodno spomenut utjecaj u negativnom kontekstu, možemo vidjeti da su nedostatak komunikacije, tretiranje seksualnosti kao tabu teme te neugoda oko te tematike rezultirali time da su pojedini ispitanici počeli gledati seksualnost kao nešto sramotno i tajno (što je kod nekih ispitanika rezultiralo neugodom tijekom spolnih odnosa), da su imali potrebe skrivati taj dio sebe i ne pričati o tome ni sa kime, da im je bio problem iskomunicirati svoje želje i granice, ali teže ih i prepoznati (što je dovelo do popuštanja željama partnera), da su imali osjećaj straha te da su morali samostalno tražiti informacije. Također, iz odgovora možemo zaključiti kako je kod pojedinih ispitanika nedostatak komunikacije rezultirao rizičnim seksualnim ponašanjima – zbog znatiželje, potrebe za informiranjem, inata, nemogućnosti komuniciranja o nekim stvarima i problemima ili nedovoljno znanja kako ispravno postupiti u određenim situacijama. Iz odgovora ispitanika koji su tvrdili da je postojao prethodno spomenut utjecaj u pozitivnom kontekstu, možemo vidjeti da je komunikacija i kvalitetan odnos s roditeljima doprinjeo razumijevanju pojma seksualnosti, zdravom razvoju njihove seksualnosti te upoznavanju vlastitog tijela kroz zdravu i pozitivnu sliku o sebi – što utječe na odgovornije ponašanje prema vlastitom i tuđem tijelu i osjećajima. Također, prema mišljenju ispitanika, komunikacija s roditeljima rezultirala je jednom ili više od navedenih posljedica, ovisno o svakome ispitaniku – odgovornost u kontekstu kontracepcije, svjesnost i opreznost u kontekstu neželjenih

posljedica, donošenje ispravih odluka, otvorenost u komunikaciji, liberalnost, ne postoji osjećaj srama zbog svog tijela, ne postoji loš osjećaj u vezi intimnog života, tj. ne postoji osjećaj srama i neugode tijekom spolnih odnosa te informiranje iz provjerenih izvora i preispitivanje svega što čuju od vršnjaka ili u medijima.

Također, statističkim su analizama utvrđeni i dodatni utjecaji ispitivanih varijabli – naime, iako seks - pozitivno roditeljstvo nije imalo statistički značajan utjecaj na frekventnost seksualno rizičnih ponašanja, valja spomenuti kako su značajni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja bili spol i područje studiranja. Naime, dobiveno je kako su muškarci, neovisno o odnosu i komunikaciji s roditeljima o seksualnosti, češće izvještavali o sudjelovanju u rizičnim seksualnim ponašanjima u odnosu na žene. Ovi podatci slažu se sa rezultatima istraživanja autorica Bračulj (2015), Petani i Vulin (2018) te Buovac i Vidaković (2019) koja su pokazala je kako je muški dio ispitanika bio skloniji rizičnim seksualnim ponašanjima, a ženski dio uzorka pokazivao je odgovornije stavove. Ove rezultate potvrdilo je i istraživanje autora Štulhofera, Jureše i Mamule (2000) koje navodi da je spolna razlika u intenzitetu rizičnosti značajna te da su muški ispitanici u populaciji koja je izložena većem riziku. Isto tako, pokazalo se kako ispitanici koji studiraju u području interdisciplinarnih znanosti iskazuju veće količine rizičnih seksualnih ponašanja u odnosu na ostale skupine, odnosno područja studiranja ispitana u ovom istraživanju. Svakako treba imati na umu kako se ovi rezultati ne mogu generalizirati na širu populaciju, s obzirom na to da su uzorci svake od skupina bili mali, a skupine međusobno nejednake po broju ispitanika. U budućim bi istraživanjima bilo korisno prikupiti veći uzorak, uz izjednačavanje ovih – čini se bitnih kad je u pitanju rizično seksualno ponašanje – varijabli.

6. Zaključak

Seksualnost je složen aspekt svakoga od nas koji, u užem krugu, uključuje seksualnu orijentaciju - privlačnost koju pojedinac osjeća prema osobama istog spola, suprotnog spola, oba spola, prema osobama bez obzira na spol, a postoji i aseksualnost koja označava malu ili nikakvu seksualnu privlačnost, rodni identitet - razumijevanje osobe o vlastitom spolu, koje može ali i ne mora biti u skladu sa spolom koji mu je dodijeljen pri rođenju, seksualno ponašanje - radnje vezane uz seksualnu aktivnost i intimnost te emocionalnu i romantičnu privlačnost - koje mogu, ali i ne moraju biti u skladu sa

seksualnom orijentacijom. Seksualnost ima vrlo važnu ulogu u oblikovanju odnosa sa drugima, samoizražavanja i vlastite dobrobiti. Važno je prepoznati, poštivati i podržavati raznolikost seksualnih orijentacija i rodni identiteta. Otvorena komunikacija, obrazovanje i prihvaćanje seksualnosti doprinose njegovanju i razvoju zdravog i inkluzivnog razumijevanja seksualnosti.

Seksualna pozitivnost ne promiče rizično ponašanje, nego naglašava važnost informiranog donošenja odluka, međusobnog poštovanja u svim seksualnih interakcijama te stvaranje okruženja u kojem pojedinci mogu bez straha od osude slobodno izražavati svoje seksualne želje, ali na način da poštuje granice prisutnih pojedinaca. Igra ključnu ulogu u promicanju seksualnog zdravlja, smanjenju srama i krivnje koja „prati“ seksualnost i poticanju zdravih odnosa. Također, potiče prihvaćanje raznolikosti seksualnih orijentacija, rodni identiteta i seksualnih praksi (uz pristanak svih prisutnih pojedinaca).

Iz seksualne pozitivnosti proizlazi seks – pozitivno roditeljstvo. To je trajni proces koji promiče pozitivan stav prema vlastitoj i tuđoj seksualnosti te koji svakome djetetu omogućuje razvoj znanja, vještina i vrijednosti na njegovoj dobi i razvoju primjeren način kako bi moglo donositi odluke u skladu sa svojom psihičkom, fizičkom i emocionalnom dobrobiti te biti oprezno i savjesno. Ono se bori protiv društvene konstrukcije seksualnosti kao sramotne, zabranjene i tabu teme. Cilj mu je stvoriti zdravo i sigurno okruženje u kojem djeca mogu otvoreno komunicirati, biti znatiželjna, postavljati pitanja te razvijati zdrav pogled na seksualnost.

Rizično seksualno ponašanje označava svako ponašanja unutar seksualnih aktivnosti koje povećava mogućnost negativnih ishoda, kao što su: nekorištenje kontracepcije, stupanje u spolne odnose u ranoj dobi (16 ili manje), više partnera u isto vrijeme ili u istom vremenskom razdoblju, zlouporaba alkohola i droga, plaćanje za seksualne usluge, nedostatak komunikacije o spolnom zdravlju, upuštanje u odnose bez pristanka svih uključenih pojedinaca i sl. Upuštanje u ovakva i slična ponašanja može imati ozbiljne posljedice za fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje. Rizična seksualna ponašanja razlikuju se ovisno o kulturi, osobnim uvjerenjima ili kontekstu situacije.

Cilj ovog istraživanja je istražiti prisutnost rizičnih ponašanja i seks – pozitivnog roditeljstva te identificirati ulogu seks – pozitivnog roditeljstva u razvojnom kontekstu rizičnih spolnih ponašanja u kasnoj adolescenciji.

Prvi problem bio je istražiti prisutnost rizičnih seksualnih ponašanja. Ovo istraživanje pokazalo je kako su rizična ponašanja u koja su se adolescenti najviše upuštali bila spolni odnos pod utjecajem alkohola, nekonzistentno korištenje kondoma te spolni odnosi s partnerom na jednu noć, a rizična ponašanja u koja su se najmanje upuštali bila su spolni odnos sa više partnera u isto vrijeme, spolni odnosi zbog pritiska društva, prešućivanje partneru/ici spolnu bolest ili infekciju te plaćanje spolnog odnosa osobi koja se bavi prostitucijom. Iskustvo barem jednog seksualno rizičnog ponašanja imalo je 82,2% ispitanika, odnosno 17,8% ispitanika nije imalo iskustvo niti jednog rizičnog ponašanja. Time se potvrđuje prva hipoteza da je pojava rizičnog seksualnog ponašanja pristuna kod većeg dijela adolescenata. Buduća istraživanja mogla bi se baviti uzročno – posljedičnom vezom u kontekstu rizičnih seksualnih ponašanja kako bi ispitali kako pojedini utjecaji, kroz rizična ponašanja, dovode do negativnih posljedica u životu pojedinca.

Drugi problem bio je istražiti prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva kroz odrastanje adolescenata. Kada se ispitivao spektar tema o kojima su adolescenti razgovarali sa svojim roditeljima, istraživanje je pokazalo kako se o pubertetu i zaljubljenosti razgovaralo najčešće, nešto rijede o kvalitetnim i zdravim emocionalnim odnosima s drugima, spolnom odnosu, reprodukciji i kontracepciji te vlastitoj i tuđoj privatnosti, a najmanje o seksualnim željama i zadovoljstvu te o masturbaciji. Kada se ispitivala prisutnost seks – pozitivnog roditeljstva, istraživanje je pokazalo kako je kod gotovo 30% ispitanika seks - pozitivno roditeljstvo zaista bilo prisutno. Karakteristike seks - pozitivnog roditeljstva koje su bile najprisutnije u životima ispitanika bile su prihvaćanje rodnog i seksualnog identiteta, poštivanje privatnosti svoje djece, neforsiranje svojih uvjerenja na djecu te slušanje i uvažavanje mišljenje svoje djece. Najviše „propusta“ roditelji su učinili u naglašavanju i pozitivnih i negativnih strana spolnih odnosa, korištenju svojih iskustava te otvorenom razgovoru o seksualnosti. S obzirom na dobivene rezultate, potvrđuje se druga hipoteza da je seks – pozitivno roditeljstvo bilo prisutno kroz odrastanje manjeg dijela adolescenata. Daljnja istraživanja mogla bi nadograditi ovaj dio istraživanja na način da se ne ispituje samo učestalost razgovora o pojedinim tema, nego i kvaliteta tog razgovora te koje poruke šalju roditelji kroz taj

razgovor. Također, buduća istraživanja mogla bi ući detaljnije u analizu seks – pozitivnog roditeljstva kroz kvalitativna istraživanja na način da se uključi i percepcija roditelja kako bi se dobila cjelovita slika.

Treći i četvrti problem bili su istražiti komuniciraju li adolescenti o seksualnosti češće s majkom, ocem ili ni s majkom ni s ocem te postoji li razlika prema spolu. Istraživanje je pokazalo kako je najviše adolescenata komuniciralo s majkom, zatim ni s majkom ni s ocem, a komunikacija s ocem bila je najrijeđa situacija. Time se potvrđuje treća hipoteza da su adolescenti češće komunicirali s majkom nego s ocem. Također, postoje statistički značajne spolne razlike - žene su češće razgovarale s majkom ili nisu razgovarale ni s majkom ni s ocem, dok je tek pet ispitanica razgovaralo s ocem. Iako su i muškarci češće razgovarali s majkom, oni u većoj mjeri razgovaraju s očevima te generalno manje razgovaraju o tim temama s roditeljima. S obzirom na rezultate, četvrta hipoteza koja govori da su djevojke češće komunicirale s majkom, a mladići ni s majkom ni s ocem djelomično se potvrđuje. Buduća istraživanja mogla bi istražiti zašto adolescenti najčešće komuniciraju s majkom te zašto rađe ne bi komunicirali s roditeljima uopće, nego komunicirali s ocem. U sklopu tih istraživanja mogli bi se ispitati i stavovi majki i očeva o ovoj tematici.

Peti i šesti problem bili su istražiti odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja te istražiti razlikuje li se taj odnos značajno prema spolu, dobi i području studiranja. Istraživanje je pokazalo kako se odnos između seks - pozitivnog roditeljstva i rizičnih seksualnih ponašanja približava negativnoj korelaciji te možemo reći da je kod pojedinih adolescenata prisutna, ali kada gledamo uzorak u cjelini, ne možemo zaključiti da je negativna korelacija prisutna jer je korelacija slaba i statistički neznčajna. Ipak, ta je povezanost negativna kod određenog dijela uzorka, što znači da što je prisutnije seks - pozitivno roditeljstvo, to je manje rizičnih ponašanja prisutno u tim slučajevima. S obzirom na rezultate, odbacuje se peta hipoteza da je seks – pozitivno roditeljstvo u negativnoj korelaciji sa manifestiranim rizičnim seksualnim ponašanjem. Samim time odbacuje se i šesta hipoteza da se odnos između seks – pozitivnog roditeljstva i rizičnog seksualnog ponašanja značajno razlikuje prema pojedinim obilježjima – spolu, dobi i području studiranja. Daljnja istraživanja bi mogla kroz longitudinalna istraživanja ući u tijek i dubinu komunikacije roditelj – dijete o seksualnosti, ali i implicitnih poruka koje roditelji šalju djeci kroz odrastanje kako bi se dobio bolji uvid i razumijevanje

utjecaja roditelja na razvoj stavova, vrijednosti i ponašanja djeteta u kontekstu seksualnosti.

Također, seks – pozitivno roditeljstvo statistički je značajno povezano s temama o kojima se komuniciralo - što se više komuniciralo i što je taj odnos bio otvoreniji i kvalitetniji, to je bio širi spektar tema.

Iako seks - pozitivno roditeljstvo nije imalo statistički značajan utjecaj na rizična seksualna ponašanja, istraživanje je pokazalo kako su značajni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja bili spol i područje studiranja – muški dio ispitanika, kao i dio ispitanika koji studira u području interdisciplinarnih znanosti, pokazali su veće količine rizičnih seksualnih ponašanja.

Važno je spomenuti ograničenja ovoga istraživanja. Najprije možemo navesti manji broj ispitanika, točnije njih 225, što predstavlja mogućnost da bude jedan od razloga nemogućnosti generaliziranje rezultata na cijelu populaciju koja pripada razdoblju kasne adolescencije. Također, još jedna od prepreka generalizaciji je činjenica da je istraživanje provedeno na dijelu populacije koja je na visokoškolskoj razini obrazovanja. Potrebno je napomenuti i da je istraživanje kvantitativno te iz tog razloga ostaje na prilično površnoj razini te se ne može ući u dubinu tematike. Zatim, upitna je iskrenost ispitanika, kao i jesu li ispunjavanje upitnika shvatili ozbiljno te pripadaju li zaista ciljanoj skupini. Nadalje, potrebno je u obzir uzeti da se u ovom upitniku radi o samoprocjeni, a ne o objektivnim podatcima pa dolazi do pristranosti te osoba možda ne može adekvatno procijeniti svoje iskustvo jer se sjeća da je nešto bilo drugačije nego što je zapravo bilo. U situaciji samoprocjene, pojedinci mogu sebe procijeniti prema tipičnim ponašanjima i ulogama vlastitog spola. Također, osoba možda ne želi podijeliti svoje iskustvo zbog neugode oko tematike upitnika ili zbog nekih neugodnih događaja/trauma. Iz tog razloga, osoba može davati odgovore za koje smatra da su socijalno poželjni. Zbog događaja zbog kojih je osobi neugodno ili se osjeća krivo i nesigurno, sjećanje može biti iskrivljeno ili čak izbrisano što utječe na valjanost podataka. Postoji i nesrazmjer u spolu ispitanika, tj. nije jednaka zastupljenost muških i ženskih ispitanika te onih koji se nisu željeli izjasniti što može utjecati na statističke analize s obzirom na spol na način da ne ispadnu vjerodostojni rezultati. Naposljetku, kao još jedno ograničenje možemo navesti da je seks – pozitivno roditeljstvo ispitano samo iz perspektive adolescenata te nedostaje perspektiva roditelja.

Kao što je bilo važno navesti ograničenja ovoga istraživanja, tako je važno i navesti njegove implikacije. Najprije, ovo istraživanje može biti polazna točka za buduća istraživanja na područjima rizičnog seksualnog ponašanja, seks – pozitivnog roditeljstva, seksualnosti i srodnih tematika, kako kvantitativnih, tako i kvalitativnih kako bi se dobilo dublje razumijevanje ove kompleksne tematike. Također, pruža podršku destigmatizaciji seksualnosti u društvu i skidanju etikete tabu teme. Zatim, ovo istraživanje može služiti kao poticaj odgojno – obrazovnim ustanovama da razvijaju partnerstvo s roditeljima u kontekstu spolnog odgoja djece kako bi se postigao holistički spolni odgoj te da organiziraju radionice za roditelje ili roditelje i djecu o seks – pozitivnom roditeljstvu, tj. o komunikaciji i kvalitetnom odnosu s njihovom djecom s naglaskom na kontekst seksualnosti. Potrebno je naglasiti i da ovaj rad pruža uvid u relevantnu literaturu na području adolescencije, seksualnosti, seksualnosti u adolescenciji, rizičnog seksualnog ponašanja i seks – pozitivnog roditeljstva te podiže svijest o važnosti holističkog spolnog odgoja.

Iako postoji negativna korelacija između komunikacije roditelj – dijete i rizičnog seksualnog ponašanja kod pojedinih ispitanika, ona nije statistički značajna, ali važno je napomenuti da ovo istraživanje nije iznimka, nego, kao što sam navela u teorijskom dijelu ovoga rada, postoje i druga istraživanja u kojima nije pronađena statistički značajna povezanosti između navedenih varijabli. Smatram kako, unatoč ovakvim rezultatima, odnos između navedenih varijabli potrebno je nastaviti istraživati te ne treba umanjivati ulogu i utjecaj roditelja. Važno je obrazovati roditelje kada i na koji način je potrebno početi komunicirati sa svojom djecom o tim temama, tj. o važnosti da počnu s djecom komunicirati kada su u predškolskoj dobi ili nižim razrednima osnovne škole jer na taj način mogu preventivno djelovati na buduća rizična ponašanja, a ne reagirati tek kasnije kada su se već obratila drugim izvorima informacija (mediji i vršnjaci – koji su često puni dezinformacija) ili postala seksualno aktivna. Odnos prema seksualnosti kao dijelu svakoga od nas uči dijete da je to važan dio nas koji je potrebno njegovati i razvijati, a uloga svakog roditelja je osigurati zdravo okruženje za njegovo dijete u kojem se njegova seksualnost može razvijati. Kada je dijete upoznato sa svojom seksualnošću te ju prihvaća i razvija bez srama i straha, tada je manje podložno negativnom utjecaju drugih, svjesno je svojih želja i granica te donosi odluke koje su u skladu s njegovim fizičkim, mentalnim

i emocionalnim zdravljem. Razumijevanje i poštivanje vlastite seksualnosti, kao i poštivanje tuđe, krucijalno je za promicanje i razvoj zdravog i inkluzivnog društva.

7. Literatura

Action Canada for Sexual Health and Rights (2023). *Healthy sexuality and healthy relationships*. Dostupno na: <https://www.actioncanadashr.org/resources/sexual-health-info/hub/healthy-sexuality-and-healthy-relationships> [16.3.2023.]

Action Canada for Sexual Health and Rights (2023). *Sex Positive Parenting*. Dostupno na: <https://www.actioncanadashr.org/resources/factsheets-guidelines/2023-02-28-sex-positive-parenting> [16.3.2023]

Afifi, T. D., Aldeis, D. i Joseph, A. (2008). Why Can't We Just Talk About It?: An Observational Study of Parents' and Adolescents' Conversations About Sex. *Journal of Adolescent Research* [online], 23(6), 689 – 721. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0743558408323841> [16.2.2023.]

Akers, A. Y., Corbie – Smith, G. Peasant, C., Powell, T. W. i Ritchwood, T. D. (2017). Predictors of Caregiver Communication About Reproductive and Sexual Health and Sensitive Sex Topics. *Journal of Family Issues* [online], 39(8), 1 – 25. Dostupno na: <file:///C:/Users/User/Downloads/0192513x17741920.pdf> [16.2.2023.]

Albanese, G., De Blasio, G., i Sestito, P. (2016). My parents taught me. Evidence on the family transmission of values. *Journal of Population Economics* [online], 29(2), 571–592. Dostupno na: https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/44280405.pdf?refreqid=excelsior%3Af1fd09fdcc073fce2e53665e390ef720&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&initiator=&acceptTC=1 [16.2.2023.]

Alfaro, S., Jones, T., Sneed, C. D. i Somoza, C. G. (2013). Topics discussed with mothers and fathers for parent–child sex communication among African-American adolescents. *Sex Education* [online], 13(4), 450–458. Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/250306256_Topics_discussed_with_mothers_and_fathers_for_parent-child_sex_communication_among_African-American_adolescents [16.2.2023.]

Amin, A., Blum, R., Chandra – Mouli, V., Gibbs, S., Herbet, A., Kågesten, A. i Moreau, C. (2016). Understanding factors that shape gender attitudes in early adolescence globally: A mixed-methods systematic review. *PLOS One* [online], 11(6), 1 – 36. Dostupno na: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0157805> [14.2.2023.]

Anagurthi, C. i Somers, C. L. (2014). Parents' attitudes about adolescents' premarital sexual activity: The role of inter-parent consistency/inconsistency in sexual outcomes. *Health Education Journal* [online], 73(5), 545 – 553. Dostupno na: <https://psycnet.apa.org/record/1999-13451-001> [16.2.2023.]

Angera, J. J., Brookins-Fisher, J., i Inungu, J. N. (2008). An Investigation of Parent/Child Communication About Sexuality. *American Journal of Sexuality Education* [online], 3(2), 165–181. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/232829009_An_Investigation_of_ParentChild_Communication_About_Sexuality [15.2.2023.]

Arbeit, M. R. (2014). What Does Healthy Sex Look Like among Youth? Towards a Skills-Based Model for Promoting Adolescent Sexuality Development. *Human Development* [online], 57(5), 259 - 286. Dostupno na: https://www.jstor.org.p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/26764729.pdf?refreqid=fastly-default%3A34f182f80ec03af1b039241be42bbf9e&ab_segments=0%2Fbasic_search_gs_v2%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results&acceptTC=1 [14.2.2023.]

Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist* [online], 54(5), 317–326. Dostupno na: <http://kvccdocs.com/KVCC/2016-Fall/PSY215/lessons/L-24/Storm-Stress.pdf> [14.2.2023.]

Baele, J., Dusseldorp, E., Maes, S. (2001). Condom use self-efficacy: effect on intended and actual condom use in adolescents. *Journal of Adolescent Health* [online], 28(5), 421 – 431. Dostupno na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=8da5649c800f6ff7ef1ddd0c27b01618485d225> [15.2.2023.]

Barranco-Barroso, R., Marí-Ytarte, R. i Moreno-López, R. (2020). Sex and Relationship Education for the Autonomy and Emotional Well - Being of Young People. *Frontiers in Psychology* [online], 11. Dostupno na:

<https://ruidera.uclm.es/xmlui/bitstream/handle/10578/27462/Sex%20and%20Relationship%20Education%20for%20the%20Autonomy%20and%20Emotional%20Well-Being%20of%20Young%20People.pdf?sequence=1> [14.2.2023.]

Barroso, J. i Flores, D. (2017). 21st century parent–child sex communication in the United States: A process review. *The Journal of Sex Research*, 54 (4-5), 532–548. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5808426/> [16.2.2023.]

Beamon, E. R, Coakley, T. M., Collins, P, Randolph, S., Sides, T. i Shears, S. (2017). Parent-youth communication to reduce at-risk sexual behavior: A systematic literature review. *Journal of Human Behavior In The Social Environment* [online], 27(6), 609–624. Dostupno na: https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/T_Coakley_Parent_2017.pdf [16.2.2023.]

Beckmeyer, J.J. i Malacane, M. (2016). A Review of Parent-Based Barriers to Parent–Adolescent Communication about Sex and Sexuality: Implications for Sex and Family Educators. *American Journal of Sexuality Education* [online], 11(1), 27 – 40. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15546128.2016.1146187> [17.2.2023.]

Bijelić, N., Cesar, S. i Hodžić, A. (2003). *Spol i rod pod povećalom: Priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije* (2. Izdanje). Zagreb: Cesi

Blake, S. M., Calabrese, M, Ledsky, R., Perkins, C. i Simkin, L. (2001). Effects of a Parent-Child Communication Intervention od Young Adolescent’s Risk for Early Onset of Sexual Intercourse. *Family Planning Perspectives* [online], 33(2), 52 – 61. Dostupno na: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/40243692/Effects_of_a_Parent-Child_Communications20151121-13859-1a3z4d0-libre.pdf?1448137464=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DEffects_of_a_Parent_Child_Communications.pdf&Expires=1684942481&Signature=B3tHH0fU8MyJrqAFSR7kH2SOpdFXW4SUXnUMtAX4HRGNAYU5nC1Jp97sShcBVmpek3MCmettCefXhBjaiKcJBU7ge8vobIpxIlmmatGrxIkzC1IEOpiWl35gzjDHl4PyHk0XWq0XiK06UZsknudIoc0zTqYZTiwcIndgeMwciUmVx01PBwHzHnVVCn5uM2ZT5hWAFDEnTCBVOYempMfZuXGn49oN7BvWcRPzFmWraA7HiNWTzWBjqsLB5BtByV06rKA5TTNJS7GANLwHFDSu7-2taJIsO19ZS05DtN2ZSclUbs6Ddg8xAUBv6CVzvjCVxWc35tlltpYYy28yAxB1fw_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA [16.2.2023.]

Bockting, W. O., Coleman, E., Miner, M., Robinson, B. E. i Rosser, B. R. S. (2002). The Sexual Health Model: application of a sexological approach to HIV prevention. *Health Education Research* [online], 17(1), 43 – 57. Dostupno na:

https://watermark.silverchair.com/170043.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kKhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc4_85ysgAAArkWggK1BgkqhkiG9w0BBWagggKmMIIcogIBADCCAsGCSqGSIB3DOEHATAeBgIghkgBZQMEAS4wEQOMOXtrXL4Kcraf7fAgEQgIICbFRh6vWVtNCcifb9HJqy00ryAltRaldZy1vnmdJjdLXIN7DjWEsDzvBIXNO6VwVshXPohl9jl90G4v5OWyAMOd1HVONzGxKH0UPf_JKkLdft2LY_x4-jdA9xMf-xpTZLZQO4yKiHgqeS8OJtLLflBowPW-ybKNbta8z70udM_rJCRHQC4hJwFACGAZy-VP_40lv7YIRqLsywEnqi3BXb5sHMryF2-oV4QhKxgKgLrut84EnxOnr48_VhsT_nYSstnG_OfTph83dSYQRluj38hSfn8FI7detCO-OD_Ed7TMsOg0NeqibuPhumrQyYozJ0VIZ9zbeXouqL2zU7F9YQqDc969LAsr2QFDbcwn3SazJmuSpJ8fEEfnC2rznWtLmx77lliyawzS1wOE9jNGIBCroAoBsfwy7DM1Xf_1_Yd5E9KHLGc7fciXfhaRCH4fonXcpUs_LIHQhFjWcsRN0nxws-dJ7K3zbH-XrJOW0-mReUlygiEC2Fx5cSSO6ZJxEPexn5FCh17hsqn-b3SmMJ8_Fo3swcKWgO_JdHDHy2HWZa7RHlu4OGRHyOUsY4QRli9PpiH6RrjGaYgXQWlhm4CBbjksyjat57R7MCPKRNcwsUhiKNt6HCdv5S19k1VJ_Fy_WCr_jcCenkWMXyCyImzI9pmLXjvUr8Y8ksUqtPY3CVQ91tibqowipG6Sfip9l794x9q71RA1mqPpK5yNk4s4DN7ejB4IwwR6J25c7LtwIMEq3tuQ-yz8_wK7nsrhbcJFwVKOGwAkaXoUXb2mcIlxycx7683iOzyVpQROH5BsMZ_6IC2TCWIy-nAd [15.2.2023.]

Bogensneider, K., Flood, M. F. i Raffaelli, M. (1998). Parent - Teen Communication About Sexual Topics. *Journal of Family Issues* [online], 19(3), 315-333. Dostupno na: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=psychfacpub> [16.2.2023.]

Bračulj, A. (2015). *Rizično seksualno ponašanje adolescenata na području grada Zagreba*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet. Dostupno na: [file:///C:/Users/User/Downloads/775474.Rizicno seksualno ponasanje ZG.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/775474.Rizicno_seksualno_ponasanje_ZG.pdf) [15.2.2023.]

Brečak, P. (2023). *Seksualna pozitivnost: više od parole!*. Femina.hr. Dostupno na: [https://www.femina.hr/clanak/index/r/19/c/11487/se/cool seksualna-pozitivnost](https://www.femina.hr/clanak/index/r/19/c/11487/se/cool_seksualna-pozitivnost) [25.4.2023]

Brody, E. i Pariera, K. L. (2017). “Talk More About It”: Emerging Adults’ Attitudes About How and When Parents Should Talk About Sex. *Sexuality Research & Social Policy: A Journal of the NSRC* [online], 15(2), 219–229. Dostupno na:

https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/57948263/talkmoreaboutit_srsp-libre.pdf?1544247196=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DTalk_more_about_it_Emerging_adults_attit.pdf&Expires=1684942658&Signature=A8vsibvE7P~Xw5M9fdy15ZLao9JQArAPuZi~SfgRURk3bQaJgFsNRvh3MOGtqWwlX3T4S8i0VmeWhx2Kq6n1Md37Oxm1AnFM2107WmEBKoI6kNtKifamJ3wTGt60YtsxKHybMV3DMpi6CR7mqColqyM1wSluWBvkhXZz2fdeB1vrqCsehTyi1RwCC11Uw9WtzCx~OrSlrfc-ow3LKIh9r9kREO8mxuoPGMJHVHkGfWwAqnEoWnDfPcn~db0cbPPF1VvDnh98TZPX3otUONRnjobagzsmnxs

[jrc2JzXdniGgS~sOvUwoPSbyLfHlVpsc-9Cs9IeU40X-Y~qPwJrIA_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA](https://www.researchgate.net/publication/368111111)
[16.2.2023.]

Brotto, L. A., Byers, E.S., Majerovich, J. A , O’Sullivan, L. F. i Wuest, J. A. (2014). Prevalence and Characteristics of Sexual Functioning among Sexually Experienced Middle to Late Adolescents. *The Journal of Sexual Medicine* [online], 11(3), 630 – 641. Dostupno na: <https://med-fom-brotto.sites.olt.ubc.ca/files/2014/12/OSullivan-et-al.-2014-Prevalence-and-characteristics-of-sexual-functioning-among-sexually-experienced-middle-to-late-adolescents-3554-1.pdf> [14.2.2023.]

Buovac, P. i Vidaković, M. (2019). Odnos korištenja seksualno eksplicitnog materijala i seksualno rizičnog ponašanja mladih. *Klinička psihologija* [online], 12(1-2), 5 – 20. Dostupno na: <http://klinicka.nakladaslap.com/public/pdf/2019-12-1-2-1.pdf> [15.2.2023.]

Burgess, V., Dziegielewski, S. F. i Evans Green, C. (2005). Improving Comfort About Sex Communication Between Parents and Their Adolescents: Practice-Based Research Within a Teen Sexuality Group. *Brief Treatment and Crisis Intervention* [online], 5(4), 379–390. Dostupno na: <https://triggered.edina.clockss.org/ServeContent?url=http://btci.stanford.clockss.org%2Fcgi%2Fcontent%2Ffull%2F5%2F4%2F379> [16.2.2023.]

Byers, E. S., Hughes, K. i Sears, H. A. (2018). Predicting Mother – Adolescent Sexual Communication Using the Integrative Model of Behavioral Prediction. *Journal of Family Issues* [online], 39(5), 1213 – 1235. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X17698183?journalCode=jfia> [16.2.2023.]

Byers, E. S., Sears, H. A. i Weaver A. D. (2008). Parents' Reports of Sexual Communication with Children in Kindergarten to Grade 8. *Journal of Marriage and Family* [online], 70(1), 86 – 96. Dostupno na: https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/40056254.pdf?refreqid=fastly-default%3Ac0bbbd30ff8383571491e0c8662ea83d&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [16.2.2023.]

Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.

Cederbaum, J. A. i Hutchinson, K. (2011). Talking to Daddy's Little Girl About Sex: Daughters' Reports of Sexual Communication and Support From Fathers. *Journal of Family Issues* [online], 32(4), 550–572. Dostupno na:

https://www.researchgate.net/profile/Julie-Cederbaum/publication/254114929_Talking_to_Daddy%27s_Little_Girl_About_Sex_Daughters%27_Reports_of_Sexual_Communication_and_Support_From_Fathers/links/02e7e51ffe68299e4f000000/Talking-to-Daddys-Little-Girl-About-Sex-Daughters-Reports-of-Sexual-Communication-and-Support-From-Fathers.pdf [16.2.2023.]

Center for Holistic Mental Health and Sexual Therapy (2014). *Sex Education: Public School Sex Education Negative Approach*. Dostupno na:

<https://chmhst.com/sexuality/sex-education-public-school-sex-education-negative-approach/> [17.2.2023.]

Choukas – Bradley, S., Golin, C. E., Helms, S. W., Prinstein, M. J. i Widman, L. (2014). Sexual communication between early adolescents and their dating partners, parents, and best friends. *Journal of Sex Research* [online], 51(7), 731–741. Dostupno na: <file:///C:/Users/User/Downloads/080cc9c9ce6a784adeecc94247ba13d864bb3935.pdf> [16.2.2023.]

Choukas – Bradley, S., Garrett, K., Nesi, J., Noar, S., i Widman, L. (2016). Parent-adolescent sexual communication and adolescent safer sex behavior: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics* [online], 170(1), 52–61. Dostupno na:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4857605/> [16.2.2023.]

Choukas-Bradley, S., Evans, R., Javidi, H., Widman, L. (2019). Assessment of Parent-Based Interventions for Adolescent Sexual Health A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatrics* [online]. 173(9), 866 – 877. Dostupno na: file:///C:/Users/User/Downloads/jamapediatrics_widman_2019_oi_190044.pdf [17.2.2023.]

Dabo, J., Bolf Malović, M, Janković, S., Kosanović, V. i Malatestinić, Đ. (2008). Zaštita reproduktivnog zdravlja mladih – modeli prevencije. *Medicina* [online], 44(1), 72 – 79. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/25954> [15.2.2023.]

Dalberth, B. T., Gard J. C., Koo H. P. i Wilson E. K. (2010). Parents' Perspectives on Talking to Preteenage Children About Sex. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* [online], 42(1), 56 – 63. Dostupno na:

https://www.guttmacher.org/sites/default/files/pdfs/pubs/psrh/full/4205610.pdf?utm_source=deleted&utm_medium=deleted&utm_term=deleted&utm_content=deleted&utm_campaign=deleted&gclid=deleted [16.2.2023.]

Demi, A. S., DiIorio, C., Facticeau, J. i Lehr, S. T. (2005). Predictors of Father-Son Communication about Sexuality. *The Journal of Sex Research* [online], 42(2), 119–129. Dostupno na:

https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/3813148.pdf?refreqi=fastlydefault%3A58e0fe679000c4143b6f75c1b976eff9&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [16.2.2023.]

DiIorio, C., Dudley, W. N., Lehr, S. T. i Lipana, J. A. (2000). The Relationship Between Parent - Adolescent Communication and Safer Sex Behaviors in College Students. *Journal of Family Nursing* [online], 6(2), 180 – 196. Dostupno na:

<https://core.ac.uk/download/pdf/149230112.pdf> [16.2.2023.]

DiIorio, C. K., McCartym F. i Pluhar, E. I. (2008). Correlates of sexuality communication among mothers and 6–12-year-old children. *Child: Care, Health and Development* [online], 34(3), 283–290. Dostupno na:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1365-2214.2007.00807.x> [16.2.2023.]

Dishion, T. J, Ha, T., Rogers, A. A. i Stormshak, E. A. (2015). Quality of parent-adolescent conversations about sex and adolescent sexual behavior: An observational study. *Journal of Adolescent Health*, 57(2), 174–178. Dostupno na:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4514915/> [16.2.2023.]

Dittus, P. J., Gordon, V. V. i Jaccard, J. (1998). Parent-Adolescent Congruency in Reports of Adolescent Sexual Behavior and in Communications about Sexual Behavior. *Child Development* [online], 69(1), 247 – 261. Dostupno na:

https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/1132083.pdf?refreqid=fastly-default%3A58e0fe679000c4143b6f75c1b976eff9&ab_segments=0%2Fbasic_search_gs%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [17.2.2023.]

Dittus, P. J., Michael, S., Becasen, J., Gloppen, K., Guilamo- Ramos, V. i McCarthy, K. (2015). Parental monitoring and its association with adolescent sexual risk behavior: A meta-analysis. *Pediatrics* [online], 136(6), 1587–1599. Dostupno na:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5513153/> [16.2.2023.]

Dodig – Ćurković, K. (2017). *Adolescentna kriza – kako je dijagnosticirati i liječiti?*. Medicus [online], 26(2), 223 – 227. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/189148> [14.2.2023.]

Đuranović, M. (2014). Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka. *Školski vjesnik* [online], 63(1-2), 119 – 132. Dostupno na:

<https://hrcak.srce.hr/file/183534> [14.2.2023.]

Elegbe, O. (2018). Sexual Communication: A Qualitative Study of Parents and Adolescent Girls Discussion about Sex. *Journal of Health Management* [online], 20(4), 439–452. Dostupno na:

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0972063418799156?journalCode=jhma> [16.2.2023.]

Elley, S. (2010). "If I Shut My Eyes, I Cannot Hear You": The Regulation of Parent and Adolescent Communication About Sexual Practices and Identities in the Family Context. *Sociological Research Online* [online], 15(2), 1 – 12. Dostupno na:

<https://www.socresonline.org.uk/15/2/4.html> [16.2.2023.]

Espada, J. P., Morales, A., Orgilés, M., Piqueras, J. A., Carballo, J. L. (2013). Sexual behaviour under the influence of alcohol among Spanish adolescents. *Adicciones* [online], 25 (1), 55 – 62. Dostupno na:

<https://www.redalyc.org/pdf/2891/289125756010.pdf> [15.2.2023]

Evans, R., Kamke K, Stewart J. L. i Widman, L. (2019). Gender Differences in Parents' Communication With Their Adolescent Children about Sexual Risk and Sex-Positive Topics. *The Journal of Sex Research* [online], 57(2), 177 – 188. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224499.2019.1661345> [17.2.2023.]

Feldman, S. S. i Rosenthal, D. A (1999). The importance of importance: adolescents' perceptions of parental communication about sexuality. *Journal of Adolescence* [online], 22(6), 835 – 851. Dostupno na:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197199902798> [16.2.2023.]

Fortenberry, J. D. (2013). The evolving sexual health paradigm: transforming definitions into sexual health practices. *AIDS* [online], 27(1), 127 – 133. Dostupno na:

https://journals.lww.com/aidsonline/fulltext/2013/10001/the_evolving_sexual_health_paradigm_transforming.15.aspx [15.2.2023.]

Fortenberry, J. D. (2016). Adolescent Sexual Well-being in the 21st Century. *Journal of Adolescent Health* [online], 58(1), 1 – 2. Dostupno na:

<https://www.jahonline.org/action/showPdf?pii=S1054-139X%2815%2900651-5> [16.2.2023.]

Frederick, D. A., Garcia, J. R., Gillespie, B. J. i Lever, J (2017). What keeps passion alive? Sexual satisfaction is associated with sexual communication, mood setting, sexual variety, oral sex, orgasm, and sex frequency in a national US study. *Journal of Sex Research* [online], 54(2), 186–201. Dostupno na:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224499.2015.1137854?role=button&needAccess=true&journalCode=hjsr20> [16.2.2023.]

Garland, S.M., Nguyen, N. T., Reavley, N., Subasinghe, A. K. i Wark, J. D. (2017). Psychological distress and risky sexual behaviours among women aged 16–25 years in Victoria, Australia. *Australian Family Physician* [online], 46(12), 935 – 941. Dostupno na: <https://www.racgp.org.au/getattachment/c563dcfd-deab-48fe-9878-1ec0af1c8053/Psychological-distress-and-risky.aspx> [15.2.2023.]

Gibbins K., Ingham, R. i Stone, N. (2013) ‘Where do babies come from?’ Barriers to early sexuality communication between parents and young children. *Sex Education* [online], 13(2), 228 – 240. Dostupno na:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14681811.2012.737776> [16.2.2023.]

Ginott, H. G., Ginott, A. i Goddard, H. W. (2005). *Između roditelja i djeteta: Svjetski klasik koji je revolucionirao komunikaciju roditelj – dijete* (1. izdanje). Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

Goldfarb, E., Lieberman, L., Kwiatkowski, S. i Santos, P. (2015). Silence and Censure: A Qualitative Analysis of Young Adults’ Reflections on Communication With Parents Prior to First Sex. *Journal of Family Issues* [online], 39(1), 28–54. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X15593576?journalCode=jfia> [17.2.2023.]

Grossman J. M., Jenkins, L. J. i Richer, A. M. (2018). Parents’ Perspectives on Family Sexuality Communication from Middle School to High School. *International Journal of Environmental Research and Public Health* [online], 15(1), 107. – 120. Dostupno na: <file:///C:/Users/User/Downloads/ijerph-15-00107-v2.pdf> [16.2.2023.]

Grover, L. (2014). *This Is What Sex-Positive Parenting Really Looks Like*. Huffpost. Dostupno na: https://www.huffpost.com/entry/this-is-what-sex-positive-parenting-really-lookslike_b_5516707?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLnVnbS8&guce_referrer_sig=AQAAADstw5B2OVf1q6AQHtRpL-KybG9V6aYQEu1mpQCVQDU8V9IHU0OmRVxEezJQEOvidT92TGZkYBPO5M8TAlwWhhmJZuAT20v9rOglx8fv8xaB51wBz3O4jpgeOkPTkrHNDpnrojSctU-ZdPK_pzq5gKylniWml6l-1kWMuOYP2V6j [17.2.2023.]

Harden, K. P. (2014) A Sex-Positive Framework for Research on Adolescent Sexuality. *Perspectives on Psychological Science* [online], 9(5), 455 – 469. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/K-Harden/publication/278078619_A_Sex-Positive_Framework_for_Research_on_Adolescent_Sexuality/links/566077c908ae418a78665f11/A-Sex-Positive-Framework-for-Research-on-Adolescent-Sexuality.pdf [16.2.2023.]

Harris, A. (2016). African American parent-son sexual communication among a college sample. *Journal of Pediatric Nursing* [online], 31(3), 199 – 206. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0882596315004054> [17.2.2023.]

Heidari, M., Ghodusi, M., i Rafiei, H. (2017). Sexual self-concept and its relationship to depression, stress and anxiety in postmenopausal women. *Journal of Menopausal Medicine* [online], 23 (1), 42–48. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/316925040_Sexual_Self-concept_and_Its_Relationship_to_Depression_Stress_and_Anxiety_in_Postmenopausal_Women [17.2.2023.]

Health Park Pediatrics (n.d.). *UNDERSTANDING THE THREE STAGES OF ADOLESCENCE*. Dostupno na: <https://www.healthparkpediatrics.com/understanding-stages-of-adolescence/> [14.2.2023.]

Hensel, D., i Fortenberry, D. (2013). A multidimensional model of sexual health and sexual and prevention behavior among adolescent women. *Journal of Adolescent Health* [online], 52 (2), 219–227. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/234698011_A_Multidimensional_Model_of_Sexual_Health_and_Sexual_and_Prevention_Behavior_Among_Adolescent_Women [14.2.2023.]

Hirsch, J. S., Santelli, J. S. i Shtarkshall, R. A. (2007). Sex education and sexual socialization: Roles for educators and parents. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* [online] 39(2), 116 – 119. Dostupno na: https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/30042945.pdf?refreqid=fastly-default%3A46af19b793fb5a9014f1b0186abd4c6b&ab_segments=0%2Fbasic_search_sv2%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [16.2.2023.]

Holman, A. i Koenig Kellas, J. (2015) High School Adolescents' Perceptions of the Parent–Child Sex Talk: How Communication, Relational, and Family Factors Relate to Sexual Health. *Southern Communication Journal* [online], 80(5), 388 – 403. Dostupno na:

<https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=commstudiespapers> [16.2.2023.]

Holman, A. i Koenig Kellas, J. (2018). "Say something instead of nothing": Adolescents' perceptions of memorable conversations about sex-related topics with their parents. *Communication Monographs* [online], 85(3), 357 – 379. Dostupno na:

<https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1185&context=commstudiespapers> [16.2.2023.]

Holtzman, D., & Rubinson, R. (1995). Parent and peer communication effects on AIDS - related behavior among U.S. high school students. *Family Planning Perspectives* [online], 27(6), 235 – 268. Dostupno na:

https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/2136175.pdf?refreqid=fastly-default%3A031168dd0ab6957b3bb1714889f258c8&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [15.2.2023.]

Hope, E.C., Kamke, K., Stewart, J. L. i Widman, L. (2021). "They See Sex as Something That's Reproductive and Not as Something People Do for Fun": Shortcomings in Adolescent Girls' Sexual Socialization from Adults. *Journal of Adolescent Research* [online], 37(2), 1 – 30. Dostupno na:

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/07435584211020299?journalCode=jara> [17.2.2023.]

Huerer, N. i Nagy, A. (2019). Rizično seksualno ponašanje adolescenata. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek* [online], 3(3), 137 – 150. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/341365> [14.2.2023.]

IBM Corp. (2015). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0*. Armonk, IBM Corp.

Isaacs, A. M. (2012). Let's talk about sex: how family communication patterns and family sexual communication impact adolescents' and emerging adults' sexual outcomes. Doktorski rad. Minnesota: University of Minnesota. Dostupno na: https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/137205/Isaacs_umn_0130E_1298_3.pdf;sequence=1 [15.2. 2023]

Jahanfar, S. i Pashaei, Z. (2022). Sexual attitudes and associated factors of risky sexual behaviors among university students. *Brain and Behaviour* [online], 12(8). Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/brb3.2698> [14.2.2023.]

Johnson, V. E., Kolodny, R. C. i Masters, W. H. (2006). *Ljudska seksualnost*. Jastrebarsko: Naklada Slap

Joyce, T. (2017). *Sources of Sexual Knowledge, Sex Negativity, and Sexual Shame*. Završni rad. Kennesaw: Kennesaw State University. Dostupno na: https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=honors_etd [17.2.2023.]

Kamke, K. Stewart J. L. i Widman, L. (2019). Applying a Multifactorial Communication Framework to Better Understand Differences between Father-daughter and Mother-daughter Sexual Health Discussions. *Journal of Health Communication* [online], 24(7-8), 633 - 642. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6861680/> [17.2.2023.]

Kassel, G. (2020). *What Does It Actually Mean to Be 'Sex Positive'?*. Healthline.com. Dostupno na: <https://www.healthline.com/health/healthy-sex/sex-positive-meaning> [17.2.2023.]

Klein, M. (2001). *Kako razgovarati o seksualnosti...s vlastitom djecom*. Zagreb. Naklada Jesenski i Turk

Kovačević, A. (2021). *SEKS POZITIVNO RODITELJSTVO: Pokret koji prekida generacijsku šutnju o seksualnosti*. Reci.hr. Dostupno na: <https://reci.hr/seksonaut/seks-pozitivno-roditeljstvo/seks-pozitivno-roditeljstvo-pokret-koji-prekida-generacijsku-sutnju-o-seksualnosti/> [17.2.2023.]

Kuzman, M., Pavić Šimetin I. i Pejnović Franelić I. (2007). Early Sexual Intercourse and Risk Factors in Croatian Adolescents. *Collegium Antropologicum* [online], 31(2), 121 – 130. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/43345> [14.2.2023.]

Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus* [online], 18(2), 155 – 172. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/86646> [14.2.2023.]

Lagina, N. (2002). *Parent-Child Communication: Promoting Sexually Healthy Youth. Advocates for Youth*. Dostupno na: https://www.preventconnect.org/wp-content/uploads/2014/12/promoting-sexually-healthy-youth_Advocates.pdf?x47887

[16.2.2023.]

Lenciauskiene I. i Zaborskis, A. (2008). The effects of family structure, parent–child relationship and parental monitoring on early sexual behaviour among adolescents in nine European countries. *Scandinavian Journal of Public Health* [online], 36(6), 607 – 618.

Dostupno na: https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/45150040.pdf?refreqid=fastly-default%3Aec4393cc7415fc1ba6fb7a03a84ebf7f&ab_segments=0%2Fbasic_expensive_solr_cloud%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [17.2.2023.]

Levin, M. L., May D. C., Miller, K. S. i Whitaker D. J. (1999). Teenage Partners' Communication About Sexual Risk and Condom Use: The Importance of Parent-Teenager Discussions. *Family Planning Perspectives* [online], 31(3), 117 – 121.

Dostupno na:

https://www.jstor.org/p2.vbz.ffzg.hr/stable/pdf/2991693.pdf?refreqid=fastly-default%3A3e75d78bf9c86c70f1d1f9abe3cfa278&ab_segments=0%2Fbasic_search_gs_v2%2Fcontrol&origin=&initiator=search-results [16.2.2023.]

Lindberg, L. i Kantor L. M. (2020). Pleasure and Sex Education: The Need for Broadening Both Content and Measurement. *American Journal of Public Health* [online], 110(2), 145 - 148. Dostupno na: <file:///C:/Users/User/Downloads/ajph.2019.305320.pdf>

[17.2.2023.]

Lišnić, N. (2020). *OTKRIVAMO: Tko su mladi ljudi koji promiču seksualnu pozitivnost na društvenim mrežama?*. Recī.hr. Dostupno na: <https://reci.hr/aktualno/ideje/otkrivamo-tko-su-mladi-ljudi-koji-promicu-seksualnu-pozitivnost-na-drustvenim-mrezama/>

[17.2.2023.]

McClelland, S. I. i Tolman D. L (2011). Normative Sexuality Development in Adolescence: A Decade in Review, 2000–2009. *Journal od Research on Adolescence* [online], 21(1), 242 – 255. Dostupno na:

https://static1.squarespace.com/static/617b0a915a30d826d5c4c046/t/6193fbd3c820063945b73589/1637088211579/Tolman_McClelland.+Normative+Sexuality+Development.+2011.pdf [14.2.2023.]

Miller, K. S., Kotchick B. A., Dorsey, S., Forehand, R., Ham, A.Y. (1998). Family communication about sex: what are parents saying and are their adolescents listening?. *Fam Plann Perspect* [online]. 30(5), 218-22, 235. Dostupno na: https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/3021898.pdf [15.2.2023.]

Morgado Cusati, M. A. (n.d.). *The Characteristics of Early Adolescence*. Exploring your Mind. Dostupno na: <https://exploringyourmind.com/early-adolescence/> [14.2.2023.]

Mosher, C. M. (2017). Historical Perspectives of Sex Positivity: Contributing to a New Paradigm Within Counseling Psychology. *The Counseling Psychologist* [online], 45(4), 487 – 503. Dostupno na:

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011000017713755?journalCode=tcpa> [16.2.2023.]

Mrnjaus, K. (2014). Vrijednovanje programa spolnog odgoja s pedagoškog stajališta. *Riječki teološki časopis* [online], 44 (2), 293. – 320.

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/133736> [16.2.2023.]

Newport Academy (2022). *Middle Adolescence (Ages 15–17): Teenage Developmental Milestones*. Dostupno na: <https://www.newportacademy.com/resources/well-being/middle-adolescence/> [14.2.2023.]

Orcasita, L. T., Palma, D. M., Sevilla, T. M. i Sanabria, J. P., (2016). Consistencies and discrepancies incommunication between parents and teenage children about sexuality. *Paidéia* [online], 26(64), 139 – 147. Dostupno na:

<https://www.scielo.br/j/paideia/a/Rtzv3dL43rL4K3dtSTmWwYj/?lang=en> [17.2.2023.]

Pariera, K. L. (2016). Barriers and Prompts to Parent – Child Sexual Communication. *Journal od Family Communication* [online], 16(3), 277 – 283. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Katrina-Pariera/publication/303462662_Barriers_and_Prompts_to_Parent-

[Child Sexual Communication/links/59e781f54585152d5f04f8d9/Barriers-and-Prompts-to-Parent-Child-Sexual-Communication.pdf](https://hrcak.srce.hr/file/31728) [17.2.2023.]

Petani, R. i Vulin, A. (2018). Spolno ponašanje adolescenata, njihova informiranost i mišljenje o seksualnosti. *Acta Iadertina* [online]. 15 (1)

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/205794> [14.2.2023.]

Prior, E., Wegner, J. i Williams, D. J. (2013). Resolving Social Problems Associated with Sexuality: Can a "Sex-Positive" Approach Help?. *Social Work* [online], 58(3), 273 – 276.

Dostupno na:

https://www.researchgate.net/profile/Emily-Prior/publication/364380986_Resolving_Social_Problems_Associated_with_Sexuality_Can_a_Sex-Positive_Approach_Help/links/56609b3208aebae678aa26a1/Resolving-Social-Problems-Associated-with-Sexuality-Can-a-Sex-Positive-Approach-Help.pdf

[16.2.2023.]

Rajhvajn Bulat, L. (2011). *Okolinske i osobne odrednice seksualnog ponašanja adolescentica*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet

Rogers, A. A. (2016). Parent–Adolescent Sexual Communication and Adolescents' Sexual Behaviors: A Conceptual Model and Systematic Review. *Adolescent Research Review* [online], 2, 293 – 313. Dostupno na:

<https://link.springer.com/article/10.1007/s40894-016-0049-5> [16.2.2023.]

Rogers, A. (2017). Parent-adolescent sexual communication and adolescents' sexual behaviors: A conceptual model and systematic review. *Adolescent Research Review* [online], 2, 293–313. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40894-016-0049-5> [17.2.2023.]

Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix* [online], 10 (52), 36 - 39. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/31728> [14.2.2023.]

Savezni centar za zdravstveno obrazovanje i Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu (2010). *Standardi spolnog odgoja u Europi: Okvir za kreatore*

političkih odluka, obrazovne i zdravstvene institucije i stručnjake. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje. Dostupno na:

<https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/datoteke/standardi-spolnog-odgoja-1536878938.pdf> [17.2.2023.]

Sex Positive Families (n.d.). *Resources*. Dostupno na:

<https://sexpositivefamilies.com/resources/> [17.2.2023.]

Shultz, K. S. i Whitney, D. J. (2005). *Measurement theory in action*. SAGE Publications.

Sinković, M., Štulhofer, A., & Božić, J. (2013). Revisiting the Association between Pornography Use and Risky Sexual Behaviors: The Role of Early Exposure to Pornography and Sexual Sensation Seeking. *Journal of Sex Research*, 50(7), 633–641.

Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224499.2012.681403> [15.2.2023.]

Stančić Soldatek, I. (2020). *Spolni odgoj u srednjoškolskoj populaciji uslijed pandemije COVID-19 bolesti*. Diplomski rad. Varaždin: Sveučilište Sjever Dostupno na:

<https://repositorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A3682/datastream/PDF/view> [16.2.2023.]

Šamanović, I. (2012). *Kvaliteta privrženosti, samopoštovanje i rizično seksualno ponašanja kod adolescenata*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet

Šaponja, A. (2021). *Istraživanje: 78% građana želi uvesti seksualno obrazovanje kao obavezni predmet u škole*. 24sata.hr. Dostupno na:

<https://www.24sata.hr/news/istrazivanje-78-gradana-zeli-vesti-seksualno-obrazovanje-kao-obavezni-predmet-u-skole-767375> [17.2.2023.]

Štulhofer, A., Jureša, V. i Mamula, M. (2000). Problematični užici: Rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja* [online], 9(6), 867 – 893. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/20225> [15.2.2023.]

Teaching Sexual Health (n.d.). *Lesson Plan & Resource Finder*. Dostupno na: <https://teachingsexualhealth.ca/teachers/lesson-plans-resources/resource-finder/> [17.2.2023.]

Teipel, K. (n.d.). *Late Adolescence/Young Adulthood*. State Adolescent Health Resource Center. Dostupno na: https://sahrc.umn.edu/sites/sahrc.umn.edu/files/2021-01/late_adol_stage-eng.pdf [14.2.2023.]

Tepper, M. S. (2000). Sexuality and Disability: The Missing Discourse of Pleasure. *Sexuality and Disability* [online], Vol. 18, No. 4, 283 – 290. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005698311392> [17.2.2023.]

Van de Bongardt, D., Deković, M., Meeus, W. H. J. i Yu, R. (2015) Romantic relationships and sexuality in adolescence and young adulthood: The role of parents, peers, and partners. *European Journal of Developmental Psychology* [online], 12(5), 497 – 515. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17405629.2015.1068689> [14.2.2023.]

UNESCO (2009). *International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach for schools, teachers and health educators*. Pariz: UNESCO
Dostupno na: <https://www.gfmer.ch/SRH-Course-2012/adolescent-health/pdf/UNESCO-International-guidance-sexuality-education-2-2009.pdf> [16.2.2023.]

8. Prilozi

Prilog 1. Anketni upitnik korišten u ovome istraživanju

Uloga (ne)prisutnosti seks - pozitivnog roditeljstva u razvoju rizičnog seksualnog ponašanja u kasnoj adolescenciji

Odjeljak 1 od 4:

Poštovani,

zovem se Ana Maria Kartelo, studentica sam završne godine diplomskog studija pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te provodim istraživanje u svrhu izrade diplomskog rada pod mentorstvom dr.sc. Petra Smontare. Cilj istraživanja je identificirati ulogu seks – pozitivnog roditeljstva u razvoju rizičnih seksualnih ponašanja u kasnoj adolescenciji.

U ovom istraživanju pozvane su sudjelovati osobe u dobi od 19 do 25 godina. Upitnik je u potpunosti anonimn te će se Vaši podaci koristiti isključivo u svrhu izrade diplomskog rada. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno te od njega možete odustati u bilo kojem trenutku. Za ispunjavanje upitnika potrebno je okvirno 10 minuta.

Unaprijed se zahvaljujem na suradnji!

U slučaju bilo kakvih pitanja, možete se obratiti na e-mail adresu akartelo@m.ffzg.hr

Odabirom tipke "Next/Dalje" dajete svoj pristanak za sudjelovanje u istraživanju.

Odjeljak 2 od 4 – Osnovni podatci:

1. Spol:
 - Ženski
 - Muški
 - Ne želim se izjasniti
2. Kojoj dobnoj skupini pripadate?
 - 19 – 21
 - 22 – 25

3. Područje studiranja:

- Prirodne i tehničke znanosti (npr. matematika, fizika , kemija, elektrotehnika, računarstvo, strojarstvo)
- Biomedicina, zdravstvo i biotehničke znanosti (npr. medicina, veterina, stomatologija, agronomija, prehrambena tehnologija, biotehnologija)
- Društvene i humanističke znanosti (npr. pedagogija, logopedija, sociologija, filozofija, teologija, arheologija)
- Umjetničko područje (npr. filmska umjetnost, glazbena umjetnost, plesna umjetnost)
- Interdisciplinarna područja znanosti (npr. geografija, kroatologija, rodni studiji)

Odjeljak 3 od 4 – Seksualna ponašanja:

1. Odgovorite na iduće tvrdnje sa "Odnosi se na mene" ako je tvrdnja točna za Vas ili sa "Ne odnosi se na mene" ako tvrdnja nije točna za Vas.

Tvrdnje	Odnosi se na mene	Ne odnosi se na mene
Imao/la sam prvi spolni odnos sa 16 godina ili ranije.		
Tijekom spolnih odnosa, partner/ica i ja ne koristimo uvijek kondome.		
Tijekom spolnih odnosa, ne koristim niti jedan oblik kontracepcije.		
U zadnjih godinu dana, imao/la sam četiri ili više seksualnih partnera.		
Imao/la sam partnere za jednu noć.		
Imao/la sam spolne odnose s nekime iako nisam bio/la siguran/a da to želim.		

Imao/la sam spolne odnose s nekime jer je ta osoba vršila pritisak na mene.	
Imao/la sam spolne odnose s nekime kako bih zadržao/la tu osobu u svome životu.	
Imao/la sam spolne odnose zbog pritiska društva.	
Imao/la sam spolne odnose pod utjecajem alkohola.	
Imao/la sam spolne odnose pod utjecajem droga.	
Imao/la sam više seksualnih partner/ica u isto vrijeme.	
Imao/la sam više seksualnih partner/ica u istom vremenskom razdoblju.	
Prešutio/la sam seksualnom partner/ici da imam spolnu infekciju ili bolest.	
Platio/la sam za spolni odnos s osobom koja se bavi prostitucijom.	

Odjeljak 4 od 4 – Komunikacija i odnos s roditeljima:

1. Označite koliko često ste o ovim temama razgovarali sa svojim roditeljima/skrbnicima.

Teme	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često
Anatomija i fiziologija spolnih organa				
Pubertet				

Zaljubljenost	
Masturbacija	
Spolni odnos	
Reprodukcija i kontracepcija	
Vlastita i tuđa privatnost	
Spolne bolesti i infekcije	
Seksualno nasilje	
Pornografija	
Komuniciranje pristanka i granica u kontekstu seksualnih radnji	
Donošenje odluka i posljedice u kontekstu seksualnosti	
Vlastiti i tuđi rodni i seksualni identitet	
Kvalitetni i zdravi emocionalni odnosi s drugima	
Fizičko i mentalno dobrostanje u kontekstu seksualnosti	
Seksualne želje i zadovoljstvo	
Pritisak vršnjaka u kontekstu seksualnosti	

2. Više sam o tim temama komunicirao/la s:

- majkom
- ocem
- nisam razgovarao/la ni s majkom ni s ocem

3. Tvrdnje pred Vama odnose se na Vaš odnos i komunikaciju s roditeljem/ima ili skrbnikom/cima u kontekstu seksualnosti. Nakon svake tvrdnje označite odgovor koji se odnosi na Vaše iskustvo.

Tvrdnje	Odnosi se na mene	Ne odnosi se na mene
Prvi razgovor dogodio se prije nego što sam postao/la seksualno aktivan/a		
Razgovarao/la sam barem nekoliko puta s roditeljima/skrbnicima o tematici seksualnosti.		
Roditelji/skrbnici su otvoreno pričali sa mnom o seksualnosti.		
Razgovori s mojim roditeljima/skrbnicima nisu mi djelovale kao lekcije.		
Razgovori o seksualnosti bili su kao i svaki drugi razgovor.		
Ukoliko sam imao problem ili dilemu, mogao/la sam se obratiti roditeljima/skrbnicima.		
Roditelji/skrbnici započinjali su razgovor samostalno, a ne samo kada bi ih nešto pitao/la.		

Nisam imao/la sam osjećaj da svoju seksualnost moram skrivati od roditelja/skrbnika.	
Roditelji/skrbnici nisu mi pričali izmišljene priče o dolasku beba na svijet (npr. rode, vile, kupusićke).	
Roditelji/skrbnici koristili su anatomske točne termine za dijelove tijela.	
Tijekom odrastanja, roditelji/skrbnici nikada mi nisu rekli da sam premlad/a za te teme.	
Roditelji/skrbnici bili su mi izvor kvalitetnih informacija.	
Kada bi se pojavila scena ljubljena ili seksualnih odnosa na tv-u, roditelji/skrbnici nisu pokušali to što brže sakriti od mene (pokrili mi oči ili promijenili program).	
Roditelji/skrbnici jednako su pričali o pozitivnim i negativnim stranama seksualnih odnosa.	
Roditelji/skrbnici nisu na mene forsirali svoja uvjerenja.	
Roditelji/skrbnici prihvaćali su moj rodni i seksualni identitet.	
U razgovorima koristili su neka svoja iskustva.	

U razgovorima slušali su me i uvažavali moje mišljenje.	
Roditelji/skrbnici poštovali su moju privatnost.	
Roditelji/skrbnici preda mnom iskazivali su međusobnu ljubav (npr. zagrljaji, poljupci).	

4. Odgovor na ovo pitanje nije obavezan. Razmislite o odgovorima koje ste dali u ovome upitniku te o komunikaciji o seksualnosti s Vašim roditeljima/skrbnicima kroz Vaše odrastanje. Smatrate li da je upravo ta komunikacija i odnos s Vašim roditeljima/skrbnicima utjecala na Vaše buduće odluke i ponašanja u kontekstu seksualnosti? Na koji način?